

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XVIII Nr. 3-4
MARTIE-APRILIE
1959

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raianul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungro-Vlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI :

P. S. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. TEOCTIST,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

P. C. Pr. M. BOGOIU,
Vicarul Eparhiei Buzăului

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

- Pr. AT. PEDA : *Predică la Duminica V din Postul mare* 197
Pr. PAVEL GROSU : *Din cugetările Sfinților Părinți asupra dragostei* 201

ARTICOLE ȘI STUDII

- Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU : *Căile ce duc la virtute după înțelepciunea indiană* 207
Magistrand Pr. MIHAI GEORGESCU : *Simbolul credinței și explicarea lui în opera Sfântului Ciril al Ierusalimului* 216
N. DINU : *Chipul Maicii Domnului în Evanghelia Sfântului Luca* . 234
Pr. ILIE GH. DIACONESCU : *Triodul pentecostar slavon al Căpitanului Cirstea de la Tîrgoviște* 245
C. BĂRBULESCU : *Despre Macarie și Liturghierul slavon* 250

DOCUMENTARE

- Prof. I. D. ȘTEFĂNESCU : *Monumente de artă religioasă, icoane alese* 260
Prof. V. BRĂTULESCU : *Zugravi de biserici din sec. al XVIII și al XIX* 269
Pr. AL. N. CONSTANTINESCU : *Biserica Sf. Ilie Rahova din București* 282
N. VĂTĂMANU : *Bisericile Curții Vechi* 288

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

- REDACȚIA : *Hotărârile Sesiunii de la Moscova a Biroului Consiliului Mondial al Păcii* 295
Pr. C. V. : *Ședința Comitetului de luptă pentru pace a Capitalei* . . 299
Pr. V. CONSTANTINESCU : *În întîmpinarea celei de a zecea aniversări a Consiliului Mondial pentru apărarea Păcii* 301

Pr. P. F. ALEXANDRU: <i>Conferința interconfesională a slujitorilor cultelor din Capitală</i>	307
---	-----

CRONICĂ

Diac. M. CHIRIȚĂ: <i>Activitatea culturală cinematografică, desfășurată la Institutul Teologic din București</i>	312
Diac. Prof. VINTILA POPESCU: <i>Prima expoziție de icoane ortodoxe și artă bizantină, ținută în Anglia</i>	314

VIATA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI
ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

ASISTENT: <i>Redeschiderea Bis. parohiei Ștefan Vodă Călărași, sfințirea bisericii parohiei Roseti I, Călărași</i>	317
REDACTIA: <i>Decese: Preoți: C. Bobulescu, Șt. Toma, Teodor Drăghicescu, P. Gavrilă, N. Nițescu; Cintăreți: V. Mihalache, Presv. Silvia Hașcău</i>	319

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

D. B.: <i>Tiparul rusesc și românesc din secolele XVI-XVII; Un manuscris liturgic din sec. XI</i>	323
C. B.: <i>Un nou monument al culturii vechi rusești; Lumea minunilor și a sfinților; Raporturi bizantino-române; Fondul arhivistic Vo-ronțov din Moscova</i>	329

OFICIALE, ADMINISTRATIVE

MIȘCAREA PERSONALULUI: <i>transferări, numiri și încadrări, schimbări în conducerea oficiului parohial, hirotesia, decese</i>	332
<i>Parohii vacante</i>	336

ARTICOLE ȘI STUDII

CĂILE CE DUC LA VIRTUTE DUPĂ ÎNTELEPCIUNEA INDIANĂ

Ca și alte popoare, indienii au acumulat, în îndelungata lor experiență de viață, un întreg tezaur de învățăminte morale, transmise din gură în gură timp de veacuri și milenii, pentru a fi apoi culese în scrieri cu caracter religios, moral, literar, juridic etc. Așa s-a ajuns ca acest popor să posede un mare număr de scrieri de tot felul, în care întâlnești la fiecare pas câte un aforism, o cugetare, o învățătură exprimată în puține cuvinte și într-o minunată formă poetică. Există chiar, în literatura indiană, o întreagă serie de scrieri care cuprind aproape numai învățăminte morale exprimate sub forma de maxime și care constituie ceea ce se cheamă literatura *gnomică* indiană.

Răsfoind astfel de scrieri, dintre care unele sînt de mult celebre, și găsind în ele nenumărate învățăminte de o mare frumusețe morală, ne-am gândit că preoții Bisericii noastre ar avea de cîștigat cunoscînd căile pe care înțelepciunea indiană le consideră de milenii că duc la virtute; căi pe care, cel puțin unele dintre ele, le recomandă și morala creștină, care are însă avantajul că stă pe temelia unei învățături religioase revelate și deci are garanția că nu poate greși.¹

De aceea, vom căuta să prezentăm, într-o anumită ordine, un număr de cugetări indiene, culese, deocamdată, numai din trei scrieri renumite pentru frumusețea maximelor morale pe care le cuprind: *Panciatantra*, *Hitopadesa* și *Dhammapada*, urmînd ca, dacă se va găsi ca util, să prezentăm cugetări morale și din alte scrieri indiene, precum și din literatura morală și religioasă a altor popoare orientale.

Panciatantra, prima dintre cele trei lucrări amintite mai sus, trece drept cea mai celebră carte de povestiri morale din cîte există în lume. «Nici o carte, afară de Biblie, nu s-a răspîndit atît prin lume», spune profesorul Th. Simenschy, care a tradus *Panciatantra* în limba ro-

1. Vezi studiul nostru: *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii*, în «Ortodoxia», VII, 1955, p. 356-377.

mină.² Intr-adevăr, această scriere, al cărui titlu înseamnă «Cele cinci cărți», după numărul cărților din care este formată colecția respectivă de povestiri, a fost tradusă în peste cincizeci de limbi și s-a răspândit în peste 200 versiuni diferite. Încă din veacul al XI-lea ajunsese în Europa, iar înainte de anul 1600 exista în grecește, latinește, spaniolă, italiană, germană, engleză, paleoslavă și cehă. Textul original al acestei scrieri s-a pierdut. S-au păstrat însă multe versiuni vechi ale ei. Autorul este un poet rămas necunoscut și care va fi trăit, poate, între anii 300 și 500 d. Hr. Lucrarea însăși, împărțită, cum am spus, în cinci cărți, este un fel de manual pentru buna purtare în general, dar menit îndeosebi să dea instrucțiuni principiilor pentru arta de a cîrmui. Cu vremea, *Panciatantra* a servit la educația copiilor și este folosită încă și astăzi în școli, în India. Cele mai multe povestiri cuprinse în această scriere sînt fabule, cu animale care sînt prezentate ca avînd însușiri omenești. Din ele s-a inspirat, între alții, celebrul fabulist La Fontaine. Povestirile și fabulele din *Panciatantra* sînt presărate însă la fiecare pas cu nenumărate proverbe indiene sau învățăminte morale culese din tradiția orală sau din literatura veche indiană. Unele dintre ele sînt contradictorii, altele de-a dreptul imorale.³ Dar foarte multe dintre ele sînt atît de frumoase și moralizatoare, încît «par a fi împrumutate din Evanghelie», cum se exprimă profesorul Th. Simenschy, a cărui traducere o folosim în cele ce urmează.

Hitopadesa, a doua lucrare indiană din care vom prezenta un număr de fragmente, nu este, de fapt, decît o prelucrare, cea mai bună prelucrare făcută după *Panciatantra* și după o altă scriere. Titlul acestei cărți, *Hitopadesa*, înseamnă «Învățătură folositoare», iar autorul ei, Narayana, va fi trăit, nu se știe exact cînd, după veacul al IX-lea și înainte de veacul al XIV-lea. Cuprinsul *Hitopadesei*, ca și acela al *Panciatantrei*, este format din povestiri și fabule, presărate cu încă mai multe proverbe, sentințe, maxime, scoase din codurile de legi, din poemele eroice, din drame, din culegerile de poezii și, desigur, și din tradiția orală. Nu, avem însă în romînește o traducere integrală a *Hitopadesei*, ci numai o culegere de proverbe din această lucrare, publicate în versuri și cu note explicative de profesorul Enescu Stîlpeni.⁴ De aceea vom folosi traducerea franceză a lui Edouard Lancereaux.⁵

Dhammapada, la rîndul său, este o carte cu conținut moral, aparținînd însă canonului scrierilor sacre ale budismului sudic (*Hinayana*), canon care s-a încheiat în a doua jumătate a veacului al III-lea în. Hr. Dar, deși această scriere este «un adevărat vademecum al budismului

2. Th. Simenschy, *Panciatantra*, Cele cinci cărți ale înțelepciunii, 3 vol., București 1932, 1934, 1936; idem, *Panciatantra*, studiu în *Arhive*, XXXVIII, 1931, p. 599-608; idem, *Panciatantra*, studiu în *Convorbiri Literare*, LXV, 1932, p. 88-93. Cf. H. Oldenberg, *Die Literatur des alten Indien*, Stuttgart-Berlin, 1903, p. 230-231; M. Winternitz, *Geschichte der indischen Literatur*, vol. III, Leipzig 1920, p. 273-311.

3. Vezi Th. Simenschy, cele două studii menționate mai sus; A. B. Keith, *A history of sanskrit literature*, Oxford 1928, p. 255.

4. *Comori indiene*, București 1925.

5. *Hitopadésa ou Instruction utile*, recueil d'apologues et de contes, Paris 1882.

autentic primitiv»,⁶ ea nu cuprinde un învățămînt moral budist în regulă, ci numai dictoane, maxime, învățături morale, scoase din alte scrieri sau din tradițiile populare indiene și redactate în versuri. Titlul cărții, *Dhammapada*, se poate traduce prin «Calea virtuții» sau «Cuvintele religiei»,⁷ iar conținutul ei, dacă lăsăm de-o parte unele apologuri și învățături caracteristic budiste, poate mulțumi, credem, și sufletul celui mai bun creștin ortodox. Pentru exemplificările ce urmează, am folosit traducerea în limba engleză a lui F. Max Müller.⁸

Ca în orice lucrare cu caracter gnostic, moralizator, virtutea este preamărită la fiecare pas în scrierile amintite mai sus, fie pentru noblețea spirituală pe care ea o acordă omului, fie pentru foloasele ei practice, iar lipsa de virtute este condamnată cu asprime: «Ca neghina între grîne, ca o pasăre necurată, ca țințarii între ființe, așa sînt aceia al căror țel nu este virtutea» (*Panciatantra*, III, 98). «Oamenii lipsiți de virtute trăiesc ca vitele, numai pentru a mînca și a-și face nevoile, deși au fost creați în scopul cel mai înalt: să facă fapte bune» (*Panc.*, III, 100). «La ce servește pe pămînt omul care a răpît tinerețea mamei sale și care, auzind enumerîndu-se oamenii de bine, nu-și ridică nici măcar degetul în semn de admirație!» (*Hitopadesa*, Introd., p. 7). «Cine este acela care ar vrea să renunțe la virtute pentru acest trup, pe care neliniștea, boala și supărarea pot să-l distrugă astăzi sau mâine? Viața muritorilor este la fel de agitată ca oglindirea lumii pe suprafața apelor. Omul, știind că astfel e viața, trebuie să practice necontenit virtutea. Văzind cit de plîpîndă este existența aceasta și asemănătoare cu aburii ce se ridică într-un deșert, omul nu trebuie să lege prietenie decît cu oamenii de bine, pentru a-și păstra virtutea și fericirea» (*Hit.*, IV, 12, p. 276).

Virtutea este, desigur, un lucru frumos și ușor de propovăduit, dar greu de înfăptuit: «Talentul de a predica morala altora îl poate dobîndi oricine cu ușurință, dar a practica personal virtutea, iată un lucru pe care nu-l poate face decît un suflet ales» (*Hit.*, I, 4, p. 50). «Ca o floare frumoasă și viu colorată, dar fără miros, așa sînt vorbele frumoase dar fără roade ale celui care una spune și alta face. Dar ca o floare frumoasă, viu colorată și plină de miros, sînt vorbele frumoase și pline de roade ale celui care face ceea ce spune» (*Dhammapada*, III, 51-52).

Primul act pentru dobîndirea virtuții este, desigur, stăpînirea de sine, înfrînarea pornirilor animalice; lucru care nu este nicidecum ușor: «Dacă un om învinge în luptă de o mie de ori o mie de oameni, iar dacă altul se învinge pe sine însuși, acesta din urmă este cel mai mare dintre învingători. A te învinge pe tine însuși este mai bine decît a învinge pe toți ceilalți oameni» (*Dham.*, VIII, p. 103-104). «Dacă un om se modelează pe sine așa cum învață pe alții să fie, atunci, fiind el însuși stăpîn pe sine,

6. Th. Schultze, *Das Dhammapada*, Leipzig 1885, Vorwort, p. XVIII.

7. Mai exact: «Culegere de cuvinte (texte, sentințe, maxime) despre religie» (M. Winternitz, *op. cit.*, vol. II, p. 63).

8. *The Dhammapada*, a collection of verses being one of canonical Books of the Buddhists, translated from pali by F. Max Müller, Oxford 1881 (The Sacred Books of the East, X, part I).

poate să stăpînească și pe alții ; a te stăpîni pe tine însuși este într-adevăr greu» (*Dham., XII*, p. 159).

Pentru stăpînirea de sine, pentru înfrînarea simțurilor, nu este neapărat nevoie să te retragi din lume ; ba poate că este mai de preț stăpînirea de sine practică în mijlocul oamenilor, în casa proprie sau în societate : «Cei care sînt robii pasiunilor lor săvîrșesc tot felul de greșeli chiar într-o pădure. A-ți înfrîna cele cinci simțuri, chiar într-o casă, înseamnă a face un act de austeritate. Casa unui om care se poartă în așa fel încît nu i se poate băga nici o vină și care știe să-și înfrîngă pasiunile, este o pădure închinată penitenței» (*Hit., IV*, 11, p. 263).

Înfrîngîndu-și pasiunile, omul poate dobîndi una cîte una toate virtuțile, în fruntea cărora indienii obișnuiesc să pună știința, înțeleasă însă în sens mai larg, în sens de minte, înțelepciune, pătrundere a adevărurilor mai înalte : «Știința este, nici vorbă, cea mai frumoasă podoabă a omului ; știința este o comoară ascunsă ; știința este un prieten care ne însoțește în toate călătoriile noastre : știința este o avere care nu se istovește ; știința duce la glorie și încîntă o întreagă adunare de oameni ; știința este ochiul suprem ; știința ne face să trăim în lumea aceasta ; fără știință, omul este o bestie (*Hit., Introd.*, p. 14). De aceea, cînd Dumnezeu iubește în chip deosebit pe un om, îi dă știință, îi dă minte, înțelepciune : «Zei nu păzesc cu băta, ca ciobanii. Pe acela căruia îi voiesc binele, ei îl înzestreză cu minte» (*Panc., III*, 182). Și invers : «Zei nu omoară cu paloșul, mînioși ca niște dușmani. Cui vor să-i facă rău, îi iau mințile» (*Panc., III*, 183).

Acest din urmă dicton din *Panciatantra*, ca și multe altele de altfel, a încîntat pe poetul Gheorghe Coșbuc, care a făcut o frumoasă operă de popularizare a literaturii indiene la noi în țară.⁹

Nu este suficient însă ca omul să aibă minte, înțelepciune, știință, trebuie să fie și sirguincios. Părerea că la indieni predomină ideea de destin nu se verifică în dictioanele populare indiene : «Cînd destinul, fără să se aștepte, dă peste o comoară, nu o dezgropă el însuși, ci caută un om» (*Hit., Introd.*, p. 10). «Acolo unde-i hărnicie și hotărîre de a începe, unde lenea-i înfrîntă, unde înțelepciunea se unește cu puterea, acolo e sigur că și norocul e statornic» (*Panc., II*, 139). Prin urmare, trebuie hotărîre, stăruință, muncă : «Cei de rînd nu încep nimic, fiindcă se tem de piedici ; cei mediocri, după ce au început, se lasă respinși de piedici ; dar cei aleși între aleși nu părăsesc ce au început, chiar dacă sînt opriți de mii de piedici» (*Panc., III*, 177). «Aceasta-i măreția celor cu suflet mare, că ei nu se lasă de ceea ce au început, nici cînd se ivește nenorocirea în calea lor» (*Panc., III*, 176).

De altfel, fără muncă și stăruință nu se realizează nimic de preț : «După cum bătaia din palme nu se poate face cu o singură mînă, tot așa fapta fără silință nu aduce folos. Privește, mîncarea dobîndită prin

9. Astfel, Gh. Coșbuc a tradus fragmente din *Rig-Veda*, *Mahabharata* și *Ramayana*, publicîndu-le mai întîi în rev. *Convorbiri Literare*, apoi adunîndu-le în volumul *Antologie sanscrită* (București 1907). De asemenea a tradus piesa de teatru *Sakuntala* a celebrului poet și dramaturg indian Kalidasa.

faptă nu poate cu nici un chip să intre în gură la vremea mesei fără silință din partea miinilor. Treburile izbutesc prin silință, nu prin dorințe. Vinatul nu intră în gura leului adormit» (*Panc.*, II, 128-120, 131). «A nu întreprinde nimic de teama de a nu face vreo greșeală, este un semn de lenevie. Frate, care sînt aceia care renunță la mîncare de teamă că vor avea o indigestie?» (*Hit.*, II, 3, p. 107). Ceea ce în versiunea lui Gh. Coșbuc sună astfel :

*Sînt oameni care, de teamă că nu vor reuși,
Nimic nu vor să 'nceapă și stau în nelucrare, —
Văzut-ați om vreodată să fugă de mîncare,
De teamă că mîncarea el n-o va mistui?*

Virtutea se manifestă mai ales prin bunătațe și prin ferirea de a-i pricinui semenului vreun rău oarecare. Literatura religioasă și morală indiană este plină de cuvinte frumoase la adresa omului bun și are cuvinte aspre pentru omul rău : «Omul rău este ca un vas de pămînt, care se sparge cu ușurință și ale cărui cioburi le potrivești din nou la loc cu multă greutate ; dar omul de bine se aseamănă cu un vas de aur, pe care îl spargi cu greutate, dar îl dregi cu ușurință» (*Hit.*, I, 4, p. 46). «Omul bun strălucește de departe, ca zăpada munților ; omul rău nu se vede, ca lovitura săgeții, noaptea» (*Dham.*, XXI, 304). «Nu trebuie să legi nici o prietenie, nici o legătură cu omul rău. Cărbunele arde cînd este fierbinte ; cînd este rece, înnegrește mîna» (*Hit.*, I, 4, p. 48). «Trebuie să fugi de omul rău, chiar cînd posedă podoaba științei» (*Hit.*, I, 4, p. 45).

Omul bun și înțelept nu caută să scormonească greșelile altora, nu vede mai degrabă paiul din ochiul altuia, ci birna din propriul său ochi. Înțelepciunea indiană se apropie foarte mult de învățătura evanghelică în această privință : «Greșeala altora este ușor de observat ; omul vîntură greșelile semenilor săi ca pleava, dar greșeala sa o ascunde, precum un înșelător ascunde zarul rău de tovarășul său de joc» (*Dham.*, XVIII, 252). «Nu ticăloșiile altora, nici păcatele acelora prin făptuire sau nefăptuire, ci propriile sale fapte rele și neglijențe trebuie să le aibă în vedere omul înțelept» (*Dham.*, III, 50).

Și, în general, omul bun și înțelept, omul virtuos, trebuie să poarte cuviincios față de semenul său, să nu-i pricinuiască nici un rău, să nu-l asuprească, să nu-l jefuiască. Intr-un cuvînt, să se poarte față de el așa cum ar dori ca și alții să se poarte față de sine. Și în această privință înțelepciunea indiană se exprimă în termeni aproape evanghelici : «Oameni, virtutea se poate arăta pe scurt (ce aveți nevoie de multe amănunte?) : a face binele altuia este o virtute ; a-l supăra este o faptă rea» (*Panc.*, III, 102). «Ascultați chintesența virtuții și după ce o veți auzi, meditați asupra ei : omul să nu facă altora ceea ce-i rău pentru el» (*Panc.*, III, 103).

Pe semenul nostru nu trebuie să-l supărăm nici prin vorbele, nici prin faptele noastre, căci «se vindecă rana pricinuită de săgeți ; se vindecă și copacul lovit de secure, dar vorba rea scîrbește și rana pe care o pricinuieste vorba, nu se vindecă niciodată» (*Panc.*, III, 111). «Vorbele pe

care le rostește cineva ne la locul lor și ne la timpul lor, neprielnice pentru viitor, neprietenose, înjositoare pentru el și fără îndreptățire, — acelea nu sînt vorbe, ci otravă» (*Panc.*, III, 112). De aceea: «Vorba trebuie întrebuițată acolo unde rostirea ei aduce lolos și se întipărește pentru totdeauna, ca o culoare pe o stofă albă» (*Panc.*, I, 33).

Și, în general, «după cum albina culege nectarul și zboară mai departe lără să vatăme iloarea sau culoarea sau mirosul ei, așa trebuie să trăiască înțeleptul în satul său» (*Dham*, III, 49). El nu trebuie să supere întru nimic pe semenii săi. Numai așa își poate purta pe drept numele de înțelept. Ideea aceasta o exprimă indienii printr-un proverb de o mare frumusețe: «Cine privește femeia altuia ca pe mama sa, averea altuia ca pe un bulgăre de pămînt, pe toate ființele ca pe sine însuși, acela este înțelept» (*Panc.*, I, 402; *Hit.*, I, 2, p. 20). Sau, în versiunea lui Gh. Coșbuc:

*Cei ce privesc cu multă seamă
La alții cum privesc la sine;
Cei ce privesc ca la o mamă
La orișice femeii străine;
Cei ce privesc cu ris ori teamă
La bani, ca la un rău ce vine:
Aceștia toți cumînți se cheamă,
Căci toți privesc precum e bine.*

Cea mai mare necumințenie este aceea de a aduna averi mari și a nu se servi de ele în scop de binelacere. Înțelepciunea indiană biciuiește după cuviință pe stringătorii de averi, care se chinuiesc pe ei înșiși, chinuind și pe alții: «Necaz e la dobîndirea averii și necaz în păstrarea ei; necaz e la venirea ei și la plecarea; o avere, izvor de rele!» (*Panc.*, I, 163; II, 118). «Pe lumea aceasta, averea nu aduce noroc nici chiar celui care o are în vederea faptelor bune. E mult mai bine să nu fie cineva atins de noroi, decît să se spele de el» (*Panc.*, II, 157). «Nu este vreo comoară egală cu dărnicia; nu-i alt dușman mai mare decît lăcomia; nu se allă podoabă la fel cu un caracter ales; nu există bogăție egală cu mulțumirea» (*Panc.*, II, 158). «Cel care pune piedică fericirii sale și dorește să adune bogății, se aseamănă cu hamalul care duce greutatea pentru alții: el suferă totdeauna» (*Hit.*, I, 6, p. 66). Ceva asemănător exprimă Gh. Coșbuc prin următoarele versuri traduse din literatura indiană:

*Cel ce-și incuie bogăția
Și pe săraci nu-i dăruiește,
Nici pentru el nu cheltuiește,
E o momie ce păzește,
Pe seama altora cîmpia.*

Dacă împotriva lăcomiei după averi poporul indian are cuvinte atît de aspre, apoi, în schimb, pentru faptele bune are numai cuvinte de laudă, sintetizate în următorul frumos apolog: «Acela ale cărui zile vin și se

duc lipsite de fapte bune, nu trăiește, ca foalele unui fierar, deși suflă» (*Panc.*, III, 96).

Între faptele bune, între virtuțile de primul ordin se situează prietenia, care are șase semne: «Dă și primește, se destăinuiește și întrebă, se ospătează și dă să mănince» (*Panc.*, II, 70 și IV, 12).

De asemenea ospitalitatea, chiar și față de cel care ne este dușman, este mult prețuită de indieni: «Trebuie să acordăm ospitalitate chiar unui dușman, și să-l primim în chip cuviincios când vine în casa noastră. Arborele nu refuză adăpostul umbrei sale tăietorului de lemne în pădure» (*Hit.*, I, 4, p. 36). «Oaspetele care iese din casa noastră dezamăgit în așteptările sale vă lasă greșelile sale și, plecând, ia cu sine meritul faptelor voastre bune» (*Hit.*, I, 4, 36).

Recunoștința este de asemenea o virtute mult lăudată de indieni: «Celor care nu-s recunoscători că au fost primiți cu omenie și satisfăcuți, aceloră după moarte nici corbii nu le mănincă carnea» (*Panc.*, III, 158). «Pentru cel care ucide pe un brahman, pentru cel care bea, pentru cel care-și calcă făgăduința religioasă și pentru cel care înșală, înțelepții au orinduit ispășire. Însă pentru cel nerecunoscător nu există ispășire» (*Panc.*, III, 154).

Omul virtuos, omul mărinimos, nu se uită că cineva este dintr-o clasă socială disprețuită, un *paria* sau un străin; mărinimia sa nu întîmpină astfel de obstacole: «Omul de bine este compătimitor chiar și față de ființele cele mai disprețuite. Luna nu refuză lumina sa unui *ciandala*»¹⁰ (*Hit.*, I, 4, p. 36). «Omul acesta este unul dintre ai noștri sau este un străin? Iată cum judecă oamenii mici la suflet. Pentru oamenii mărinimoși, lumea întregă nu este decît o singură familie» (*Hit.*, I, 4, p. 39).

Ura de rasă, ce se mai întîlnește încă și astăzi la unele popoare ce se consideră civilizate, a fost combătută de poporul indian cu multe sute de ani în urmă: «De ce să facem pe cineva să moară sau să-l tratăm cu cinste, după cum el este de cutare sau de cutare rasă? Trebuie să cunoaștem purtarea unei persoane, pentru ca să judecăm dacă ea merită moartea sau onorurile» (*Hit.*, I, 4, p. 35).

Războiul, mai ales războiul, nu putea să fie pe placul unui popor cuminte, liniștit, îngăduitor, cum este poporul indian, care știe că «ura nu se potolește aici pe pămînt prin ură, ura se potolește prin iubire; este o veche regulă» (*Dham.*, I, 5). De altfel, «celor care se gîndesc într-una la război li se sleiește vistieria; pentru ei nu este nici somn, nici dorință de a petrece, nici vreo plăcere» (*Panc.* III, 128). De aceea poporul indian a recomandat și acum o mie de ani, ca și astăzi, bună înțelegere, tratative în chestiunile litigioase: «Treburile care se pun la cale prin blîndețe nu dau greș niciodată. Totdeauna ele aduc mulțumire, ca și cugetul celor virtuoși» (*Panc.*, III, 130). Dar, în general, este mai bine ca omul să nu-și facă dușmani. «Care-i omul cu mîntea întregă, care să înghită otravă fără motiv, spunîndu-și: «Am eu doctor?»» (*Panc.*, III, 113).

10. *Ciandala*, individ aparținînd pe vremuri uneia dintre cele mai disprețuite subcaste ale societății indiene; subcastă provenită din amestecul neîngăduit între reprezentanți ai castei brahmanilor cu aceia ai castei umile numită *Sudra*.

În fața dușmanului însă, care amenință să ne încalce granițele, să ne tulbure liniștea, să ne răpească avutul, trebuie să fim uniți: unirea face puterea, fie în timp de pace, fie în timp de război: «Chiar cei slabi, dacă sînt uniți, nu pot fi învinși de unul puternic, cum e învins copacul singuratic de potrivnicul său, vîntul» (*Panc.*, III, 53). «Arborii care sînt deși și bine înțepenți de jur împrejur, nu sînt doborîți nici chiar de furtună, fiindcă sînt uniți între ei» (III, 559). «Firele, chiar dacă sînt subțiri și întinse mereu, dacă sînt însă dese la un loc ele rezistă, datorită mulțimii lor, la multe sforțări. Tot astfel și cei destoinici» (*Panc.*, II, 7). «Unirea lucrurilor mici duce la un mare rezultat: firicele de iarbă țesute în formă de funie sînt suficiente pentru a lega un elefant furios» (*Hit.*, I, 2, p. 26). De aceea: «Tot ce poate face mai bine omul este să fie unit cu ai săi, oricît de slabi ar fi ei. Grăunțele de orez nu pot să încolțească atunci cînd sînt despuiate de pojghița lor» (*Hit.*, I, 2, p. 26).

Înțelepciunea indiană se exprimă însă uneori prin maxime, proverbe, apologuri care îmbrățișează mai multe virtuți sau defecte deodată, lăudîndu-le pe cele dintii și combătîndu-le pe cele din urmă. Iată un astfel de proverb sau mai degrabă o înșiruire de proverbe pline de înțelepciune, în care se arată principalele greșeli pe care poate să le facă un om: «Regele pierе din pricina sfaturilor rele, ascetul din pricina dorințelor, copilul din pricina alintării, preotul din pricina necitirii Cărilor Sfinte, familia din pricina copiilor răi, iubirea din pricina lipsei de acasă, prietenia din pricina îndiferenței, averea din pricina relei conduceri, caracterul din pricina contactului cu cei ticăloși, femeia din pricina mîndriei și a nepăsării, banii din pricina neglijenței» (*Panc.*, I, 169). Mai pe scurt: «Casele pier prin sfadă, prietenia prin birfeală, țările prin regi răi, gloria omenească prin fapte rele» (*Panc.*, V, 76).

Știînd toate aceste lucruri, omul trebuie să se ferească de toți cei care îi pot da prilej ca să greșească. Astfel: «Ca pe-o corabie sfărîmată pe ocean să părăsească omul pe aceștia șase: pe învățătorul care nu-i în stare să învețe pe alții, pe preotul care nu studiază Cățile Sfinte, pe regele care nu ocrotește, pe soția rea de gură, pe păstorul doritor de-a trăi în sat și pe bărbierul doritor de-a fi în pădure» (*Panc.*, III, 74-75).

În schimb, ce trebuie să facă omul, pentru ca să poată fi numit virtuos și să aibă mulțumire? I se răspunde: «Spune adevărul, nu te lăsa în voia miniei, dăruiește dacă ești rugat pentru puțin; prin acești trei pași te vei apropia de zei» (*Dham.*, XVII, 224). «Cei care nu mănîncă decît pentru a trăi, nu au legătură trupească decît pentru a avea copii și nu vorbesc decît pentru a spune adevărul, aceia biruie toate piedicile» (*Hit.*, IV, 11, p. 263).

Ca și învățătura creștină, înțelepciunea indiană ne încredințează că virtutea, cugetul curat, faptele bune, sînt cu siguranță răsplătite, mai curînd sau mai tîrziu, în viața aceasta sau în cealaltă, iar faptele rele sînt cu siguranță pedepsite: «Tot ceea ce sîntem este rodul a ceea ce am gîndit, se întemeiază pe gîndurile noastre, răsare din gîndurile noastre. Dacă cineva vorbește sau lucrează cu un cuget curat, fericirea îl urmează ca umbra, care niciodată nu-l părăsește; dar dacă cineva vorbește sau lu-

crează cu un cuget rău, durerea îl urmează așa cum roata urmează piciorul bouului care trage carul» (*Dham.*, I, 1-2). «Nici în văzduh, nici în mijlocul mării, nici dacă intri în crăpăturile munților nu se găsește vreun colțisor în toată lumea, în care să poți scăpa de urmările unei fapte rele» (*Dham.*, IX, 127). «Dacă un răufăcător are plăcere atîta vreme cît fapta sa rea nu s-a copt, apoi cînd fapta sa rea a ajuns să se coacă, răufăcătorul suferă urmările rele ale faptei sale. Dacă un om bun are zile rele atîta vreme cît fapta sa bună nu s-a copt, apoi cînd fapta sa bună a ajuns să se coacă, atunci omul bun vede zile fericite» (*Dham.*, IX, 119-120). «După cum vițelul își găsește mama chiar și printre o mie de vaci, tot astfel fapta săvîrșită odinioară îl urmează pe făptuitor» (*Panc.*, II, 125). «Rudele, prietenii, admiratorii salută pe un om care a fost plecat multă vreme de acasă și se întoarce sănătos de departe. În același fel îl primesc faptele sale bune pe acela care a făcut binele și a mers din lumea aceasta în cealaltă; așa cum rudele primesc pe un prieten la înapoierea sa» (*Dham.*, XXVI, 219-220).

Credem că nu este nevoie de alte comentarii ale acestor prea frumoase cugetări indiene, care merită să fie meditate pe îndelete de toți cei care vor nu numai să devină ei înșiși virtuoși, dar se străduiesc să călăuzească și pe alții pe căile virtuții; lucru care, trebuie să recunoască oricine, este foarte greu, pentru că numai «fiind tu însuși stăpîn pe tine, poți stăpîni și pe alții» (*Dham.*, XII, 159).

Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU

SIMBOLUL CREDINȚEI ȘI EXPLICAREA LUI ÎN OPERA SFINTULUI CIRIL AL IERUSALIMULUI*

Introducere.

Născut în jurul anului 315 în Cetatea Sfântă, sau în împrejurimi, hironit diacon la Irageda vîrstă de 20 de ani, ridicat la treapta de episcop al Ierusalimului, în jurul anului 350,¹ Sf. Ciril și-a înscris prin opera sa de căpetenie, «*Catehezele*», numele în memoria vie a Bisericii care știe să prețuiască și să cinstească după cuviință pe cei ce au apărat-o împotriva acelor care căutau să-i întineze ființa prin iscodirile eretice.

Pe lângă alte multe merite pe care le are opera Sf. Ciril al Ierusalimului, se cuvine subliniat, mai ales, acela de a ne fi păstrat și transmis simbolul de credință al Bisericii ierusalimitene de la jumătatea veacului al IV-lea, precum și o amplă și competentă explicare a lui. Explicînd simbolul de credință, opera ciriliană devine unul dintre primele tratate sistematice în care găsim expusă învățătura creștină în aspectele ei esențiale. Cercetarea operei ciriliene ne va introduce în problemele dogmatice cele mai importante, care frământau creștinătatea veacului al IV-lea.²

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru a fost întocmită sub îndrumarea P.C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Vezi date biografice asupra Sf. Ciril al Ierusalimului, la Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologia*, manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice, București, 1956, pp. 159-160; Pr. D. Fecioru, în: *Sf. Ciril al Ierusalimului, Catehezele*, partea I-a, trad. rom., *Introducere*, p. 7 sq.; Pr. M. Bulacu, *Conștiința creștină, studiu catehetic după Catehezele Sf. Ciril al Ierusalimului*, București; Antoine-Augustin Tautée, *Disertationes Cirilianae*, în Migne, P.G., XXXIII, col. 31-123; M. Antoine Faivre, *Vie de Saint Cyrille, patriarche de Jérusalem, în Oeuvres complètes de Saint Cyrille, patriarche de Jérusalem*, traduites du grec sur l'édition du Père Tautée, de 1727, avec des notes historiques et critiques, par..., tome premier, Lyon, 1844, pp. XXIII-LXXX; G. Delacloix, *Saint Cyrille de Jérusalem, sa vie et ses œuvres*, Paris, 1865, pp. 7-58; X. Le Bachelet, *Cyrille (Saint) évêque de Jérusalem*, art. în *Dictionnaire de Théologie catholique*, tome troisième, deuxième partie, coll. 2527-2533.

2. Vezi amănunte asupra operei ciriliene în operele amintite în nota de mai sus.

A. SIMBOLUL BISERICII DIN IERUSALIM

I. Textul simbolului cirilian.

Prima problemă care trebuie limpezită în legătură cu tema pe care ne-am propus-o, este aceea a textului simbolului pe care-l folosește în expunerea sa Sf. Ciril al Ierusalimului. Această problemă se complică prin faptul că acest simbol nu poate fi refăcut, decît cu oarecare aproximație fiindcă titlurile catehezelor în care se cuprind articolele simbolului de credință par să fie de origine mai nouă decît textul Catehezelor.³

Există motive să se creadă că, din pricina disciplinei arcașe, înseși citatele făcute de Sf. Ciril în textul Catehezelor sînt aproximative. Într-adevăr, vorbind în Cateheza a V-a despre Simbolul credinței, Sf. Ciril avertizează pe ascultătorii săi să nu scrie cuvintele acestea niciodată «Vreau să vă amintesc, spune el, de aceste cuvinte și să fie recitate de voi cu toată rîvna să nu fie scrise pe hîrtie, ci săpate, cu ajutorul memoriei în inima voastră».⁴ Această disciplină a tăcerii le este recomandată ascultătorilor Catehezelor și în altă parte: «Vă spun acum, din nou, Simbolul credinței,, (τῆς πίστεως ἐπανγγελία), iar voi roștiți-l cu rîvnă, cuvînt cu cuvînt și întipăriți-l bine în memorie».⁵ Desigur că și acum, către sfîrșitul Catehezelor sale, rostite către cei ce urmau să primească botezul în curînd, ca și în cursul Catehezei a V-a, în care Sf. Părinte face o introducere, ca să zicem așa, la Simbolul credinței, Sf. Ciril a rostit în întregime Simbolul Bisericii din Ierusalim, dar cel ce a notat Catehezele, urmînd porunca sfîntului Părinte, nu l-a transcris, încît reconstituirea lui devine o lucrare dificilă.

Cu toate acestea, cercetînd cu atenție Catehezele Sf. Ciril, în care Simbolul este explicat pe larg, și în care se găsesc fragmente substanțiale ale acestuia, se poate opera o reconstituire aproape completă a Simbolului folosit în Biserica Ierusalimului la jumătate veacului al IV-lea. O astfel de reconstituire, care pare să întrunească adeziunea tuturor cercetătorilor operei Sf. Ciril, este aceea pe care a făcut-o teologul catolic Antoine-Augustin Touttée,⁶ urmată îndeaproape și de marele simbolist german, August Hahn.⁷

3. Kalenbusch, *Das apostolische Symbol*, Leipzig, 1894, vol. I, p. 236 sq., p. 376.

4. 12, Migne, P.G., XXXIII, 520 B.

5. Cateheza a XVIII-a, 21, Migne, P.G., XXXIII, 1041 B. În lucrarea de față am folosit traducerea Pr. D. Fecioru, din colecția «Izvoarele Ortodoxiei», nr. 6-7, București, 1943, 1945.

6. Vezi: Catehesis V. Apendix, *Symbolum hierosolymitanum*, ex variis Cyrillianorum cateheseon locis collectum, în Migne, P.G., XXXIII, 553 AB.

7. *Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche*, ediția a III-a, Breslau, 1897, p. 132 sq. Să se vadă la acesta (pp. 131-132) și textul Simbolului lui Eusebiu de Cezareea, care a fost prezentat la sinodul I ecumenic de la Niceea. Acest text e mult mai scurt, dar are importanță, întrucît este tot un simbol palestinian. Alle simboale palestinene sînt următoarele: al lui Epifaniu (vezi A. Hahn, pp. 134-137), care ni s-a păstrat în două forme, una scurtă și alta lungă; al Sf. Atanasie cel Mare (*ibidem*, pp. 137-139) și al Liturghiei Sf. Iacob, care se aseamănă cu forma scurtă a Simbolului cirilian (*ibidem*, p. 139). În linii generale, aceste Simboale se aseamănă, toate, cu Sim-

Iată textul Simbolului Sf. Ciril, astfel reconstituit: ⁸

Textul grec :

A' Πιστεύομεν (Cat. IX, 4 și, în parte, în Cat. X, 1) ⁹ εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα Παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

B' καὶ εἰς ἕνα (acest articol îl găsim în Cat. XI. 21) Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ τόν μονογενῆ τόν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Θεόν ἀληθινόν πρὸ πάντων αἰώνων δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ' ἐν σαρκί παραγενόμενον ¹⁰ (acest articol e întilnit în Cat. XII, 13), καὶ ἐνανθρωπήσαντα (ἐκ Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου) ¹¹.

Δ' Σταυρωθέντα (din titlul Catehezei a XIII) καὶ ταφέντα.

Ε' Ἀναστάντα (Cat. XIV, 4, XV, 2) ¹² τῇ τρίτῃ ἡμέρα.

ς' Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Z' Καὶ ἐρχόμενον (Cat. XV, 2) ἐν δόξῃ, κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Traducere românească :

I. Credem (Ioan XIV, 1) într-unul Dumnezeu (Isaia XLV, 1, 8; I Cor. VIII, 6), Tatăl (Ef. III, 14), atotputernicul (Ieremia XXXII, 19), Făcătorul cerului și al pământului (Iov XXXVIII, 4), văzutelelor tuturor și nevăzutelelor (Colos. I, 16).

II. Și întru unul Domn Iisus Hristos (I Cor. VIII, 6), Fiul lui Dumnezeu, Unul născut (Ioan III, 16), carele din Tatăl s-a născut (Ps. XI, 7), Dumnezeu (Matei I, 23), adevărat (I Ioan V, 20), mai înainte de toți vecii (Miheia V, 2), prin care toate s-au făcut (Ioan I, 23; Colos. I, 16).

III. A venit în trup (I Ioan IV, 2) și s-a făcut om (Filip. II, 7) din Fecioară și de la Sfântul Duh (Luca I, 35).

IV. Și s-a răstignit și s-a îngropat (I Cor. XV, 3, 4).

V. A înviat a treia zi (ibidem).

VI. Și s-a suit la ceruri și stă de-a dreapta Tatălui (Marcu VI, 19).

VII. Și va veni în slavă (Mat. XXV, 31) să judece viii și morții (I Tes. IV, 16, 17); a cărui împărăție nu va avea sfârșit (Luca I, 32).

bolul cirilian, care însă se apropie mai mult decât acestea, de forma Simbolului niceo-constantinopolitan.

8. În parantezele textului românesc sînt trecute locurile scripturistice din care sînt împrumutate cuvintele simbolului, iar în parantezele textului grecesc, Cateheza și capitolele în care sînt întilnite expresiile Simbolului.

9. În titlul Catehezei a VI-a întilnim πιστεύω cred.

10. În titlul Catehezei a XII-a, avem σαρκωθέντα s-a intrupat, pentru παραγενόμενον, a venit în trup.

11. Cuvintele incluse în parantezele mari: «din Fecioară și de la Duhul Sfînt», nu se întilnesc nici în titlul Catehezei a XII-a, nici în textul din aceeași Cateheză (a XIII-a), dar se întilnesc în cap. III al Catehezei a XII-a.

12. În titlul Catehezei a XIV-a întilnim cuvintele καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν și a înviat din morți.

H' Καί εἰς ἓν (Cat. XVII, 3) ἅγιον Πνεῦμα, τόν Παράκλητον, τό λαλήσαν ἐν τοῖς προφήταις.

Θ' καί εἰς ἓν (Cat. XVIII, 22) βάπτισμα μετανοίας, εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν.

I' Καί εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν (ibid.) Ἐκκλησίαν.

IA' Καί εἰς σαρκός ἀνάστασιν (Ibid.)

IB' Καί εἰς ζωὴν αἰώνιον (ibid.)

Alături de acest simbol reconstituit cu ajutorul Catehezelor, pe care Sf. Ciril le-a rostit în Postul mare, în Cateheza I mistagogică, 9¹³ se întilnește și o mărturisire de credință mai scurtă, pe care o rosteau cei ce aveau să primească botezul. Iată și această formă prescurtată a Simbolului credinței:

Πιστεύω εἰς τόν Πατέρα

Καί εἰς τόν Υἱόν

Καί εἰς τό ἅγιον Πνεῦμα

Καί εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας

VIII. Și întru unul Duhul Sfânt, Mîngîietorul (I Cor. XII, 11; Ioan XIV, 26), carele a grăit prin prooroci (II Petru I, 21).

IX. Și într-un botez al pocăinței (Efes. IV, 5; F. Ap. XI, 38), spre iertarea păcatelor.

X. Și într-una sfîntă, sobornicească Biserică (Efes. V, 25).

XI. Și în învierea morților (Ioan V, 29).

XII. Și în viața veșnică (Mat. XXV, 46).

Cred în (Dumnezeu) Tatăl.

Și în Fiul.

Și în Sfîntul Duh.

Și într-un botez al pocăinței.¹⁴

III. Originea Simbolului credinței intilnit în Catehezele Sf. Ciril.

Cea mai dificilă problemă care se pune în legătură cu Simbolul întilnit în Catehezele Sf. Ciril, este aceia a originii lui. Astăzi Biserica creștină recunoaște drept ecumenice trei simboale de credință: Simbolul niceo-constantinopolitan, Simbolul apostolic și Simbolul atanasian, supranumit *Quicumque*, după cuvîntul cu care începe. Simbolul tilcuit de Sf. Ciril nu este identic cu nici unul dintre aceste trei Simboale, dar el se apropie cel mai mult, atît din punct de vedere formal, cît și sub raportul conținutului de Simbolul apostolic și de cel de la Niceia.¹⁵

Ca să definim și mai exact locul pe care-l ocupă textul Simbolului explicat de Sf. Ciril față de Simbolul apostolic și cel de la Niceia, trebuie să precizăm că el este mai lung decît primul și mai scurt decît al doilea.

13. Vezi: Migne, P.G. XXXIII, 1073 C.

14. Vezi și Migne, P.G., XXXIII, 535-536 A. Aici e redat sub titlul: *Symbolum contractius a baptizando post obrenuntiationes profitendum*: ex Cateh. XIX, n. 9.

15. Vezi textul Simbolului apostolic în forma sa prescurtată romană, în trad. rom. la H. Andrusos, *Symbolica*, trad. rom. de prof. Iustin Moisescu, p. 23, și forma grecească prescurtată, la I. Mihălcescu, *Compendiu de Teologie simbolică*, București, 1902, p. 31. Paralel e redată și forma romînă, mai lungă. Vezi și textul Simbolului adoptat la primul sinod ecumenic, la I. Mihălcescu, *op. cit.*, pp. 35-36; tot la I. Mihălcescu, *op. cit.*, pp. 48-49, a se vedea textul latin al Simbolului atanasian, iar textul romînesc la H. Andrusos, *op. și trad. cit.*, pp. 30-32.

Trebuie remarcat însă că Simbolul de la Niceia se termină brusc, cu cuvintele *καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον*, pe cînd Simbolul cirilian continuă, vorbind despre botez, biserică, învierea morților și viața veșnică, învățături care sînt prezente și în Simbolul apostolic, e drept, într-o formă mai restrînsă. De aici se poate trage concluzia că în Catehezele sale, Sf. Ciril al Ierusalimului nu s-a orientat după Simbolul stabilit de primul sinod ecumenic de la Niceia, cu aproape 50 de ani înainte de rostirea Catehezelor sale. Se remarcă, de asemenea, că Simbolul Sf. Ciril adaugă atît față de Simbolul apostolic, cît și de cel de la Niceia, cuvintele privitoare la împărăția veșnică a Fiului: *Οὗ τῆς Βασιλείας οὐκ ἔστε τέλος*. Această precizare este făcută împotriva lui Marcel de Ancira, care nega împărăția veșnică a Mîntuitorului.¹⁶

Dar cea mai mare asemănare pe care o prezintă Simbolul cirilian cu vreun alt Simbol de credință, din Biserica veche, este cea cu Simbolul cuprins în opera Sf. Epifaniu, el însuși originar din Palestina, cunoscută sub numele de Cel ancorat¹⁷ și scris în anul 374. Din această asemănare dintre cele două Simboale, se poate trage concluzia că Biserica palestiniană posedă un Simbol al său propriu, deosebit oarecum de Simbolul cunoscut sub numele de apostolic, ca și de cel de la Niceia. Incît vom căuta, în zadar, să aflăm o identitate formală între Simbolul cuprins în Catehezele Sf. Ciril și cel cunoscut sub numele de Simbol apostolic, dar înrădirea lor, sub raportul conținutului și, într-o mare măsură, și sub raport formal, nu poate să fie contestată.

Sf. Ciril al Ierusalimului găsește necesar să facă, el însuși, unele precizări în legătură cu originea Simbolului pe care-l tilcuește. Lămuririle sale sînt însă de natură să sublinieze autenticitatea Simbolului de credință și nu pe autorii sau autorul său. De altfel acest lucru era dificil chiar pentru episcopul Ierusalimului de la jumătatea secolului al IV-lea, întrucît Simbolul de credință este, în general, opera mai multor generații de creștini.

Iată ce spune Sf. Ciril al Ierusalimului în legătură cu originea Simbolului explicat de el: «Învățăturile credinței n-au fost alcătuite așa cum li s-au părut oamenilor, ci, cele mai importante, au fost adunate din toată Scriptura și împlinesc o singură învățătură a credinței».¹⁸ Din aceste cuvinte se poate deduce că Simbolul credinței n-a fost alcătuit la întîmplare, ci s-a urmărit ca el să cuprindă principalele învățături scripturistice, într-un tot unitar, și ușor de reținut, ca cei ce nu au învățatură prea multă, sau sînt prea mult ocupați cu alte treburi, să ia cunoștință de învățăturile fundamentale ale Bisericii. Acest Simbol de credință se aseamănă cu grăuntele de muștar, care, odată sădit în pămînt roditor, răsare și planta sa își întinde ramurile departe. «Tot așa și acest Simbol de credință, în puține cuvinte, a cuprins ca într-un sîn, toată cunoștința evlaviei din Vechiul și Noul Testament».¹⁹

16. *Cateheza a XV-a*, 27, Migne, P.G., XXXIII, 909 AB.

17. Vezi Migne, P.G., XLIII, col. 232 AB; vezi și: A. Hahn, *op. cit.*, pp. 134-137.

18. *Cateheza a V-a*, 12, Migne, P.G., XXXIII, 521 B.

19. *Ibidem*, col. 521 B, 524 A.

În altă parte, Sf. Ciril numește Simbolul explicat de el *apostolic* și *sfânt* (ἁγίαν καὶ ἀποστολικήν πίστιν).²⁰ Din aceasta nu trebuie să tragem concluzia că Simbolul explicat de Sf. Ciril ar fi opera Sfinților Apostoli, pentru că nici o informație din Noul Testament sau din vechile scrieri, nu atestă aceasta, ci că, învățătura sa este identică cu aceia pe care au propovedit-o Sfinții Apostoli. De altfel, după cum s-a dovedit încă din secolul al XV-lea, nici Simbolul cunoscut sub numele de apostolic, în Occident, nu a fost alcătuit de Sf. Apostoli.²¹ Această convingere concordă cu spusele lui Marcu Eugenicul, la sinodul din Florența: «Noi nici nu avem, nici nu am văzut un simbol al apostolilor».²²

În concluzie, se poate spune că originea Simbolului explicat în Cateheze rămâne o problemă care nu poate să fie pe deplin rezolvată cu ajutorul izvoarelor cunoscute pînă astăzi. Nu începe însă îndoielă că el cuprinde adevărata învățătură a Bisericii, așa cum ea era mărturisită la jumătatea veacului al IV-lea la Ierusalim și așa cum o mărturisim și noi astăzi. Simbolul întilnit în opera ciriliană este o mărturie de seamă a continuității Ortodoxiei noastre de-a lungul veacurilor, o dovadă a purtării de grijă, manifestată de Biserică față de mărturisirea credinței celei adevărate.

Prin Simbolul cuprins în Catehezele sale, Sf. Ciril face încă o dată dovada Ortodoxiei sale neîntinate, în fața acelor care, din rea credință, sau din neștiință, au căutat să ni-l înfățișeze ca pe un susținător al ideilor ariene.

B. EXPLICAREA SIMBOLULUI CREDINȚEI

Cea mai mare parte a Catehezelor sînt dedicate de autorul lor explicării Simbolului credinței,²³ dat fiind caracterul cuprinzător al Simbolului de credință explicat de Sf. Ciril și avînd în vedere, totodată, faptul că acest Simbol s-a dezvoltat în raport cu nevoia ivită în Biserică de a se purta lupta împotriva diverselor erezii ivite în primele trei veacuri și jumătate, oricine își poate da seama că opera de explicare a acestui Simbol, înfăptuită de Sf. Ciril, ni se înfățișează ca un mic tratat patristic de dogmatică și cu elemente de istorie a dogmelor principale ale Bisericii din primele trei veacuri și jumătate. De aici reiese și importanța cu totul deosebită pe care o prezintă această operă a Sf. Ciril.

I. *Explicarea Articolului I al Simbolului credinței.* Articolul I al Simbolului credinței, cuprins în opera ciriliană, ne înfățișează învățătura Bisericii despre Dumnezeu Tatăl, prin aceste cuvinte: «*Credem întru unul Dumnezeu, Tatăl Atotputernicul, Făcătorul cerului și al pămîntului, văzutele tuturor și nevăzutele*».²⁴ Aceste cuvinte ale Simbolului credinței sînt expli-

20. *Cateheza a XVIII-a*, 32, Migne, P.G., XXXIII, 1053 A.

21. H. Andrusos, *op. cit.* și *trad. cit.*, p. 23.

22. *Ibidem*, p. 26.

23. *Cateheza a VI-a* pînă la *Cateheza a XVIII-a* inclusiv, Migne, P.G., XXXIII, 537-1060.

24. *Vezi: Cateheza a IX-a*, 4, Migne, P.G., XXXIII, 541 A.

cate în Catehezele a VI-a, a VII-a, a VIII-a și a IX-a. Aceste Cateheze însă nu sînt dedicate exclusiv expunerii învățăturii ortodoxe asupra lui Dumnezeu Tatăl, ci și altor învățături dogmatice, pe care le evocă indirect articolul I al Simbolului, precum și unor probleme legate de apariția unor eretici.

Expunerea Sf. Ciril asupra primului articol al Simbolului, începe printr-o doxologie închinată celor trei Persoane ale Sfintei Treimi, care trebuie să se facă în preamărire împreună, între Ele neexistînd nici o deosebire de natură.²⁵ «Cînd te gîndești la Dumnezeu, gîndește-te în același timp și la Tatăl, ca doxologia Tatălui și a Fiului (împreună cu a Sfîntului Duh) să se facă nedespărțit».²⁶ După aceasta Sf. Părinte mărturisește greutatea pe care o încearcă în fața sarcinii pe care și-o luase de a expune învățătura asupra Dumnezeirii, conchizînd că «a mărturisi necunoștința în cele care privesc pe Dumnezeu, este semnul unei mari cunoștințe».²⁷ La o eventuală obiecțiune care ar fi venit din partea ascultătorilor: «Dacă ființa dumnezeiască este cu neputință de înțeles, pentru ce vorbește de ea? Sf. Ciril răspunde: «Oare pentru că nu pot să beau tot fluviul să nu iau cu măsură nici ceea ce îmi folosește? Sau, pentru că nu pot să cuprind soarele cu privirea, să nu văd nici cît este de ajuns pentru trebuința mea?».²⁸

Pentru evlavie, precizează Sf. Părinte, este de ajuns să știm că avem un singur Dumnezeu, care există totdeauna, identic cu sine însuși, nu are alt tată, nimeni nu este mai puternic decît El, nimeni nu-L moștenește, este atotputernic, ființa Sa este aceeași totdeauna și este izvorul a nenumărate lucrări, este omniprezent, cunoaște deplin, nu ca oamenii, în parte, cunoaște mai înainte toate cele ce vor fi, este sfînt, înțelept,²⁹ într-un cuvînt, Dumnezeu este desăvîrșit în toate (Matei V, 48); desăvîrșit în vedere, în măreție, în dreptate, în preștiință, în bunătate, în iubire de oameni,³⁰ prezent pretutîndeni; este izvorul oricărui bine, lumină veșnică, fluviul facerii de bine, putere nebiruită, care ajută neputințelor noastre».³¹

Aceste cuvinte însă nu spun totul despre Dumnezeu. Nici chiar îngerii nu pot spune totul despre Dumnezeu.³² În fața acestei desăvîrșiri divine, rămîne de neînțeles antropomorfismul și idololatria religiei grecești.³³ Dacă n-am ști că erezia este lucrarea diavolului, ar fi și mai de neînțeles apariția ei, care vorbește despre două dumnezeiri: una bună și alta rea; despre două izvoare: al binelui și al răului, amîndouă fiind

25. Ca și Eusebiu de Cezareea, Sf. Ciril nu folosește, în opera sa, cuvîntul *ὁμο-οὐσιος* dar acest fapt nu afectează ortodoxia sa, cu privire la învățătura hristologică sau trinitară. (Vezi Pr. prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 160).

26. *Cateheza a VI-a*, 1, Migne, P.G., XXXIII, 537 A, 540 A.

27. *Ibidem*, 2, col. 540 B.

28. *Ibidem*, 5, col. 545 A.

29. *Ibidem*, 7, col. 548 B, 549 AB.

30. *Ibidem*, 8, col. 552 AB.

31. *Ibidem*, 9, col. 553 AB.

32. *Ibidem*, 10, col. 553 BC.

33. *Ibidem*, 10-11, col. 533 C, 556 AB.

nenăscute.³⁴ Izvodorul oricărei erezii e Simon Magul,³⁵ dar nici ucenicii săi, Menandru, Carpocrat, ebioniții și Marcion,³⁶ Vasilide, Valentin,³⁷ Manes,³⁸ ale căror rătăcirii le expune pe larg Sf. Ciril, nu sînt mai prejos decît începătorul lor.

În Cateheza a VII-a Sf. Ciril explică ascultătorilor săi cuvintele «*întru Unul Dumnezeu Tatăl*».³⁹ Din capul locului el afirmă că învățătura Bisericii despre Dumnezeu Tatăl are la bază o concepție mai înaltă decît cea a iudeilor, care recunosc, într-adevăr, dogma despre unitatea lui Dumnezeu, dar nu primesc învățătura că Dumnezeu este Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos,⁴⁰ motiv pentru care Sfîntul Părinte evocă numeroasele profeții mesianice, care vorbesc despre nașterea lui Mesia, din Tatăl (Ps. II, 1; LXXXVIII, 26-27, 36; CIX, 4; LXXI, 5).⁴¹

Cu toate că Sf. Ciril nu folosește în Catehezele sale termenul $\delta\mu\omicron\omicron\upsilon\sigma\iota\omicron\varsigma$ ⁴² consacrat la sinodul I ecumenic, nimeni nu poate tăgădui că învățătura, sa privitoare la consubstanțialitatea primelor două Persoane ale Sfintei Treimi, este profund ortodoxă. Această învățătură se desprinde cu claritate și din cateheza a VII-a, în care el vorbește despre nașterea Fiului din Tatăl. «Cuvîntul «Tată», spune el, lasă să înțelegem și pe Fiul; și invers, cînd cineva numește pe Fiul, a înțeles îndată și pe Tatăl..., căci între Fiu și Tată nu se interpune nimic».⁴³ Dumnezeu este în mod impropriu Tatăl multora, dar prin fire și cu adevărat este numai Tatăl unuia singur, al Domnului nostru Iisus Hristos. N-a căpătat în timp însușirea de Tată, ci totdeauna este Tatăl unuia Născut». *Dumnezeu are vrednicia de Tată mai înainte de timp și mai înainte de toți vecii*⁴⁴

În continuarea catehezei a VII-a; Sf. Ciril aduce nenunțate dovezi din Sf. Scriptură, din care reiese că Fiul cel Unul născut, este Fiu prin fire, iar oamenii sînt fii ai lui Dumnezeu prin har și poziție.⁴⁵

Cateheza a VIII-a, care explică termenul $\Pi\alpha\nu\tau\omicron\chi\rho\acute{\alpha}\tau\omicron\varsigma$ *Atotputernicul*, amintește unele erezii care susțin că puterea lui Dumnezeu este circumscrisă la cer, fără a se întinde și asupra pămîntului; că Dumnezeu stăpînește numai sufletele, nu și trupurile.⁴⁶ Dumnezeiasca Scriptură însă, și dogmele adevărului cunosc un singur Dumnezeu, care stăpînește prin puterea Sa peste toate.⁴⁷

34. *Ibidem*, 12-13, col. 556 C, 557 AB.

35. *Ibidem*, 14 col. 561 AB.

36. *Ibidem*, 16, 564 B.

37. *Ibidem*, 17, 19, col. 565-572.

38. *Ibidem*, 20-36, col. 572-604.

39. *Cateheza a VII-a*, 1, Migne, P.G., XXXIII, 605 A.

40. *Ibidem*, 2, col. 605 B, 608 A.

41. *Ibidem*.

42. X. Le Bachelet, *art. cit.*, col. 2529.

43. *Cateheza a VII-a*, 7, Migne, P.G., XXXIII, 608 C.

44. *Ibidem*, col. 609 A.

45. *Ibidem*, 6, 16, col. 612-621.

46. *Ibidem*, 1, 2, 3, col. 625-628 B.

47. *Ibidem*, 4, col. 628 C-629 A.

Nimic nu este în afara puterii lui Dumnezeu, afirmă Sf. Ciril. Toate sînt roabe lui Dumnezeu (Ps. CXVIII, 91), «afară de Unicul Său Fiu și unul Duhul lui cel sînt». ⁴⁸

Cuvintele Simbolului credinței: «Făcătorul cerului și al pămîntului, văzutele tuturor și nevăzutele», îi prilejuiesc sfîntului Părinte rostirea catehezei a IX-a, cu care se și încheie explicarea primului articol al acestui Simbol. Sf. Ciril își începe cateheza prin afirmarea învățaturii că este cu neputință să privim pe Dumnezeu cu ochii trupului și chiar dacă Iezechiel spune că l-a văzut pe Dumnezeu, trebuie să înțelegem că n-a văzut decît «*asemănarea slavei Domnului*» (Iezechiel II, 1), nu pe Dumnezeu însuși. ⁴⁹ Dar, dacă este cu neputință să vedem cu ochii trupului firea dumnezeiască, ne putem face o imagine limpede despre puterea Sa, din lucrările Sale dumnezeiești, cum spune Solomon (Înțelepciunea lui Solomon, XIII, 5), ⁵⁰ căci Dumnezeu este creatorul lumii. ⁵¹ Ereticii însă, în loc să se minuneze în fața perfecțiunii creației dumnezeiești, în fața legilor imuabile după care se cîrmuiește universul, ⁵² au necinstit numele lui Dumnezeu, spunînd ca maniheii, că unul este făcătorul luminii și altul al întunerecului. ⁵³ Și creația omului este un semn al puterii și perfecțiunii dumnezeiești. Trupul omului și mădulele sale sînt vrednice de cîinste. Adam a căzut în neascultare nu din pricina trupului său, ci din pricina voinței sale, care a ales răul. ⁵⁴ Și aceasta fără a vorbi încă și despre lucrările cele nevăzute ale înțelepciunii dumnezeiești. ⁵⁵

II. *Explicarea articolelor din Simbolul credinței, care vorbesc despre Dumnezeu Fiul* (articolele II pînă la VII). Intrucît cea mai mare parte a Simbolului credinței este închinată învățaturii despre Dumnezeu Fiul, și Sf. Ciril al Ierusalimului își dedică cea mai mare parte a catehezelor sale explicării acestor învățături. Într-adevăr, începînd cu cateheza a X-a și sfîrșind cu cea a XV-a, Sf. Ciril expune pe larg învățatura privitoare la cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi.

Fiului i se cuvine aceeași cînstire ca și Tatălui, căci cine tăgăduiește pe Fiul nu are nici pe Tatăl (I Ioan II, 23), spune Sf. Ciril la începutul Catehezei a X-a, în care sînt explicate cuvintele din Simbolul credinței: «*Și întru unul Domn Iisus Hristos*». ⁵⁶ Fiul a fost mărturisit de însuși glasul Tatălui la botez și la schimbarea la față (Mat. III, 17; Marcu I, 11; Luca III, 22). ⁵⁷ *Spunem «Unul Domn Iisus Hristos*, pentru ca nu cuniva din pricina multor numiri pe care le primește în Scriptură a doua persoană a Sfintei Treimi, să se creadă că este vorba de mai mulți

48. *Ibidem*, 5, col. 629 B.

49. *Cateheza a IX-a*, 1, Migne, P.G., XXXIII, 637 AB.

50. *Ibidem*, 2, col. 640 AB.

51. *Ibidem*, 4, col. 641 A.

52. *Ibidem*, 5, 6, col. 641 B, 645 A.

53. *Ibidem*, 7, col. 645 C.

54. *Ibidem*, 15, col. 653 BC.

55. *Ibidem*, 10, col. 649 A.

56. *Ibidem*, 1, Migne, P.G., XXXIII, 660 A, 661 A.

57. *Ibidem*, 2, col. 661 B.

fii. Fiecare dintre aceste numiri: Fiul, Hristos, Iisus, Ușă, Cale, Piatră, Leu, Domn, etc., își au rolul lor și definesc o anumită latură a lucrării Mântuitorului.⁵⁸

Hristos este împreună cu Dumnezeu Tatăl dinainte de veci. El era de față la facerea omului, cum reiese din cuvintele Facerii: «după chipul nostru» (I, 26). S-a arătat, de asemenea, lui Moise (Ieșire III, 26; XXXIV, 5-6) atît cît a putut acesta să-L vadă.⁵⁹ Același lucru îl spune Psalmistul prin cuvintele: «Spus-a Domnul meu, șezi de-a dreapta mea» (CIX, 1).⁶⁰ Domnia Mântuitorului se întinde asupra întregii creațiuni văzute și nevăzute,⁶¹ și această domnie este proprie, n-a luat-o de la nimeni.⁶² Mântuitorul e numit Iisus pentru că mîntuiește, iar Hristos, pentru că este preot.⁶³ Lucrările săvîrșite de Mântuitorul în lume sînt dovada cea mai grăitoare că aceste două nume au fost purtate cu vrednicie.⁶⁴ Iudeii recunosc pe Iisus, dar resping pe Hristos,⁶⁵ cu toate că arhieria Sa, după rînduiala lui Melchisedec, este atestată de cărțile Vechiului Testament (Ps. CIX, 4; ⁶⁶ vezi și Isaia LXV, 15-16), iar mărturisirile despre divinitatea sa sînt numeroase (Matei XVII, 5; III, 16-17; Luca I, 28-38; II, 25)⁶⁷

Cateheza a XI-a este dedicată cuvintelor din Simbol: «Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, carele din Tatăl s-a născut, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat». Cea mai strălucită dovadă că Mîntuitorul este Fiul lui Dumnezeu o constituie cuvintele lui Petru: «Tu ești Hristos, Fiul Dumnezeului celui viu» (Mat. XVI, 16). Întru acest adevăr mulți se vor mîntui, sau se vor osîndi.⁶⁸ El este fiul adevărat, fără de început, Fiu din veșnicie (ἀναρχον, ἀεί γεννηθέντα),⁶⁹ născut din Tatăl, «dintru început, existînd mai înainte de toți vecii. Este Fiul Tatălui, în totul asemenea (ἐν πᾶσιν ὁμοιος) cu cel ce L-a născut, veșnic din veșnicul Tată, Viață din Viață născut, Lumină din Lumină, Adevăr din Adevăr, Înțelepciune din Înțelepciune... Dumnezeu din Dumnezeu».⁷⁰ Cei ce ar fi tentați să considere că Sf. Ciril a apărât pe arieni nu pot să nu dezarmeze în fața acestei stăruințe a Sf. Părinte în combaterea rățăcirilor fostului patriarh eretic al Constantinopolului. Această învățătură antiariană este expusă și în continuare.⁷¹

Este greu să se definească modul cum s-a născut Fiul din Tatăl înainte de veci. El s-a născut «într-un chip cu neputință de exprimat prin

58. *Ibidem*, 3, 4, col. 661 C, 665 A.

59. *Ibidem*, 6, col. 668 B.

60. *Ibidem*, 9, col. 672 B.

61. *Ibidem*, 10, col. 675 AB.

62. *Ibidem*, 9, col. 672 B.

63. *Ibidem*, 11, col. 676 AB; vezi și 12, col. 677 B.

64. *Ibidem*, 13, col. 677 C.

65. *Ibidem*, 14, col. 680 A.

66. *Ibidem*.

67. *Ibidem*, 19, col. 685 A, 688 AB.

68. *Cateheza a XI-a*, 3, Migne, P.G., XXXIII, 693 AB.

69. *Ibidem*, 4, col. 693 C, 696 A.

70. *Ibidem*, 4, col. 696 AB.

71. *Ibidem*, 5, col. 696 BC., 697 A; vezi și: 6, 7, 8, col. 697 B, col. 700 AB.

cuvinte». ⁷² Nici una dintre creaturile lui Dumnezeu nu poate să dezlege taina nașterii Fiului din Tatăl, căci toate sînt posterioare acestei taine veșnice. ⁷³

Sf. Ciril combate pe arieni care credeau că pot explica modul cum s-a produs nașterea Fiului din Tatăl, subliniind că Duhul Sfînt, care știe aceasta, nu ne-a descoperit nimic în acest sens în Scriptură. Noi trebuie să ne mulțumim cu înțelegerea corectă a celor descoperite ⁷⁴ și să nu ne rușinăm dacă mărturisim neștiința, căci nici îngerii nu știu aceasta. ⁷⁵ Fiul este Unul-Născut, căci El nu are frate. ⁷⁶ Nimeni nu trebuie să spună că «*era un timp cînd Fiul nu era*», ⁷⁷ cum spunea Arie și nici să primim învățătura filio-paternității a lui Sabelie, după care, Tatăl s-a amestecat cu Fiul. ⁷⁸ Acestea, subliniază Sf. Ciril, nu sînt învățăturile Bisericii, căci Tatăl, născînd pe Fiul, a rămas Tată și nu s-a schimbat. El a născut pe Dumnezeu, dar n-a rămas fără dumnezeire, a născut Puterea, dar n-a rămas fără putere, și nici n-a pierdut ceva. Nici Fiul n-are vreo lipsă. Dumnezeu este cel ce a născut, și tot Dumnezeu este și cel care s-a născut. ⁷⁹

Prin Fiul sînt făcute toate cele văzute și nevăzute. Nimic din cele făcute nu se sustrag stăpînirii Lui. ⁸⁰

După ce, în cele două Cateheze anterioare, Sf. Ciril a vorbit despre Dumnezeu Fiul, în cateheza a XII-a el definește învățătura despre întruparea Mîntuitorului și despre omenitatea Sa. «Nu este lucru cuvios — spune el — să ne închinăm unui simplu om, dar nici nu-i e vlavios să spunem că Hristos este numai Dumnezeu, fără să fie și om, căci dacă Hristos este Dumnezeu, precum și este, dar nu s-a întrupat (nu s-a făcut om), atunci sîntem străini de mîntuire». ⁸¹

Întruparea Mîntuitorului din Fecioara Maria, prezisă de proorocul Isaia (VII, 13), s-a făcut nu din voința bărbatului și a femeii, cum spun ereticii, ci din Fecioară și de la Duhul Sfînt, după cum spune Evanghelia (Mat. I, 20; Luca I, 25). ⁸² Iisus Hristos nu s-a făcut om în aparență (οὐ φανθασία) cum susțin docheții, ci cu adevărat (ἄλλὰ ἀληθεια). ⁸³

Pricina pentru care s-a întrupat Hristos, trebuie căutată în primele pagini ale Scripturii, care ne vorbesc despre căderea primului om în

72. *Ibidem*, 10, col. 701 B.

73. *Ibidem*, 11, col. 704 A.

74. *Ibidem*, 12, col. 705 A.

75. *Ibidem*, 13.

76. *Ibidem*, 14, col. 708 B.

77. Vezi: *Cateheza a IX-a*, 17, Migne, P.G., XXXIII, col. 712 B; Cuvintele «un timp» sînt înfîluite în manuscrisul A. (Vezi: Pr. D. Fecioru, *trad. cit.*, parlea I-a, p. 262 n. 64).

78. *Cateheza a XI-a*, 17, Migne, P.G., XXXIII, col. 712 B.

79. *Ibidem*, 18, col. 715 AB; în 19, 20, Sf. Ciril afirmă din nou nașterea cea veșnică a Fiului, col. 715 C-717 A.

80. *Ibidem*, 21, col. 717 B.

81. *Cateheza a XII-a*, 1, Migne, P.G. XXXIII, 728 A.

82. *Ibidem*, 3, col. 728 C, 729 A.

83. *Ibidem*.

păcat,⁸⁴ despre crima lui Cain, despre stricăciunea din Sodoma și Gomora, despre păcatele poporului biblic.⁸⁵ Reiese că rana omenirii era mare și cuprinsese ființa omenească din cap pînă în picioare. Ea nu mai putea fi vindecată cu nici un leac omenesc.⁸⁶ Pentru aceia profeții, trimișii lui Dumnezeu, au chemat pe Doctorul a toate rănilile, pe Fiul lui Dumnezeu,⁸⁷ care a fost descris în Vechiul Testament în multe chipuri.⁸⁸ Dar pentru ca noi, oamenii, să nu ne înfricoșăm de Dumnezeirea Sa, s-a făcut asemenea nouă, ca în acest chip să ne desfătăm de vederea Lui.⁸⁹ El a luat trup omenesc spre a-l întări și a-l mîntui; spre a-l scoate din robia păcatului.⁹⁰

În continuare, Sf. Ciril explică profețiile mesianice, privind timpul și locul nașterii Domnului (Daniil IX, 25; Miheia V, 2).⁹¹

Sf. Ciril consacră o cateheză foarte lungă cuvintelor din Simbolul credinței: «S-a rătignit și s-a îngropat». Încă de la început, Sf. Părinte subliniază că «cel ce a murit pentru noi n-a fost un simplu om, ci Fiul Unul Născut al lui Dumnezeu»,⁹² iar jertfa Lui este adusă pentru izbăvirea întregului neam omenesc.⁹³ Patimile lui Iisus au fost reale. Crucea nu e o nălucire, pentru că și răscumpărarea ar fi, în acest caz, o nălucire. Moartea lui Hristos nu este o închipuire, căci și mîntuirea ar fi, de asemenea, o poveste.⁹⁴ Iisus a venit de bună voie să pătimească,⁹⁵ fiindcă El însuși a vestit cu mult înainte că i se vor întîmpla acestea (Mat. XXVI, 2; XX, 18). Impotriva obiecțiunilor iudeilor, care susțineau că Domnul nu poate să sufere, Sf. Ciril aduce din Sf. Scriptură nenumărate dovezi că într-adevăr, Hristos trebuia să sufere pentru păcatele oamenilor. Astfel vorbește despre vinderea lui Iuda,⁹⁶ despre ducerea lui Iisus în fața arhierului (Luca XXII, 54),⁹⁷ în fața lui Caiafa și Pilat (Mat. XXVII, 2),⁹⁸ etc.

Îngroparea Domnului în pămînt s-a făcut ca pămîntul blestemat după căderea lui Adam (Fac. III, 17, 18), să primească binecuvîntarea.⁹⁹ Păcatul a dăinuit de la lemnul pomului cunoștinței binelui și răului și pînă la lemnul Crucii.¹⁰⁰ Crucea a fost preînchipuită de șarpele de aramă, înălțat de Moise în pustie (Numeri XXI, 9), de toiagul cu care Moise a despicat valurile Mării Roșii (Eșire XIV, 16-21)¹⁰¹ De asemenea,

84. *Ibidem*, 5, col. 729 AB.

85. *Ibidem*, 6, col. 732 BC.

86. *Ibidem*, 7, col. 733 BC.

87. *Ibidem*, 8.

88. *Ibidem*, 8, 9, 10, 11, 12, col. 733 B-737 C.

89. *Ibidem*, 13, 14, col. 337 C-741 A.

90. *Ibidem*, 15, col. 741 AB.

91. *Ibidem*, 17, 18, 19, 20, col. 744-752.

92. *Cateheza a XIII-a*, 2, Migne, P.G., XXXIII, 773 A.

93. *Ibidem*.

94. *Ibidem*, 4, col. 776 B.

95. *Ibidem*, 6, col. 777 C.

96. *Ibidem*, 9-11, col. 784 C-788 C.

97. *Ibidem*, 12-13, col. 788 C-792 A.

98. *Ibidem*, 14-17, col. 792 A, 793 C.

99. *Ibidem*, 18, col. 793 CD.

100. *Ibidem*, 19, col. 796 AB.

101. *Ibidem*, 20, col. 797 AB.

toate cele petrecute cu Iisus, în timpul patimilor sale, au fost profețite și preînchipuite în Vechiul Testament.¹⁰² Roadele jertfei lui Hristos sînt nenumărate: prin ea s-au împăcat cele din ceruri cu cele de pe pămînt, prin ea noi murim pentru păcate și trăim întru dreptate.¹⁰³

Pentru toate acestea credincioșii trebuie să se ferească de rătăcirile ereticilor docheți, care spun că răstignirea a fost aparentă.¹⁰⁴ Crucea este temelia nezdrunțată pe care se întemeiază toate celelalte dogme ale Bisericii.¹⁰⁵

Cuvintele Simbolului credinței: «*Și a înviat din morți a treia zi; și s-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui*, constituie subiectul catehezei a XIV-a. Dacă crucea Domnului, patimile și moartea Sa au adus întristare în sufletele credincioșilor, învierea cea de a treia zi trebuie să întoarcă jalea și tristețea, în bucurie.¹⁰⁶ După ce arată că Învierea Domnului a fost profețită în Vechiul Testament,¹⁰⁷ Sf. Ciril vorbește despre martorii învierii, despre arătările Mîntuitorului către ucenici, către femeile mirosoșite,¹⁰⁸ demonstrînd în fața iudeilor necredincioși posibilitatea învierii morților.¹⁰⁹

După aceasta Sf. Ciril vorbește despre înălțarea Domnului, cu trupul la cer și despre șederea Sa de-a dreapta Tatălui, dovedind prin nenumărate texte scripturistice, atît însemnătatea acestor acte ale Mîntuitorului, cît și precizarea și preînchipuirea lor în Vechiul Testament.¹¹⁰

În cateheza a XV-a Sf. Ciril explică ultimele cuvinte din Simbolul credinței privitoare la cea de a doua Persoană a Sfintei Treimi: «*Și va veni cu slavă să judece viii și morții, a cărui împărăție nu va avea sfîrșit*». După ce face o paralelă între prima venire a Domnului pe pămînt, săvîrșită în smerenie, în sărăcie și în patimi și cea de a doua venire, care va fi slăvită și înfricoșată,¹¹¹ Sf. Ciril, așa cum îi este obiceiul, fundamentează scripturistic aceste învățături, folosind din plin atît texte din Vechiul, cît și din Noul Testament.¹¹² Cea de a doua venire a Domnului coincide și este cauza unor prefaceri universale, a unei reînvieri, a firii și a trupurilor.¹¹³ După aceia, marele Părinte expune semnele venirii a doua și cele privitoare la Antihrist pe care le dezvoltă pe larg, pornind de la textele scripturistice pe care se întemeiază aceste învățături.¹¹⁴ Judecata de la sfîrșitul veacurilor, săvîrșită de Hristos, înconjurat de îngerii slavei Sale, este descrisă pe larg în continuarea catehezei a XV-a.¹¹⁵

102. *Ibidem*, 21-32, col. 797 B-812 C.

103. *Ibidem*, 33, col. 812 B.

104. *Ibidem*, 37, col. 816 BC.

105. *Ibidem*, 38, col. 817 A.

106. *Cateheza a XIV-a*, Migne, P.G., XXXIII, 825 A.

107. *Ibidem*, 2-11, col. 825 B-837 B.

108. *Ibidem*, 12-15, col. 840 A-844 B.

109. *Ibidem*, 16-18, col. 845 A-848 D.

110. *Ibidem*, 24-30, col. 856 C-865 A.

111. *Cateheza a XXV-a*, I, Migne, P.G., XXXIII, 869 A.

112. *Ibidem*, 2, col. 872 AB.

113. *Ibidem*, 3-4, col. 872 C-876 C.

114. *Ibidem*, 5-18, col. 876 C-896 A.

115. *Ibidem*, 19-26, col. 896 B-900 B.

În sfârșit, Sfântul Părinte, afirmă cu tărie că împărăția Domnului nu va avea sfârșit, așa cum pretindeau unii eretici, printre care se numără și Marcel de Ancira.¹¹⁶

III. *Explicarea articolului VIII din Simbolul credinței: «Și întru unul Duhul Sfânt, Mîngîietorul, carele a grăit prin proroci».* Două lungi cateheze (a XVI-a și a XVII-a sînt consacrate de Sf. Ciril învățăturii Bisericii despre Duhul Sfânt. După ce, la începutul catehezei a XVI-a arată greutatea pe care o încearcă orice teolog, vorbind despre cea de a treia Persoană a Sfintei Treimi,¹¹⁷ Sf. Ciril afirmă că Duhul Sfânt este unul, precum și Tatăl este unul și Fiul este, de asemenea, unul.¹¹⁸

Lucrările principale ale Sf. Duh sînt acestea: sfințește toate cele făcute de Dumnezeu, prin Hristos, luminează sufletele dreptilor, vorbește prin profeți și apostoli, este același în Vechiul și Noul Testament.¹¹⁹ Prin credința în Duhul Sfânt nu introducem triteismul, cum spun marcioniții și nici nu amestecăm Persoanele Sfintei Treimi, ca Sabelie «ci știm în chip evlavios un Tată, care ne-a trimis, un Mîntuitor, pe Fiul, și știm un Fiu, care a făgăduit să trimită, de la Tatăl, pe Mîngîietorul».¹²⁰

Citind pe Sf. Irineu, autorul unui tratat împotriva ereziilor¹²¹ Sf. Ciril enumeră pe ereziarhii pnevmatomahi, între care pe Simon Magul pe gnostici, pe Valentin, pe manihei, pe Montan, pe care-i supune unor critici nimicitoare.¹²² Trecînd apoi la textele scripturistice și constatînd că sînt multe locuri unde se întilnește cuvîntul «duh», fără să fie vorba despre Sf. Duh, sfîntul Părinte arată cum trebuie să distingem aceste locuri, de acelea în care cû adevărat este vorba de Sfîntul Duh.¹²³ Duhul Sfînt, spre deosebire de duhurile rele, despre care vorbește uneori Sfînta Scriptură, face toate spre binele omului,¹²⁴ Duhul Sfînt mîngîie și sprijină neputințele noastre, El deschide mintea mucenicilor, ca să vadă lucrurile paradisului, El îndeamnă cugetarea omului spre cele înalte și faptele lui spre cele bune, El a propovăduit pe Hristos prin profeți și apostoli, el ne pecetluște prin botez.¹²⁵

Despre Duhul Sfînt vorbesc pe larg cărțile Vechiului Testament și îndeosebi profeții.¹²⁶

Duhul Sfînt se descopere însă cu mult mai limpede din cărțile Noului Testament, unde lucrarea lui apare mai bine conturată, motiv pentru care, în cateheza a XVII-a, Sf. Ciril expune acele texte din cărțile Noului Tes-

116. *Ibidem*, 27-33, col. 209-916; vezi și: X. Le Bachelet, *art. cit.*, col. 2541.

117. *Ibidem*, 1, 2, col. 917 A-920 AB.

118. *Ibidem*, 3, col. 920 BC.

119. *Ibidem*, 3-4, col. 920 C-924 A.

120. *Ibidem*, 4, col. 924 A.

121. Vezi: Pr. prof. Ioan G. Coman, *Patrologie*, p. 74.

122. *Cateheza a XVI-a*, 5-10, Migne, P.G., XXXIII, 924-932.

123. *Ibidem*, 13, col. 936 B-957 A.

124. *Ibidem*, 16-19, col. 940 C-945 A.

125. *Ibidem*, 20-24, col. 948 A-953 A.

126. *Ibidem*, 25-32, col. 953 B-965 E.

tament, care vorbesc despre Duhul Sfânt și despre lucrarea Sa săvârșită în Biserică, explicându-le pe larg. Dintre lucrările cele mai însemnate săvârșite de Duhul Sfânt, Sf. Ciril amintește că El este cel ce a venit la Fecioara Maria sfințindu-o, spre a naște Fiul, pe Mântuitorul.¹²⁷ Tot El a lucrat și asupra Elisabetei, mama Sf. Ioan Botezătorul, ca și asupra dreptului Simeon, care l-a primit în brațe pe Mântuitorul la Templul sfânt.¹²⁸ El s-a coborât asupra Mântuitorului la râul Iordanului, în timp ce se boteza (Matei III, 16).¹²⁹ Duhul Sfânt s-a pogorit și asupra apostolilor la Cincizecime (F. Ap. II, 1), după ce mai înainte fusese făgăduit de Mântuitorul (Luca XXIV, 49); le-a dat harul său făcător de viață și a revărsat asupra lor harisma glosolaliei și a îndrăzelii de a propovedui pe Domnul la toate neamurile pământului, Sf. Ap. Petru fiind primul care, propoveduind cuvântul Evangheliei, a adus la credință într-o singură zi 3.000 de suflete.¹³⁰ El și ceilalți apostoli ai Domnului, luând îndrăzneală de la Duhul Sfânt, au continuat propoveduirea lor în Cetatea Sfântă, încit numărul credincioșilor sporea de la o zi la alta, iar Duhul Sfânt îi întărea în credință și în iubirea de frați, dând naștere celei mai desăvârșite comunități creștine, cea din Ierusalim.¹³¹ Harul Duhului Sfânt a lucrat, de asemenea și prin cei 7 diaconi, aleși dintre «*bărbații plini de Duh Sfânt și înțelepciune*» (Fapt. Ap. VI, 3), dintre care Sfântul Ștefan, pîrga mucenicilor, biruia pe toți protivnicii săi, căci era luminat de Duhul Sfânt.¹³²

Duhul Sfânt a lucrat însă între neamuri, îndeosebi prin marele Pavel, apostolul, pe care l-a adus la credință și l-a făcut vas ales al harului și apostol al neamurilor.¹³³ Tot Duhul Sfânt a călăuzit pe Sf. Apostoli, adunați în sobor spre a-i elibera pe creștini de povara rînduieilor legii vechi, privitoare la tăierea împrejur și la păzirea simbetelor.¹³⁴

În încheierea catehezei sale, Sf. Ciril îndeamnă pe ascultători să facă roadele Duhului Sfânt, care sînt: dragoștea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea (Efes. V, 22).¹³⁵

Ca și învățăturile despre Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul, expunerea dogmei pnevmatologice făcută de Sf. Ciril, poartă pecetea Ortodoxiei, constituind o armă de seamă împotriva ereziilor pnevmatomahe, pe care, nu odată, le amintește, spre a le combate.

IV. *Explicarea ultimelor patru articole ale Simbolului de credință.* — Postul cel mare era pe sfîrșite, iar Sf. Ciril îi mai rămăseseră de explicat din Simbolul credinței ultimele patru articole: «*Și într-un botez al pocăinței, spre iertarea păcatelor; Și într-una, sfință sobornicească biserică; și în*

127. *Cateheza a XVII-a*, 6, Migne, P.G., XXXIII, 976 AB.

128. *Ibidem*, 7, col. 978 A.

129. *Ibidem*, 9, col. 977 C.

130. *Ibidem*, 14-19, col. 985 C-989 D.

131. *Ibidem*, 21-23, col. 993 A-996 A.

132. *Ibidem*, 24, col. 996 AB.

133. *Ibidem*, 26, col. 997 AB.

134. *Ibidem*, 29, col. 1000 CD-1001 A.

135. *Ibidem*, 38, col. 1012 BC.

învierea morților; și în viața veșnică». Acestor articole le este consacrată cateheza a XVIII-a.

În această cateheză Sf. Kiril inversează ordinea Simbolului de credință, vorbind mai întâi despre învierea morților, căreia îi consacră prima parte a catehezei. Expunerea învățaturii Bisericii despre învierea trupurilor, începe prin raportul care trebuie să existe între faptele omului și răsplata lor.¹³⁶ În continuare, Sf. Părinte demonstrează, în fața obiecțiilor samarinenilor și elinilor, posibilitatea învierii morților, cu o forță care amintește de capitolul XV din Epistola a I-a către Corinteni, de unde, de altfel, Sf. Părinte împrumută și argumentarea.¹³⁷ După aceea Sf. Părinte demonstrează posibilitatea învierii morților și în fața credincioșilor, folosind un bogat material scripturistic, pe care-l minuește cu multă pricepere.¹³⁸

Astfel, posibilitatea învierii morților ne apare evidentă dacă ne gândim la învierile săvârșite de Mântuitorul în timpul vieții Sale pămîntești și de sfinții apostoli, precum și la Învierea Mântuitorului.

În legătură cu starea trupurilor după înviere, Sf. Kiril amintește cuvintele Sf. Ap. Pavel: «Trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace într-un nesticăciune și acest trup muritor să se îmbrace cu nemurire» (I Cor. XVI, 53).¹³⁹ Nu toate trupurile vor fi la fel, dar toate vor fi veșnice. Dacă cineva este drept, primește un trup ceresc, spre a putea să stea cu vrednicie împreună cu îngerii. Dacă cineva este păcătos, primește un trup veșnic spre a putea suferi osînda păcatelor sale.¹⁴⁰

Trebuind să vorbească și despre botez, Sf. Părinte face mențiuni că acest lucru l-a făcut cu alt prilej.¹⁴¹

Astfel, Sf. Kiril își consacră ultima parte a catehezei Învățaturii despre Biserică și despre viața veșnică.

Primul atribut al Bisericii este cel de «sobornicească». Biserica se numește așa, «pentru că se întinde peste toată lumea, de la un capăt al pămîntului pînă la celălalt, pentru că învățătura ei este sobornicească și desăvîrșită, căci dă toate învățăturile trebuincioase cunoștinței credinciosului, atît asupra celor văzute și nevăzute, cît și asupra celor cerești și pămîntești, pentru că supune credinței în Dumnezeu pe tot neamul omenesc».¹⁴² Numele de Biserică (*ἐκκλησία*) a fost foarte potrivit ales pentru a designa instituția divino-umană întemeiată de Domnul, pentru că ea adună și strînge la un loc pe toți oamenii.¹⁴³ În Biserică se mîntuiesc toți oamenii.¹⁴⁴

*

136. I, Migne, P.G., col. 1017 AB.

137. *Ibidem*, 2-13, col. 1020 A-1032 A.

138. *Ibidem*, 14-18, col. 1032 A-1040 B.

139. *Ibidem*, 18, col. 1040 A.

140. *Ibidem*, 19, col. 1040 B.

141. Vezi: *Catehezele a II-a și a III-a și Catehezele I-a și a II-a mistagogice*, ca și lucrarea noastră: «Sfintele Taine, după Catehezele Sf. Kiril al Ierusalimului».

142. *Ibidem*, 23, col. 1044 AB.

143. *Ibidem*, 24, col. 1044 BC.

144. *Ibidem*, 28, col. 1049 AB.

Sf. Ciril al Ierusalimului rămîne, în primul rînd, un catehet, un învățător al credincioșilor. El explică mulțimilor de credincioși, între care cea mai mare parte, sînt oameni simpli, învățăturile înalte ale Bisericii, izbutind să le înfățișeze pe înțelesul tuturor. El nu face expuneri savante și erudite, dar Catehezele sînt gustate și mult apreciate, tocmai pentru claritatea și expunerea lor sistematică. El a urmărit să dea credincioșilor din Biserica Ierusalimului o expunere de ansamblu asupra principalelor învățături ale Bisericii. În acest scop, s-a folosit de toate mijloacele retorice populare; în Catehezele sale se întîlnesc adesea metafore și istorioare cu conținut simplu, dar expresiv, spre a ușura, din partea ascultătorilor, înțelegerea adevărurilor revelate, mai înalte; ¹⁴⁵ nu lipsește nici diatriba cinico--stoică, prin care catehetul stabilește un dialog cu sine însuși, pornind de la unele întrebări, care ar putea veni din partea vreunui ascultător, ¹⁴⁶ mult folosită și de Sf. Ioan Gură de Aur în omiliile sale.

Sf. Ciril folosește, în Catehezele sale, foarte mult material scripturistic. Sf. Scriptură este primul izvor al inspirației cirilene. I se poate reproșa chiar îngreuiarea înțelesului unor cateheze ale sale, prin folosirea, uneori excesivă, a textelor scripturistice, care trec pe primul plan, în dauna articolelor Simbolului de credință, pe care le explică. Uneori articolele din Simbolul de credință devin numai un pretext pentru expunerea unui bogat material scripturistic. ¹⁴⁷ Aceste texte, din pricina mulțimii lor, nu sînt adîncite totdeauna suficient, ceea ce explică din ce pricină i se reproșează Sf. Ciril de către unii cercetători, o oarecare lipsă de originalitate și de adîncime, ¹⁴⁸ Un alt izvor din care se inspiră Sf. Ciril sînt scrierile Părinților bisericești de pînă la el, îndeosebi acele opere în care sînt combătuți ereticii, între care cea mai importantă este scrierea «Impotriva ereziilor» a Sfîntului Irineu, al cărui nume este chiar citat de Sfîntul Ciril. ¹⁴⁹

Nu se poate reproșa nimic în general fondului Catehezelor, care rămîne ortodox, în întregime, cu toate că Sf. Ciril evită să folosească termenul ὁμοούσιος, spre a nu fi învinuit de sabelianism. ¹⁵⁰

Importanța Catehezelor Sf. Ciril al Ierusalimului nu este mică, nici dacă sînt privite sub raport pedagogic. Ele sînt un monument de seamă al preocupărilor de acest gen din periodul II patristic. Opera Sf. Ciril nu poate să fie comparată, sub acest raport, decît cu cea a Sfîntului Niceta de Remesiana, contemporan al său, numită *Instructionis libelli sex*, scrisă, ca și cea a Sf. Ciril, pentru candidații la botez, și care explică, la rîndul ei, un Simbol de credință folosit de marele misionar în lucrarea sa de povăduire a cuvîntului dumnezeesc. ¹⁵¹

145. În acest sens, vezi: *Cateheza a XI-a*, 21, Migne, P.G., XXXIII, 728 A.

146. Vezi: *Cateheza a VI-a*, 5, Migne, P.G., XXXIII, 545 A.

147. Vezi, de pildă, *Cateheza a XVIII-a*, Migne, P.G., XXXIII, 917 sq.

148. J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, trezième édition, Paris, 1941, p. 251.

149. *Cateheza a XVI-a*, 5, Migne, P.G., XXXIII, 924 A.

150. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 160.

151. Pr. prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 236; vezi: textul Simbolului Sf. Niceta de Remesiana, la A. Hahn, *op. cit.*, pp. 47-49.

Catehezele Sf. Ciril al Ierusalimului prezintă o importanță excepțională pentru istoria dogmelor, care află într-insele, nu numai expunerea principiilor învățaturii creștine, ci și definirea și apărarea acesteia față de principalii eretici de pînă la jumătatea veacului al IV-lea. Prin bogăția de idei a acestei opere, prin multiplele aspecte ale învățaturii și vieții creștine, pe care le relevă, Catehezele Sf. Ciril sînt de natură să ispitească, deopotrivă, pe exeget, pe dogmatist, pe istoric și pe liturgist. Aceasta explică de ce, și la noi în țară, această operă s-a bucurat de foarte multe traduceri.¹⁵²

Opera sa însă n-a fost îndeajuns de valorificată în Teologia românească, dar ea nu va întîrzia, sîntem convinși, să atragă pe cercetători asupra valorii pe care o reprezintă, spre folosul nostru al tuturor.

Pr. GEORGESCU MIHAIL
Magistrand anul III

¹⁵². Vezi lista traducerilor operei Sfîntului Ciril, în romînește, la Pr. D. Fecioru, *op. cit.*, p. 12 sq.

CHIPUL MAICII DOMNULUI IN EVANGHELIA SFINTULUI LUCA

Evanghelia Sfintului Luca se caracterizează printr-o deosebită predilecție pentru zugrăvirea simțămintelor delicate și printr-o nețărmurită bucurie spirituală, care străbate din toate rindurile acestei scrieri. Sf. Luca stăruie asupra întâmplărilor și a parabolilor menite să dezvăluiească bunătatea, blindețea și marea sensibilitate a Mântuitorului. De la el aflăm despre tilharul iertat de Domnul pe Cruce, el ne povestește duioasa parabolă a Samarineanului milostiv și tot același evanghelist zugrăvește numeroase chipuri de femei.

Totodată, din întreaga Evanghelie respiră o intensă bucurie duhovnicească; cuvintele rostite de arhanghel Sfintei Fecioare: «bucură-te», ar putea constitui tema dominantă a acestei prea sfinte scrieri.

Pretutindeni răsună cîntece de bucurie întru slava Celui de Sus, care s-a îndurat de suferințele omenirii, începînd cu dreptul Zaharia, care mulțumește pentru binecuvîntarea primită, trecînd peste cîntecele de laudă ale îngerilor, înălțate în noaptea Nașterii Domnului și sfîrșind cu cîntările de mulțumire ale Sfinților Apostoli, cu care se încheie Evanghelia, după înălțarea la cer a Mântuitorului, toată această scriere a Sfintului Luca este semănată cu nenumărate imnuri de laudă, oglindind o neasemuită bucurie duhovnicească.

Evanghelistul, care a dovedit atîta sensibilitate sufletească și a trăit așa de intens fericirea revărsată peste omenire în urma întrupării Fiului lui Dumnezeu, nu se putea să nu fie ispitit a se opri mai mult asupra chipului Prea Sfintei Maici a Domnului. Culegînd o serie de date noi asupra vieții Sfintei Fecioare, date ce nu fuseseră cunoscute de ceilalți sinoptici, el va izbuti să contureze o icoană pe cît de luminoasă, pe atît de vie. Maica Domnului trăiește cu o deosebită intensitate în Evanghelia Sf. Luca, și consimte de bună voie la marea taină a întrupării la care este chemată să participe.

În cele ce urmează vom încerca să urmărim cum se desprinde chipul Maicii Domnului din paginile acestei Sfinte Evanghelii și ce taine duhovnicești ne descoperă prezența sa.

Episodul Bunei Vestiri, povestit doar de Sf. Luca, alcătuiește prologul narațiunilor evanghelice și reprezintă totodată începutul lucrării de mîntuire a omenirii. El are loc în împrejurări pline de semnificație. Arhanghelul Gavril se apropie de prea curata Fecioară Maria, logodită cu dreptul Iosif din neamul lui David, spre a-i descoperi minunata taină a întrupării Fiului lui Dumnezeu. O ființă cerească vine la cea mai curată dintre fiicele oamenilor spre a-i dezvălui minunea care va uni cerul cu pămîntul. Fecioara, ca și Iosif, care i-a fost sortit drept ocrotitor al nevinovăției sale, se trage din neamul lui David, chemat să fie strămoșul lui Mesia cel așteptat. Locul ales de Dumnezeu pentru a adăposti această minune, rămasă veșnic neînțeleasă pentru mintea omenească, este orașelul Nazaret, al cărui nume se tâlmăcește «sfințenie». Taina întrupării avea să ducă la sfințirea neamului omenesc, de aceea s-a săvîrșit în Nazaret.

TimpuL cînd are loc zămislirea Domnului este sfîrșitul lunii martie, adică atunci cînd noaptea începe să scadă, iar ziua să crească. Noaptea care scade preînchipuie întunericul păgînismului care începe atunci să se risipească, lăsînd loc unor zori luminoase.

«Bucură-te» sînt primele cuvinte cu care îngerul o întîmpină pe Sf. Fecioară. Aceste cuvinte ar putea sta în fruntea Evangheliilor, întrucît corespund menirii acestor sfinte scrieri, chemate să răspîndească în lume vestea cea bună a mîntuirii neamului omenesc. Solia adusă de Sf. Arhanghel Gavriil Sfintei Fecioare deschide o nouă epocă în istoria omenirii apăsată de jugul păcatului și de aceea, bucuria anunțată de el privește atît pe Prea Curata Maică a Domnului, cît și pe toți aceia care aveau să fie mîntuiți de jertfa Mîntuitorului. Sf. Ioan Botezătorul, venit să încheie epoca Vechiului Testament, își începe predica cu cuvintele: «Pocăiți-vă», deoarece pocăința era atitudinea potrivită celor care zăceau încă sub povara păcatelor. «Bucură-te» sînt cuvintele care stau la temelie Noului Testament deoarece puterea păcatului va fi zdrobită și omenirea chemată să se bucure de binefacerile harului.

Urarea îngerului: «Bucură-te», este completată prin cuvintele: «ceea ce ești plină de dar» (Luca, I, 28), prin care se motivează această întîmpinare plină de nădejdi. Arhanghelul Gavriil descoperă Sfintei Fecioare că asupra ei s-a revărsat harul ceresc. Pînă atunci oamenii, desprînși din comuniunea cu Dumnezeu, fuseseră lipsiți de har și izolați în neputința lor. Iată însă că asupra acestei fecioare nevinovate s-a coborît harul ceresc, prefăcînd-o într-un vas ales și făcînd astfel posibilă reunirea cerului cu pămîntul. Sf. Grigore Teologul spunea că, dintre toate făpturile, numai Sf. Fecioară a primit toată deplinătatea harului, ce se dă împărțit celorlalți aleși, deoarece toată bogăția darurilor trebuia să înfrumusețeze locul cel sfînt în care avea să coboare Fiul lui Dumnezeu.

Mesajul arhanghelului se continuă cu asigurarea: «Domnul este cu tine» (Luca, I, 28). Bucuria pe care i-o vestise cu primele cuvinte apare și mai îndreptățită datorită acestei afirmații, menită să dea înfricoșatei Fecioare cea mai de preț certitudine. Ce ar putea dori un suflet evlavios mai presus de această supremă mîngiere, menită să gonească orice umbră

de îndoială? «Domnul este cu tine», iată cuvintele care ridică orice apăsare, aducînd siguranța binecuvîntării cerești.

Cu toate făgăduielile primite de la înger, Sf. Fecioară este tulburată în cugetul ei, neînțelegînd ce poate însemna această închinăciune. Chiar dacă își dădea seama că i se vestește o mare bucurie, ea rămînea totuși nedumerită în fața unei salutări neobișnuite, neștiind la ce trebuia să se aștepte. Pentru a-i spulbera orice îndoială, arhanghelul adaugă: «Nu te teme, Marie, căci ai allat har la Dumnezeu» (Luca, I, 20). «Nu te teme», aceste cuvinte vor reveni de numeroase ori în cuprinsul Evangheliei, fiind rostite chiar de Mîntuitorul, deoarece venirea lui Hristos în lume a adus risipirea temei care învăluia omenirea, prin instaurarea împărăției dragostei și a libertății. Cei care odinioară ascultau de Tatăl din teamă, acum sînt chemați să-L slujească din iubire.

Prima ființă careia i se vestește că trebuie să lepede teama, privind cu încredere spre Dumnezeu, este Prea Curata Fecioară, chemată să zămislească pe Mîntuitorul lumii. Ea nu mai are deci de ce se teme, deoarece a aflat har în ochii Domnului și, pentru a-i dovedi cinstirea de care se bucură, arhanghelul îi dezvăluie treptat marea taină ce se va împlini. După ce o pregătise cu privire la bucuria care o aștepta, el începe să-i descopere pe încetul minunea ce se va săvîrși, deoarece întotdeauna dezvăluirea tainelor neînțelese pentru mintea omenească s-a făcut treptat. Mai întîi îngerul o vestește că va naște un fiu al cărui nume va fi Iisus. Ca toate împrejurările în care s-a petrecut Buna Vestire și numele vestit de înger avea o semnificație specială, deoarece el se tâlcuiește: «mîntuire». Descoperirea sa însă nu se oprește aici, ci pentru ca Fecioara să nu rămînă îndoită, el îi deslușește menirea Fiului pe care îl va naște. «Acesta va fi mare și Fiul celui Prea Înalt se va chema» (Luca I, 32). Cu aceste cuvinte arhanghelul îi dezvăluie taina cea ascunsă din veac, care stă la temelie renășterii neamului omenească. Sfînta Fecioară se va învrednici deci de cel mai neprețuit dar: ea va fi maica Fiului lui Dumnezeu. Fiul zămislit din ea va împărăți în veci peste casa lui Iacov și împărăția Lui nu va avea sfîrșit. În felul acesta, îngerul i-a descoperit întreaga iconomie a mîntuirii, arătîndu-i că împărăția întemeiată de Fiul născut din ea va fi o împărăție spirituală, care vă dăinuie veșnic.

Copleșită de toate aceste știri și neînțelegînd, în nevinovăția sa, cum se va petrece acest lucru, Sf. Fecioară dă glas întrebării care începuse să o tulbure: «Cum va fi aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?» (Luca I, 34). Prin aceste cuvinte, Sf. Mamă arată că nu vrea să rămînă în neștiință cu privire la cele ce se vor petrece cu ea și de aceea îndrăznește să pună o întrebare trimisului ceresc. Faptul de a avea curajul unei astfel de întrebări dovedește o mare maturitate spirituală. Numai cel ajuns la un înalt grad de conștiință începe să-și pună întrebări cu privire la destinul său. Întrebarea vădește o mare îndrăzneală spirituală. Ea reprezintă depășirea momentului de teamă prin luarea unei atitudini în deplină libertate și implică trecerea de la supunerea oarbă la acceptarea conștiință. De aceea, în clipa în care viitoarea Maică a Domnului îndrăznește să rostească o asemenea întrebare, ea se dovedește eliberată de teama

ce apăsa omenirea păcătoasă și pregătită pentru acceptarea de bună voie a chemării sale. În felul acesta ea împlinește voia lui Dumnezeu, care nu a dorit să o lase neștiutoare cu privire la menirea hărăzită, ci tocmai cu acest scop a trimis arhanghelul spre a-i descoperi taina. De aceea, la întrebarea ei, îngerul se grăbește să-i limpezească nedumerirea, deslușindu-i chipul în care ea va zămisli: «Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri» (Luca I, 35). Sfintele Fecioare i se descoperă deci taina minunată ce se va petrece în propria sa ființă, deoarece Domnul care a ales-o pentru curăția inimii sale, nu a voit ca ea să fie o unealtă oarbă a Providenței, ci a dorit-o conștientă spre a participa activ la împlinirea tainei pregătite din veac.

După ce a sfârșit de a-i vesti cele privitoare la ea și la fiul așteptat, arhanghelul nu se îndepărtează pînă ce nu îi descoperă că și Elisabeta, ruda sa, a zămislit fecior și va naște la bătrînețe, deși era socotită stearpă. El îi aduce și această veste, pentru a-i dovedi cu prisosință că «la Dumnezeu nimic nu este cu neputință» (Luca, I, 37). Totodată Sf. Fecioară trebuia să cunoască minunea ce se petrecuse cu Elisabeta, deoarece între Mîntuitorul și Sf. Ioan Botezătorul a existat o foarte strînsă legătură. Sf. Ioan Botezătorul, ultimul profet și luceafărul de seară al Legii Vechi, despre care Hristos a spus: «Iată trimit înaintea feții tale pe îngerul Meu» (Matei XI, 10), s-a născut la sfîrșitul lui iunie, cînd ziua începe să scadă, spre a se învedera că menirea lui era să încheie o epocă și să vestească ivirea unor zări mai luminoase. El era chemat să deschidă calea Mîntuitorului, descoperind lumii pe «Mielul lui Dumnezeu cel ce ridică păcatul lumii» (Ioan I, 29). De aceea, între Nașterea Mîntuitorului și aceea a Sfîntului Ioan a existat o tainică corespondență, sporită și de legătura de rudenie, menită să arate că între cel ce încheia epoca Vechiului Testament și Acela ce deschidea pe aceea a celui Nou, exista nu numai o înrudire spirituală, ci și una de sînge. Între cele două Testamente nu era deci nici o prăpastie, ci o continuitate firească, confirmată de însăși persoana fizică a Dumnezeului făcut om.

Pătrunsă de spusele arhanghelului pe care abia acum le înțelege pe deplin, Sf. Fecioară se pleacă la voia Domnului și rostește cuvintele de care atîrnă mîntuirea neamului omenesc: «Iată roaba Domnului! Fie mie după cuvîntul tău» (Luca I, 38). În felul acesta ea acceptă menirea ce îi este încredințată și răspunde afirmativ la chemarea divină.

Ilie Miniati spune că aceste cuvinte ale Sfintei Fecioare aveau să tragă din cer, pe pămînt, Cuvîntul dumnezeiesc.¹ Ea ne apare deci deplin liberă și conștientă în actul de supunere la voia lui Dumnezeu și de aceea se poate spune că Sf. Fecioară a conlucrat cu harul ceresc, făcînd astfel posibilă întruparea Fiului lui Dumnezeu. Datorită smereniei și curăției sufletești a acestei Fecioare nevinovate s-a făcut începutul mîntuirii neamurilor.

După ce îngerul a înțeles că Sf. Fecioară a crezut în cuvîntul său și se va supune Domnului, a plecat fără să mai adauge nimic.

1. *Didahii și predici*, București 1925, p. 587.

Sf. Luca spune că după plecarea îngerului, Sf. Maria s-a dus în grabă la vara ei Elisabeta, soția preotului Zaharia, care se află în acea vreme într-un oraș din ținutul muntos al Indiei. Sf. Maria plecă acolo spre a afla confirmarea celor vestite de arhanghel și poate pentru a împărtăși Elisabetei bucuria de care se învrednicise.

Cu prilejul acestei vizite, Sf. Luca relatează o nouă minune plină de tîlc, care pune într-o lumină deosebită chipul Sfintei Fecioare. Abia intră Maica Domnului în casa Elisabetei, și aceasta îndată simți pruncul săltînd în pîntecele ei și umplîndu-se de Duhul Sfînt, strigă: «Binecuvîntată ești tu între femei și binecuvîntat este rodul pîntecelui tău. Și de unde mie acesta ca să vină la mine Maica Domnului meu?» (Luca, I, 43). Lumina-tă de Sf. Duh, Elisabeta înțelege deci harul dobîndit de vara ei și o întîmpină cu aceeași salutare plină de făgăduințe ca și îngerul. Simpla prezență a Sfintei Fecioare, care purta în pîntecele ei pe Mîntuitorul lumii, face deci ca Duhul Sfînt să se reverse asupra acestei femei dreptcredin-cioase, precum și asupra pruncului zămislit în ea. Ea este prima muri-toare căreia i s-a descoperit cinstea hărăzită Sfintei Fecioare și totodată prima care îi dă numirea ce va fi rostită cu dragoste și evlavie de toți creștinii: «Maică a Domnului». De mare cinste s-a învrednicit Sfînta Eli-sabeta, căreia i s-a îngăduit să cheme pentru prima oară acest nume aducător de mîngîiere și alinare! Printr-o fecioară neprihănită s-au pus temeiurile mîntuirii omenirii, o femeie cucernică recunoaște prima că nevinovata Fecioară din Nazaret poartă în pîntece pe Domnul tuturor și o femeie aprinsă de focul dragostei duhovnicești va vedea prima pe Mîntuitorul înviat și va aduce Apostolilor această veste de bucurie. Femeia, care adusese căderea neamului omenesc prin Eva, și-a răscumpărat astfel păcatul făptuit și s-a dovedit vrednică de binecuvîntarea cerească.

Întîmpinarea Elisabetei vădește însă totodată și smerenia acestei evlavioase femei. Ea mărturisește că nu se simte vrednică de a primi în casa ei pe aceea care avea să devină Maica Domnului. Deci din clipa în care zămislise pe Domnul, Sf. Fecioară începuse să se bucure de o cin-stire deosebită, chiar din partea rudelor ei. Cuvintele Sfintei Elisabeta întemeiază astfel cultul Maicii Domnului atît de urgent în protestantism, confesiune care pretinde totuși că nu se abate de la litera Evangheliei.

Luminată de Duhul Sfînt, Sf. Elisabeta arată că meritul Sfintei Fecioare stă și în aceea că a crezut întocmai cele vestite ei de Domnul: «Și fericită este care a crezut că vor fi împlinite întocmai cele spuse ei de la Domnul» (Luca, I, 45). Faptul că Sf. Maria nu s-a îndoit, ci a crezut fără șovăială că toate se vor împlini, i-a cîștigat mare har la Dumnezeu. Credința sa i-a deschis calea către Domnul și a făcut-o vrednică de ale-gerea supremă al cărei obiect fusese.

Auzind întîmpinarea Elisabetei, Sfînta Fecioară simți că peste ea se pogoară o neasemuită fericire. Vorbele acesteia întăreau o dată mai mult făgăduiala arhanghelului și o făceau să capete o credință nezdrun-cinată cu privire la chemarea ce-i fusese hărăzită. De aceea, într-o clipă de bucurie culminantă, ea începu să dea glas recunoștinței sale, laudînd pe Domnul, așa cum nimeni nu mai făcuse pînă atunci. Imnul de mulțu-

mire înălțat atunci de Sf. Fecioară, izvorăște din prea plinul sufletului ei, care ardea în focul unei dragoste neprihănite pentru Dumnezeu. Pentru toată bogăția de daruri de care s-a învrednicit, ea vrea să mulțumească Celui de Sus și de aceea dă glas unei minunate cântări: «Mărește sufletul meu pre Domnul», strigă Sfânta Fecioară, cuprinsă de o bucurie suprafirească. Certitudinea care îi umple sufletul este acum atât de puternică încît o face să recunoască, că «de acum mă vor ferici toate neamurile» (Luca, I, 48). În felul acesta, Sf. Maria ajunge, printr-o inspirație divină, să pătrundă chiar tainele viitorului, întrezărind în perspectiva veacurilor gloria care o așteaptă. Toate aceste binecuvîntări ea știe însă că le datorește Tatălui Ceresc și de aceea mulțumește smerit pentru ele.

Atît de copleșită de bucurie era Sf. Fecioară în acele clipe, încît nu se putea mărgini să mulțumească Domnului numai pentru ea, ci, cuprinsă de un avînt duhovnicesc, începu să preamărească bunătatea dumnezeiască revărsată asupra întregii lumi. Peste toți cei ce se tem de Dumnezeu se întinde mila Sa îndelung răbdătoare. Privind peste veacuri la lucrarea neînțeleasă a Providenței divine, ea întrevede sensul acestei lucrări care risipește pe cei mîndri, răstoarnă pe cei puternici, scoate afară deșerti pe cei bogați, în timp ce îi înalță pe cei smeriți și îi umple de bunătăți pe cei flămînzi. Sfânta Fecioară dovedește prin aceste cuvinte că a înțeles sensul paradoxal al istoriei omîenirii, precum și faptul că smerenia este virtutea de căpetenie prin care ea a dobîndit harul ceresc. Ea apare deci o dată mai mult conștientă de înalta sa menire și cunoscînd pentru ce a fost aleasă de Domnul.

Totodată dă glas convingerii că Domnul a sprijinit mereu pe Israel și și-a ținut făgăduielile față de poporul Său. «A sprijinit pe Israel, robul Său și și-a adus aminte de îndurările Sale față de Avraam și de seminția lui, în veacul veacului, după cum a vorbit către părinții noștri» (Luca, I, 54). Prin aceste cuvinte, Sf. Fecioară arată că este o bună cunoscătoare a credințelor poporului său și că este pătrunsă de legămîntul ce există între Dumnezeu și Israel. Pentru împlinirea Scripturii ea trebuia să fie o fiică credincioasă a lui Israel și conștientă de menirea hărăzită acestui neam.

Pe de altă parte, din aceste cuvinte se mai vedește că Maica Domnului înțelesese deplin că prin ea aveau să se realizeze făgăduielile făcute poporului ales și că plinirea vremii sosise.

Acest imn atît de desăvirșit și de înălțător are deci o mare însemnătate pentru cunoașterea sufletului evlavios și aprins de dragostea dumnezeiască a Prea Sfintei Fecioare. Prin el putem încerca să înțelegem tainișul chip al Născătoarei de Dumnezeu, care ne apare luminat de curăția feciorelnică și de bogăția darurilor Sfîntului Duh.

După relatarea acestui episod atît de bogat în sensuri, Sf. Luca spune că Sf. Fecioară a rămas în casa Elisabetei ca la trei luni, după care ea s-a înapoiat la Nazaret, nefiind de față la nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul. El nu mai pomeniște nimic de vestirea făcută de inger lui Iosif, fapt povestit de Sf. Matei, poate tocmai fiindcă acest amănunt mai fusese

consemnat și pentru că el stăruie îndeosebi asupra întâmplărilor privitoare la Maica Domnului.

În povestirea Nașterii Domnului, Sf. Luca aduce o serie de amănunte duioase cu privire la Sfânta Maică, precum și episodul atât de luminos al vestirii făcute de îngeri păstorilor. Modul în care sînt redată întâmplările din acea sfîntă noapte vădește o dată mai mult deosebita sensibilitate a acestui evanghelist, precum și bucuria divină care se revarsă din paginile Evangheliei sale.

După ce relatează sosirea lui Iosif și a Sfintei Maria la Betleem, el spune că se împliniseră zilele Sf. Fecioare ca să nască. «Și a născut pe Fiul ei cel întii născut și L-a înfășat și L-a culcat în iesle» (Luca, II, 7). Din două trăsături de condei, evanghelistul știe să evoce minunat scena duioasă petrecută în staul. Pare că o vedem pe Sf. Maică înfășînd cu dragoste pe micuțul Prunc și așezîndu-L cu grijă în iesle. Nu ne spune însă nimic de bucuria manifestată de Sf. Fecioară. Ea, care își deschisese sufletul cu atîta avînt în cîntarea înălțată față de Elisabeta, atunci cînd doar nădăjduia, acum cînd minunea s-a împlinit, păstrează bucuria în inima ei și mulțumește în taină Domnului, fără a împărtăși și altora simțămintele ei. Este în această atitudine a Sfintei Fecioare o cucernică smerenie și grijă de a nu tulbura misterul acelei sfînte nopți. Ea împlinește în tăcere și reculegere cele rînduite de Dumnezeu și nu se încumetă să vorbească despre această minunată taină.

După ce păstorii, cărora îngerii le vestiseră Nașterea Domnului au venit și s-au închinat Pruncului Sfînt, arătînd Sfintei Maria și lui Iosif ce le spusese îngerii, Sf. Luca adaugă: «Și Maria păstra toate aceste lucruri și le cumpănea în inima ei» (Luca, II, 19). Pare să fie vorba de o mărturisire directă făcută de Prea Sfînta Maică, evanghelistului. Ea vădește o dată mai mult caracterul concentrat al Sfintei Fecioare, care vedea în destăinuirile păstorilor începutul împlinirii făgăduințelor, dar nu dezvăluia nimănui taina sa. Ea se bucura în ascuns și mulțumea lui Dumnezeu pentru binecuvîntările primite.

După relatarea acestor întâmplări în legătură cu Nașterea Domnului, Sf. Luca arată că la împlinirea de opt zile, Pruncul a fost tăiat împrejur și I s-a pus numele Iisus, așa cum spusese îngerul, iar la șase săptămîni a fost dus la templul din Ierusalim, după rînduiala Legii lui Moise. Din aceste fapte se vede o dată mai mult că Sf. Mamă împlinea cu sfințenie toate poruncile Legii Vechiului Testament, precum și noile povețe date de înger. Cu prilejul ducerii la templu, evanghelistul notează un episod menit să contureze și mai bine chipul tainic al Maicii Domnului.

Dreptul Simeon, care întîmpină pe Domnul Iisus cînd fu adus în templu, după ce mulțumi lui Dumnezeu pentru harul de care se învrednicise și prooroci slava viitoare a Pruncului, rosti către Prea Sfînta Maică: «Iată, acesta este pus spre căderea și spre ridicarea multora din Israel și ca un semn de tăgadă, iar prin sufletul tău va trece sabie, ca să se dea pe față gîndurile multor inimi» (Luca, II, 34-35). Dreptul Simeon prevestește deci că Pruncul Iisus va fi prilej de poticnire pentru mulți din poporul ales și totodată descoperă Sfintei Fecioare suferința ce o așteaptă.

Așadar, după ce îi arătase binecuvântările pe care avea să i le aducă acest Copil nevinovat, el dezvăluie îngrijoratei mame suferința care îi va zdrobi sufletul. Și de data aceasta însă, Sf. Mamă tace; ea nu se arată înfricoșată de această proorocie, nu se plînge, nu întrebă. Din clipa în care a înțeles mesajul îngerului, nu a mai pus nici o întrebare, a urmat plecată voia Domnului și nici un evanghelist nu a înregistrat vreodată vre o singură vorbă de jale căzută de pe buzele Sfintei Fecioare. Acea care a știut doar să laude pe Domnul, nu a scos niciodată un cuvînt de protest sau măcar de amărăciune, deoarece cunoștea că astfel trebuiau să se îplinească Scripturile. Suferința i-a fost tăcută și ascunsă.

Sf. Luca însemnase cu grijă cuvintele arhanghelului: «Binecuvîntată ești tu între femei», și tot el nu uită nici pe acelea ale dreptului Simion: «Prin sufletul tău va trece sabia». Aceste două proorocii par a fi contradictorii, ele însă constituiesc cele două coordonate spirituale între care va oscila viața pămîntească a Sfintei Fecioare. Chemată la cea mai mare bucurie de care s-a învrednicit vreodată o femeie, ea va trebui totuși să îndure cea mai cumplită suferință rezervată unei mame. Și totuș, din suferința ei fără de margine va încolți o bucurie bogată în daruri.

Iată deci cum dreptul Simeon, luminat de Sf. Duh, a dezvăluit o parte din destinul tainic al Maicii Domnului.

Tot Sf. Luca este singurul evanghelist care relatează episodul cu Iisus în templu, episod de mare preț, întrucît ne face să pătrundem în copilăria Mîntuitorului, epocă așa de necunoscută pentru noi. Cu acest prilej ni se descoperă și unele amănunte din viața Sfintei Fecioare.

Ducîndu-se în fiecare an de Paște la Ierusalim — aici se vede din nou evlavia și grija pentru săvîrșirea poruncilor dumnezeiești a Maicii Domnului și a dreptului Iosif, — la întoarcere n-au băgat de seamă că Domnul Iisus nu era cu ei. Constatînd lipsa Sa și îngrijorați, s-au reîntors în Ierusalim, unde abia după trei zile L-au găsit în templu în mijlocul învățătorilor. Văzîndu-L acolo au rămas uimiți și Prea Sfînta Maică, cu o umbră de mîhnire, L-a întreat: «Fiule, de ce ne-ai făcut nouă astfel? Iată, tatăl Tău și eu îngrijorați Te căutăm» (Luca, II, 48).

Aceste cuvînte oglindesc teama pe care o încercase și zbuciumul prin care trecuse, ele însă nu vădesc nici o umbră de nestăpînire sau de minie, ci doar o nețărmurită dragoste. Răspunsul Domnului Iisus: «Ce este de mă căutați? Oare nu știati că întru cele a Părintelui Meu se cădea ca Eu să fiu?», o lasă mai întii nedumerită. Poate în tulburarea din acea clipă, nu se mai gîndea la profețiile îngerului, dar îndată după aceea, Sf. Luca adaugă, repetînd cele spuse la Nașterea Domnului: «Iar mama Lui păstra, în inima ei, toate aceste lucruri și cuvînte» (Luca, II, 51). Din cuvintele evanghelistului reiese că Sfînta Maică înțelesese sensul acestei întîmplări, precum și a celor rîstite de fiul ei. Potrivit firii sale însă, ea nu dădea glas acestor nădejdi, ci se mulțumea să închidă în suflet acele descoperiri, așteptînd vremea cînd ele aveau să se dea pe față.

O dată cu începutul activității publice a Mîntuitorului, Sf. Luca nu mai pomenește decît foarte puțin despre Sf. Fecioară. Din clipa în care Fiul ei a plecat din casa părintească și a început lucrarea pentru care

venise în lume, ea a trăit retrasă, păstrînd în inima ei cele aflate despre propovăduirea Lui și neînțelegînd să-L tulbure cu nimic în misiunea Lui. Este curios că Sf. Luca nu pomenește totuși episodul nunții de la Cana, care aruncă o lumină deosebită asupra legăturilor dintre Prea Sfînta Maică și Fiul său, el care este atît de atent să nu scape nici un amănunt privitor la Maica Domnului. Este probabil că această minune nu a fost cunoscută decît de Sf. Ioan, ucenicul iubit în a cărui casă a trăit Sfînta Fecioară după Înviere, de aceea nu o mai găsim relatată de alt evanghelist.

Oricum ar fi însă, fapt care rezultă din toate evangheliile, după ce Mîntuitorul și-a început misiunea, Sfînta Sa Maică a stat la o parte, așteptînd în tăcere, așa cum făcuse și pînă atunci, împlinirea făgăduințelor.

De acum înainte, numai foarte rar va mai pomeni Sf. Luca de Maica Domnului. O dată spune că Sf. Fecioară venise împreună cu frații Domnului, adică cu verii săi, să-L vadă pe Mîntuitorul. O va fi chinuit-o poate dorul de Fiul iubit și de aceea se încumetase să pornească la drum, spre a-și astîmpăra neliniștea. Ajunsă aici însă, nici nu putea să se apropie de El, din pricina norodului, care se îngrămădea în jurul lui. Atunci ucenicii au dat de veste Domnului Hristos despre venirea Maicii și a rudelor Sale. El însă, fără să se tulbure, le spuse: «Mama Mea și frații Mei sînt aceștia care ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și-l îndeplinesc» (Luca, VIII, 21). Aceste cuvinte ale Mîntuitorului, care par aspre la prima vedere, arată că El înțelegea primul să dea urmare învățaturii Sale: «Dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl său și pe mama sa și pe femeia sa și pe copiii săi și pe frații și surorile sale și viața sa, nu poate să fie ucenicul Meu» (Luca, XIV, 26). Nu se poate pătrunde sensul acestor îndemnuri, dacă ele sînt interpretate în spiritul literii și nu al duhului. Prin ele, Domnul Hristos a voit să arate dăruirea totală cerută celui care voia să devină ucenicul Său și care trebuia să se desprindă de toate afecțiunile lumești. Dacă o asemenea renunțare era cerută ucenicilor Săi, cu atît mai mult El, Domnul lor, trebuia să se supună acestei rînduiei, menite să crucifice firea omenească și s-o închine în întregime slujirii Tatălui Ceresc.

Și totuși aceste cuvinte, care dovedesc că în tot cursul vieții Domnul S-a supus la o crucificare treptată, vor fi aruncat o umbră de mîhnire asupra Sfintei Sale Mame. Dar nici de data aceasta evanghelistul nu pomenește vreun cuvînt de supărare din partea Sfintei Fecioare; ea tace și închide în sufletul ei orice suferință, necutezînd să supere cu vreo vorbă nepotrivită pe Fiul și Domnul ei.

O mărturisire indirectă și neașteptată asupra harului de care se învrednicise Sfînta Fecioară este culeasă de Sf. Luca din gura unei femei neștiutoare. În timp ce Mîntuitorul propovăduia și mulțimile îl ascultau pătrunse de cuvîntul Său, o femeie din norod, cuprinsă de un avînt duhovnicesc, strigă: «Fericit este pîntecele care Te-a purtat și fericîți sînt sîinii pe care l-ai sîpt» (Luca, XI, 27). Desigur că «nu trup și sînge i-au descoperit aceasta» (Matei, XVI, 17) unei femei neînvățate, ci harul Sfîntului Duh, spre a se adevăra cuvintele Mîntuitorului: «Au niciodată n-ați

citit că din gura copiilor și a celor ce sug întocmi-vei laudă?» (Matei, XXI, 16). Din gura unei femei neștiutoare despre care nu cunoaștem nimic, nici măcar numele, s-a înălțat această recunoaștere a harului revărsat peste Maica Fiului lui Dumnezeu; ea a deschis șirul, nenumeratelor femei care de atunci și pînă la slîrșitul veacurilor se vor închina și vor cinsti pe Maica Domnului.

Auzind strigarea femeii, Mîntuitorul spuse: «Așa este, dar fericiți sînt cei ce ascultă Cuvîntul lui Dumnezeu și-l păzesc» (Luca XI, 28). «Așa este». Astfel El confirmă cele mărturisite de ea și recunoaște pentru veșnicie rolul nemărginit al Sfintei Fecioare. Se poate spune că acestea sînt singurele cuvinte prin care Mîntuitorul întărește profeția arhanghelului: «Binecuvîntată ești tu între femei».

Totuși, chiar și acum cînd a rostit o asemenea recunoaștere a meritelor Maicii Sale, nu vrea să stăruie asupra acestui fapt și adaugă că fericiți trebuie să se numească numai aceia care împlinesc voia lui Dumnezeu. Este un nou semn al smereniei de care a dat dovadă Fiul lui Dumnezeu, care pentru mîntuirea noastră «s-a golit pe Sine și a luat chip de rob, făcîndu-se oamenilor asemenea» (Filip., II, 7). Aceeași smerenie o cere și de la Prea Sfînta Sa Maică și de aceea nu se oprește la acele cuvinte de laudă, menite să preamărească pe Sf. Fecioară.

Sf. Luca nu pomeniște nimic de Maica Domnului cu prilejul Patimilor Mîntuitorului. Poate că evanghelistul care a zugrăvit-o pe Sf. Fecioară în gloria Bunei Vestiri a preferat să tacă asupra suferințelor din acele zile întunecate. De altfel, ce ar mai fi putut adăuga pe lîngă mărturiile celorlalți evangheliști, ținînd mai ales seama de faptul că suferința Sfintei Maria a fost tăcută și reculeasă, așa cum fusese toată viața sa? De aceea, Sf. Luca încheie povestirea împlîririlor privitoare la Sf. Fecioară cu cuvintele rostite de femeia necunoscută, care fără să știe i-a adus prinos de mulțumire din partea tuturor urmașelor Evei, scăpate de blestem datorită Sfintei Mame.

Insemnările din Evanghelia Sf. Luca asupra Sfintei Fecioare se deschid deci cu salutarea îngerului: «Bucură-te» și se încheie cu aceea a femeii: «Fericit este pîntecele care Te-a purtat și fericiți sîni pe care I-ai supt». Se poate observa deci că evanghelistul s-a aplecat cu deosebită dragoste și atenție asupra episoadelor menite să contureze chipul senin al Sfintei Fecioare, stăruind îndeosebi asupra părților luminoase ale vieții sale. El nu ne înfățișează pe Maica cernită, prăbușită la picioarele Crucii sau purtînd în brațe trupul neînsulețit al Sfîntului său Fiu, chipuri care revin atît de des în plastica apuseană, ci doar pe Fecioara strălucitoare de lumina Bunei Vestiri și pe Maica transfigurată de împlinirea făgăduințelor, purtînd în brațe dumnezeiescul Prunc, chip care a fost immortalizat de icoana ortodoxă.

Sfînta Fecioară, așa cum o cunoaștem din Evanghelia Sfîntului Luca, apare deci senină, transfigurată de focul credinței, plină de evlavie și reculegere, smerită, concentrată asupra misiunii pe care a acceptat-o, discretă în suferința sa și veșnic plecată voii Celui de Sus. Din paginile acestei Sfinte Evanghelii se înalță cîntări de laudă către Prea Curata

Maica Domnului : arhanghelul o socotește binecuvîntată între femei, Elisabeta o numește Maică a Domnului, femeia necunoscută o fericeste peste veacuri și însuși Mintuitorul întărește această izbucnire de entuziasm, prin cuvintele concise, dar bogate în semnificație : «Așa este». Din toate aceste mărturisiri, Sf. Luca întocmește un adevărat imn închinat Sfintei Fecioare.

În Faptele Apostolilor, cea de a doua operă a Sfintului Luca din canonul Noului Testament, autorul pomenește foarte pe scurt de Sfînta Maică a Domnului, dar acea simplă mențiune are o semnificație deosebită.

Arătînd viața pe care o duceau Apostolii după Înălțarea Domnului și înainte de Pogorîrea Duhului Sfînt, Sf. Luca spune : «Toți aceștia, într-un cuget, stăruiau în rugăciune dimpreună cu femeile și cu Maria, mama lui Iisus și cu frații Lui» (Fapt. Ap., I, 1). Așadar, în mijlocul Apostolilor care-și petreceau vremea în rugăciune și reculegere, se afla și Prea Sfînta Maică a Domnului. Prezența ei în acel loc dovedește că aceia prin care s-au pus temelurile mîntuirii noastre trebuia să fie de față la nașterea Bisericii, împlinită o dată cu Pogorîrea Sfîntului Duh. Sf. Fecioară, pe care îngerul o numise «plină de dar», nu putea să lipsească din adunarea Apostolilor, prefăcută prin harul ceresc în Biserica lui Hristos. Faptul de a se afla printre ucenicii iubiți ai Domnului, arată că Sfînta Maică dorea să rămînă printre prietenii Fiului ei, dînd astfel o nouă cheazășie valabilității învățăturilor lor și totodată făcea ca la nașterea Bisericii să se reverse o mare bogăție de daruri, prin simpla prezență a Maicii Domnului. Acea căreia i se vestise dintru început taina mîntuirii neamului omenesc și care zămislise în trupul ei prea curat pe Mintuitorul lumii, a trebuit să ia parte la nașterea Bisericii, menite să îplinească peste veacuri lucrarea de sfințire a credincioșilor.

Sfîntului Luca îi datorează deci creștinismul păstrarea acestor atît de semnificative episoade din viața Sfintei Fecioare. Fără el, chipul atît de senin și duios al Prea Curatei Maici a Domnului ne-ar fi rămas necunoscut. De aceea, se poate spune că unul din cele mai mari merite ale acestui Sfînt evanghelist este de a fi transmis pentru veșnicie generațiilor de credincioși icoana neprihănită a Sfintei Născătoare de Dumnezeu, către care se îndreaptă rugăciunile fierbinți ale tuturor creștinilor.

N. DINU

TRIODUL PENTICOSTAR SLAVON AL CĂPITANULUI CIRȘTEA DE LA TIRGOVIȘTE

Între anii 1646-1649, sub domnia voievodului Matei Basarab (1632-1654), se tipăreau, din îndemnului cărturarului Udriște Năsturel și cu grija egumenului mînăstiri Dealu, Ioan de Gomivnița, noi cărți slave de slujbă bisericească pentru Țara Romînească și Balcani. În 1646, apărea la Dealu, «Liturghierul cu chipul lui Matei Vodă și al doamnei, apoi Slujebnicul»¹, iar la 1649, după mutarea tipografiei la Tirgoviște, avînd tot pe bosniacul Ioan în fruntea ei, doamna Elina închina «protosului celui dintii între egumenii Sfîntului Munte, lui Damaschin, poate pe atunci oaspete al curții muntene, — un Triod»². Un exemplar din ediția acestui Triod se numără printre tipăriturile vechi ale bisericii fostei mînăstiri Glavacioc. Prima parte a cărții sau triodului, cuprinde serviciul liturgic din vinerea săptămînii a șasea a sfîntului și marelui post, pînă la sărbătoarea Paștelui, iar partea doua, serviciul complet al penticostarului și poemul liturgic din vinerea Săptămînii Luminate. Tipăritura numără 404 foi — 18 × 31 cm. — din hîrtie groasă și subțire, pătată pe alocuri de umezeală și picături de ceară. În filigrana hîrtiei groase se închipuie un vultur, iar în a celei subțiri, o diademă domnească. Scoarțele de legătură, din lemn de fag, acoperit cu piele, sînt pătrunse pe alocuri de cari, iar una, spărgîndu-se, a fost întărită cu patru copci de fier. La cusutul fascicolelor s-a folosit ață de cînepă, iar la cotorul de sus și jos al cărții, sau pus fișii de in, brodat cu mătase albastră și roșie. Reparatul legăturii și tăietura unor însemnări marginale arată că tipăritura s-a legat a doua și poate a treia oară, neschimbîndu-i-se scoarțele.

Titlul și prefața cărții s-a pierdut, din multa întrebuițare și ducere dintr-un loc într-altul, dar cuprinsul lor se vede într-un alt exemplar asemănător, dăruit la 1737 bisericii Popa Nacul de la Sărineasa-Vîlcea, aflător la Academia R. P. R.³, unde — pe poarta

1. N. IORGA, Istoria Bisericii Romîne, ediția II, București, vol. I, pag. 341

2. N. IORGA, op. cit. pag. 342

3. BIBLIOTECA ACADEMIEI R. P. R. 152-588 55

cărții, se închipuie Mîntuitorul, Maica Domnului, Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, Sfîntul Ioan Damaschin, Sfîntul Leon, îmnograful împărat, și tipograful Ioan, monahul, iar în mijlocul porții, de o parte și de alta, îmnografii Andrei Criteanul, Cosma, Iosif și Teofan, precum și titlul: «Triodion / si estă / tripeasneță / stoi velicoi pietdesietniții. / Penticostarion / eje estă pietdesietnița marecenii. / ot dvoiu pismenuse iu, i, ia. pa obficiai. / i blago volnomu raceniiu srăbscago naroda o pasnoizcișeniții. / Poveleaniem i ijdiveniem bse / sveatliie cnieghinți Elenți Bjieiu / mlstiiu necealniții i vldții zemlie / veașcoie. Suprujniții presveatlag / Gospdra Io Mattea Basarabii vă gospodarscoi ieh / tipografii, iaje ot Is. Hst. (1649); adică: Triodion, va să zică tripseniț al sfintei mari Penticostarion, care se numește piatridesiatnița cu binevoitoarea silință a poporului sîrbesc, curățită cu îngrijire de aceste două litere: *î* și *ia*, ca de obicei; din porunca și cu cheltuiala principesei Elina, cu mila lui Dumnezeu stăpîna și doamna Țării Romînești, soția prea luminatului domn Io Mateia Basaraba, în tipografia lor domnească din cetatea de scaun Țirgoviște, în anul de la facerea lumii 7157. de la nașterea lui Is. Hs. 1649»⁴.

După prefața cărții, dedicată părintelui Damaschin al Athosului și tuturor celor ce sînt din sfînta chinovie sîrbească, pe pagina întîia a exemplarului de la Glavacioc, se vede o gravură cu Marele Arhiereu Iisus Hristos, Sfîntul Apostol Pavel și Sfîntul Timotei. Alte douăsprezece gravuri, cu motive vegetale, împodobesc restul textului. Foile cărții sînt numerotate pe o singură față. Numerele versurilor unor texte scripturistice sînt, de asemenea, însemnate. Titlurile slujbelor fiecărei săptămîni sînt tipărite cu caractere mari, în culoare roșie. Figuri zoomorfe împodobesc unele majuscule ale pericopelor scripturistice, sinaxarelor și troparelor începătoare. Pentru literele de la începutul textului și indicațiilor tipiconale s-a folosit cerneala roșie, iar pentru restul slovelor, cerneală neagră. Observațiile de tipic, trimiterile scripturistice, cuvintele omise, sînt / stampilate cu mîna, în dreapta și în stînga textului, după ce exemplarul ieșise de sub tipar, iar unele greșeli sînt anulate cu pătrățele de hîrtie. Acrostihurile și numele îmnografilor din textul original sînt tipărite cu caractere eline. Se întîlnesc cuvinte scrise prescurtat și litere suprapuse, în formă lunguiață. Textul epilogului cărții pierzîndu-se, se vede în exemplarul citat al Academiei R. P. R., precum și la I. BIANU-N. HODOȘ, în B. R. V.. București, 1903, tom I, pg. 173, unde se spune cititorului că «tipărirea «Triodului înflorit» s-a făcut din porunca și cu cheltuiala principesei Elina, soția voevodului Mătei Basarab și cu binecuvîntarea mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, în cetatea Țirgoviște, începîndu-se lucru la 27 martie 1648 și sfîrșindu-se la 7 iunie 1649, prin silința ieromonahului Ioan din mînăstirea Gomiavița, Proca tipograful și alți tovarăși de muncă.»

În general, tipărirea este bine executată și citeață, contribuind la aceasta, nu numai iscusința tipografului, dar și calitatea materialului, teascu, hîrtia și cerneala.

4. Idem cf. I. BIANU-N. HODOȘ în B.R.V., București 1908, tom. I pp. 172-173

Insemnările din interiorul cărții arată numele cumpărătorului, cui s-a dat, cine a mai folosit cartea și locurile pe unde a umblat. Astfel, pe marginea de jos a paginelor 199-203, o mână scrie: Să știe că au luată acestu s(fin)ț Pentecostari domnealui Hristea s(i)n Stoe (și) Maria și s-au dat la s(fe)tea Petre și luii apostol Pavel să fie pomen(ii) în veci. Si au fost și jupanul Petre vameșul, jupanul Costea și căpitanul Cirstea⁶ ctiturul. Si cine s-ar mai scula din prioți a-l mai vendi să fi(e) legat (de) Hristos l(eat) 7157 (?) G(he) narie 28 Petră Ioană martură».

Nota genealogică de la paginile 299-301 arată că la 1688 tipări-tura se folosea în schitul Stelea din Tîrgoviște: «Adecă să se știe de acesta trei od de cându amu scris. Că s-au scris î(n) luna lui Octo(m)vre î(n) 14 î(n) ziua prepodomn (ei) Paraschiva».

Știrea de pe ultima copertă a cărții semnalează numele altui posesor al cărții, Popa Radu de la mănăstirea Glăvacioc și folosirea ei în biserica satului Zlotești din Teleorman: «Să să știe că această sfință carte iaste a popii Radu⁶ dela mănăstire(a) Glăvcioig ce să cheamă minei s(ă)rbesc. Și l-am cerut noi cându ne-au trebuit la sfința biserică a Zloteștilor. Și am scris eu Mincă log(o)fātu sîn Mares căpi(t)an Zlotescu. Iar cine s-ar ispiti ca să-l fure să fie suptă bles-temul celor trei sute optsprezece sfinți părinți pela Niceia, Și am

5. Izvoarele vremii arată că la 1636, un Cirstea din Ciocănești era iuzbașă la curtea domnească din Tîrgoviște, căsătorit cu Anghelina, fiica jupiniei Maria și a logofătului Stan, primind zestre satul Curătești, de pe apa Neajlovului. Ajuns căpitan, se împrumută la 1653, cu 300 ughii (galbeni ungurești), zălogind satul său de zestre, lui Costandin vel armaș. În aceeași vreme căpitanul Cirstea și jupineasa Anghelina au măritat pe fata ler, Păuna, după paharnicul Tudosie, feciorul lui Arvat spătarul, dîndu-i zestre satul zălogit Curătești, iar după moartea sa, Dumitrașcu — fiul său — au ridicat piră pentru acel sat Curătești, zicînd cum că este el mai vrednic să-l ție decît so:u-sa Păuna și cumnată-su Tudosie, după care, divanul hotăra să țină satul acela care a plătit datorîa căpitanului Cirstea, iar Dumitrașcu s-a lepădat de sat și de datorie. După nouă ani de la ontractarea datoriei, ce se ridi-case cu dobînda la 600 ughii, Tudosie paharnicul, ajuns în lipsă și sărăcie, lăsă prin zapis, satul Curătești, marelui comis Costandin, să-l stăpînească cu bună pace, iar la 1689, urmașii celui din urmă, Constandin comisul, și Grigorie postelnicul, dăruiau satul cu tot hotarul, Mitropoliei Bucureștilor, pentru îngroșarea acolo și pomenirea mamei lor Mina și soția lui Grigorie, Maria. (vezi ARHIVELE STATU-LUI, București, Mitropolia Bucureștilor, pach. 121, doc. 1 1636; doc. 2/1653; doc. 3/1654; doc. 4/1662; doc. 6/1689).

6. Despre Radu copilul, logofătul, grămăticul și preotul de mai tîrziu al mînă-stirii Glavocloc, amintesc însemnările sale de pe alte cărți ale bisericii: «Radu copilul. Să se știe den ce zi s-a î(n)ceput casele a se fac(e) la măn(nastire) î(n) ziua de s(fe)ți Irina din 5 l(ea)t 7216».

«Iano(a)rie din 30 l(ea)t 7127 se (a) început casele a se fac(e) cele dela clopoitniță) fiind sfințit Ioan și le-a sfi(u)ciit».

«Logofătul R(adu); Slujesc ție Do(a)mne D(u)mne(zeu)le». (vezi: Minei slavo-romin pe Iunie, ed. Buzău 1698, coperta ultimă).

«Radu Grămăticul ot sfinț(a) mănăstere a Glavaciogul(u)i. Poslușnic și alergă-tor», iar mai jos, o altă mână scrie: «Popa Rad(u) grămăticul) Popa Mihăilă ot mănăstirea Glavac(iog)». (vezi: Minei slavo-romin pe martie, ed. Buzău 1698, coperta primă). În pomelnicul diaconului Cirstea din Recea-Argeș, de la în eputul veacului al XIX-lea, aflător la procomidiarul bisericii Glavacloc, între ultimele nume ale morților. citim: «Radu ereu, Mihăilă ereu».

(scris) în zilele prea înălțatului nostru domnă Io Alexandru Ipsilant voivod 1776 Mincă log(o)f(ătu)».

Două însemnări iară dată, ale unei alte mîini, de la pagina 225 și coperta primă, arată că tipăritura s-a folosit și în biserica satului Slăvești-Teleorman :

Alte însemnări de pe scoarța primă a cărții subliniază prezența tipăriturii în plasa Izvor ⁷ din fostul județ Vlașca în anii 1778 și 1779: «Jud. Vlașca plasa Izvorului plin. Tudor di(aconu) ot Tîrgo(v)îște. Pă sfinte patru răboaje seca val(ne) unu(i) an 7286». «Scris-am eu diiaconu Tudor. Să se știe am scris i(n) zilele prea luminatului d(o)m nului Ioa Neculae Petru Mavroghenie voi(vo)dă și atuncia umbla văleatul 7297 luna Mai zile 21».

Restul însemnărilor din interiorul cărții, dovedesc că tipăritura a servit și învățăceilor de slovenie din Valea Teleormanului, în a doua jumătate a veacului XVIII-lea : «Cercai condei și-l ispitii ca să vedem cum scrie, dar condeiu scriă bine, iar mână prădalnică nu u(m)blă bine». (pag. 149). «Să să știe că am scris eu Ioniță log(o)-f(ătu) ⁸ da(r) am iscălit pă Matei ⁹ log(o)f(ătu) sin Mareș căpitan, dar fiind Matei lîngă mine și mă învăța» (pag. 328).

Demn de reținut este și rețeta duhovnicească de pe ultima copertă a tipăriturii : «Un voinic odinioară au mersă la un doftor zicându : Doftore cu ce leac vei să mă înveți să mă tămăduesc de boala păcatelor. Iar doftorul zise : Să culegi frunza pocăinței și să (o) bagi în oala cărțicelii (sic) și să o pleopești cu milostenia și să o înfierbintezi la focu dragostii și să o beai cu pofta creștinătății și așa te vei tămădui de tina păcatelor. Tot eu eu am scris și sus și jos. Mincă log(o)fătu 1776».

Ca încheiere, se poate spune că triodul penticostar slavon al căpitanului Cîrstea de la Tîrgoviște, cumpărat după 1649, a servit preoților bisericii Sfinții Apostoli Petru și Pavel, ctitorită de el, logofătului Vlad și slujitorilor din schitul Stelea de la Tîrgoviște, soborului mînăstirii Glavacioc ¹⁰ din plasa Izvor și bisericilor de la

7. Sub ocîrmuirea acestei plăși se întîlnește în documentele administrative și bisericești ale vremii, pînă după 1844, următoarele sate : «Izvoru, Izvoru de jos, Purcăreni, Gurgueți, Baclu. Neamțu, Puturosu, Purani, Poene, Cătonu. Sălaru, Glavaciogu, Vătași. (vezi : ARHIVELE STATULUI, București, Mitropolia Bucureștilor, pag. 508, doc. 5 1835).

8. Era din satul Nigreni-Vlașca, contemporani cu logofeții Mincă și Matei, filii căpitanului Mareș Zlotescu, precum se vede în însemnările sale din alte cărți ale mînăstirii Glavacioc : «Stie că am scris eu Ioniță logofăt ot Nigreni dela popa Tudor». (vezi : Penticostar slavo-romîn. ed. Buzău 1698, scoarța primă).

«Si am scris eu Ioniță log(ofătul) în zilele sf(in)ț(iei) sale părintele eg(umen) Glavacișteanu Irimia l(eat) 1792 Iu(ie) 23». (vezi : Cazanla, ed. București 1732, pag. 391).

9. Semnătura și pecetea logofătului Matei se vede la sfîrșitul prefețelor celor unsprezece minee romînești tipărite la Rîmnîc, între 1776-1780 și dăruite mînăstirii Glavacioc : «Mat(e)j log(ofat) 1783».

10. Intr-o însemnare de cele ce s-au aflat, ale mînăstirii Glavacioc, de la 1761, printre cărțile sfintei biserici se numără și un triod sîrbesc. (vezi Pr I. MUȘETEANU, Mînăstirea Glavacioc, București 1933, pg. 57), iar în catagrafia de la 1842-1843 a a-celeiași mînăstiri, între cărțile sîrbești se numără și un triod și penticostar legate

Zlotești și Slăvești. Radu, grămăticul și preotul de mai tîrziu, a promovat în veacul al XVIII-lea, învățarea scrisului și cititului în mînăstirea Giavacioc, cît și în afară, împrumutînd tipăritura căpitanului Cîrstea și alte cărți¹¹ ale mînăstirii, bisericilor din satele vecine și învățăceilor de slovenie, între care fiii căpitanului Mareș din Zlotești, Mincă și Matei și logofătul Ioniță din Nigreni, se numără printre cei dintîi.

Insemnările pe grai romînesc dinlăuntru tipăriturii dovedesc unitatea și temeinicia scrisului nostru, «ele fiind ori unde se găsesc, ca picături de rouă din care s-a adunat în curgerea anilor, șuvoiul literaturii de creație»¹².

Pr. ILIE GH. DIACONESCU

la un loc vechi. (vezi: Arhivele Statului, București, Ministerul Culte și Instr. Publ. dos. 2906 1842).

11. Lîngă însemnarea citată, de la 1776, a logofătului Mincă, pe coperta ultimă a triodului-penticostar, aceeași mînă adaogă: «Cărțile ce sînt dela m(ă)n(ă)stire».

12. M. SADOVEANU, Rev. L. Romîna, an. IV, pg. 3.

DESPRE MACARIE ȘI LITURGHIERUL SLAVON

În cadrul lunii culturii românești, decembrie 1958, Biblioteca Academiei Republicii Populare Române, cit și Biblioteca Centrală de Stat, au organizat expoziții, în centrul cărora a stat *Liturghierul slavon*, prima carte apărută în țara noastră, cu 450 de ani în urmă, de către călugărul tipograf *Macarie*. Evenimentul excepțional de important necesită și unele sublinieri cu privire la semnificația și valoarea sa.¹

Păstrarea culturii slavone de către Români, transcrierea începuturilor noastre istoriografice în slavonă, circulația literaturii de cult în formă slavonă, e un fenomen care astăzi începe să fie descifrat într-un orizont mai larg, strâns legat de cauzele economic-sociale, de condițiile istorice în care a apărut.²

1. M. RAMURA (Tiparnița lui Macarie), în *Scinteia Tineretului* din 21 decembrie 1958, consideră *Liturghierul*: «un nestemat al culturii românești», importanța tipăririi provenind «din aceea că reprezintă începutul tiparului românesc, moment crucial în promovarea culturii românești pe o scară mai largă... nașterea tiparului românesc nu poate fi separată de influența covârșitoare exercitată de cultura slavă. Popoarele slave au exercitat o influență binefăcătoare asupra culturii noastre. Tiparnița lui Macarie, obladuită de domnitorul muntean Radu cel Mare, stă mărturie peste secole».

GH. POPP (patru secole și jumătate de la tipărirea primei cărți în România, p. 72-78) în *Orizonturi*, noiembrie 1958, afirmă că țara noastră «este printre primele 15 țări care intră în acest meșteșug... iar între țările Europei răsăritene ocupă locul al treilea, după Polonia și Muntenegru».

GH. POPP (Imprimé il y a 450 ans) în *La Roumanie d'aujourd'hui*, 4, 1958: «*Liturghierul* din 1507 reprezintă ... o victorie a culturii locale în forma sa slavă...»

G. I. KOLIADA (*Ivan Feodorov și tiparul în unele țări din răsăritul Europei*, p. 32-54), în *Probleme de istorie*, 3, 1953, București, reprodus din *Vestnic Istoriei mirovoii culturii*, 3, 1953, Moscova, afirmă că românii încep tipărirea cărților cu 70 de ani înaintea slavilor din răsărit. «Cărțile lui Macarie, *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510), *Evangheliarul* (1512), ajung și la ruși. Caracterele din cărțile tipărite în România produc o impresie impunătoare».

ALEXANDRU GRECU (*Contribuții la începuturile tipografiei slave în Țara Românească*, p. 232-238), în *Studii și cercetări de bibliologie*, I, București, 1955, Editura Academiei R.P.R.: «Tipografia slavă înființată în această țară a însemnat atunci un ajutor dat culturii nu numai în țările române, ci și în țările care aveau limba slavă bisericească drept limbă a culturii».

2. Teoria influenței exercitată de orinduirea social-economică a slavilor asupra

Veșmintul verbal slavon în care apar cărțile de cult în secolele XVI-XVII, nu prezintă o izolare sufocantă, așa cum a fost latina în Occident. Cultura slavilor din sud-estul european, cât și a slavilor de est, are o trăsătură comună, derivând din unitatea cultului ortodox, bizantin. Această unitate de cult ortodox a prezentat un mare avantaj istoric, deoarece — datorită ei — conștiința națională a acestor popoare a reușit să reziste împotriva avalanșei imperiului otoman.⁹

formării feudalismului bizantin, elaborată de bizantinologi ruși, ca V. G. Vasilievski și F. I. Uspenski, amplificată de istoricii sovietici de azi, e recunoscută de jugoslavul G. A. Ostrogorski, de Franz Dölger, redactorul revistei *Byzantinische Zeitschrift* ș. a. (B. A. Rilakov, P. T. Goreanov, Unele probleme ale istoriei slavilor în interpretarea istoriografiei vest-germane, în *Probleme de istorie*, București 1958, nr. 2), «Slavii au adus o contribuție însemnată la formarea limbii și poporului român».

SEBASTIAN MORINTZ și D. V. ROSETTI (*Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea Bucureștilor*, p. 32), în *Bucureștii de odinioară*, în lumina săpăturilor arheologice, 1959. București, Editura științifică, 239 p. Lingvistul sovietic S. BERNSTEIN (*Cu privire la legăturile lingvistice slavo-române*, p. 77-79, în *Omagiul lui Iorgu Iordan*, București, 1958, 946 p., arată că în graiul românesc, în lexic, în fonetică, se găsesc multe elemente ale slavilor, care au fost asimilați de populația românească. A existat un bilingvism al populației slave în Dacia, care și-a pierdut limba treptat în procesul asimilării de către români. La începutul secolului XV, populația de origine slavă era asimilată în multe regiuni ale Țărilor Românești. Procesul asimilării a fost îndelungat, iar ritmul său, inegal. Actele cancelariilor muntene din secolul XV reflectă interesante fenomene specifice graiurilor slave locale, deosebindu-se de bulgara scrisă. Acest fapt arată că diecii munteni erau logainici și nu veniți din Bulgaria, ei proveneau din slavii localnici. E posibil să fi primit o instruire specială în țările slave din sudul Dunării, însă în secolul XVI, deja ei nu mai stăpîneau slova populară. În grafica lor întâlnim multe greșeli, constatînd ca factor preponderent, limba lor maternă, romîna.

EUGEN SEIDEL (*Elemente sintactice slave în limba romînă*, București, 1958, 188 p., constată că studiul istorico-social și cercetarea lingvistică a trecutului nostru istoric ne procură rezultate care arată «profunda influență slavă asupra limbii romînești». Legăturile strînse dintre poporul nostru și slavii a fost elementele esențiale pentru formarea și dezvoltarea sa. Istoria geografia și etnografia nu ne permit o altă concepție despre «simbioza romîno-slavă continuată prin multe secole» (p. 173). De asemeni, lucrările academicianilor romîni, E. Petrovici, Al. Rosetti, Iorgu Iordan, dezvoltă teze extrem de valoroase cu privire la influența slavilor asupra limbii romînești.

3. N. P. DOLININ (*Probleme de istorie a bisericii ruse*, în lucrarea *Studii de istorie a U.R.S.S.*, p. 96-103), în *Probleme de istorie*, 1957, 2, București, consideră că sensul național și social politic al monumentelor de cultură dintre sfîrșitul secolului XV și începutul secolului XVII e just, iar dependența lor e «destul de mare față de ideologia religioasă» (p. 165).

P. P. PANAITESCU, *La Littérature slavo-roumaine (XV-e—XVII-e siècles) et son importance pour l'histoire des littératures slaves*, p. 206-217, în *Sbornik Praci*, Praga, 1932, 1932, «Perioada slavonă», la romîni și ruperea de cultura apusului», București 1944. *Monitorul Oficial și Imprimeriile statului*, p. 125-152, consideră, în acord cu Dolinin, «cultura bizantină-slavă ... cultura veche romînească ne-a adus însemnate servicii în trecut ... ea a fost efectul formei de viață, datorită împrejurărilor economice». Prin intermediul traducerilor slave, literatura bizantină a pătruns mai întîi la romîni. Imprumuturile făcute de lexicul, romîn ale termenilor slave, designînd ierarhia bisericească, *vlađică*, *liturghie*, *stareș*, demonstrează existența unei organizări politice care a putut primi liturghia slavă și s-o adapteze romînilor. Factorul creștin e apreciat de asemeni, ca avînd o importanță hotărîtoare în începuturile istoriei poporului polonez. «Creștinarea de acum o mie de ani a polonezilor a fost un act de mare înțelegere politică a șefilor acestei epoci, un act determinat

Originalitatea poporului român, profilul său etnic și etic nu e rezultatul unor prefaceri istorice rapide. După ce dacii încercaseră zadarnic să reziste politic romanilor, apariția slavilor pe teritoriul carpato-dunărean face ca istoria poporului care a rezultat din daci și romani să ia un aspect lent de asimilare și conviețuire cu aceștia. pe o perioadă de câteva secole.

Cultura lor e centrată pe cultul creștin, iar tipărirea primelor cărți în slavonește, ca litere chirilice, Octoihul, Psaltirea, Triodul (1491), la Cracovia; Octoihul slavon, tipărit în 1494 de Macarie la Cetinje — în Muntenegru — apoi Liturghierul slavon (1508), tipărit de Macarie la noi; Octoihul (1510), Evangheliarul (1512), exprimă necesitatea lor spirituală de a avea mai ușor la îndemână, decât în manuscrise, materialul adecvat acesteia.

Originalitatea popoarelor slave și romîn se va exprima cu deosebită vitalitate în folclor, în baladă, transmițind tradițiile eroice de luptă împotriva asupritorilor turci, cîntînd viața și iubirea în poezie și doină, dar cu aceiași decență și gust pentru frumusețe și armonie, va aborda și tiparul.

Necesitatea de a tipări cărți bisericești corespundea unei etape sociale-politice avansate. Inmulțirea populației, mutarea scaunului domnesc de la Cîmpulung la Curtea de Argeș și apoi la Tîrgoviște, arată consolidarea politică a Țării Romînești.⁴

Creșterea puterii centralizatoare a domnului Țării Romînești pe plan politic, cuprinde și reforma Bisericii din timpul său. Radu cel Mare aduce în țară pe Nifon, fostul mitropolit de Constantinopol, care găsește «turma neplecată și neascultătoare și biserica izvrătită».⁵

Biserica are un rol preponderent în acest timp. Numirea a doi episcopi noi la Rîmnic și Buzău, «pentru ca să se îndrepteze țara de la arhieriei».⁶ subliniază mai mult importanța apariției cărților de cult tipărite și ridică gradul de preocupare al domnitorului și al ierarhiei

de un sentiment de conservare. Acest act a fost un puternic stimulent care a permis polonezilor să supraviețuiască evenimentelor, uneori tragice, ale istoriei lor!

DORIAN IOSEF PLONSKI, (*Le millénaire de Pologne*, p. 2-4) în revista *La Pologne*, 5, 1958, Varșovia.

4. «Epoca de la începutul secolului al XVI-lea a însemnat pentru istoria noastră o vreme de întărire a puterii centrale a statului feudal în miinile domnului și a curții sale. Astfel, a fost și în Moldova sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare, care a pus friu, adesea în chip drastic și violent, anarhiei marilor boieri, supunîndu-i autorității lui».

P. P. PANAITESCU, *450 de ani de la prima tipăritură în Țara Romînească*, p. 23, în călăuza bibliotecarului. București, 7, 1958.

5. TIT SIMEDREA, *Viața și traiul sfinților Nifon, patriarhul Constantinopolului*. Introducere și text. București 1937, 56 p. + 6 planșe. «Iară sfințul află turma neplecată și neascultătoare și biserica izvrătită și cu obiciaure rele și nesocotite. Și chieamă pre toți egumenii de la toate minăstirile țării Ungrovlahii și tot clirosul bisericii, cu preoții și cu mireni și slobozi isvoare de învățatură lîmpede și necurmat» (p. 8-9).

6. TIT SIMEDREA, Op. cit. p. 9 «...hirotoni și 2 episcopi și le deade și eparhie hotărită, care cit va birui; și-i învață cum vor purta grijă și cum vor paște oile cele cuvîntătoare carele sînt date și în seamă, ca să se îndrepteze toată țara de la arhieriei».

de viața poporului, de nevoile sale de lumină și cultură. Tipărirea primei cărți în Țara Românească nu apare într-un mediu nebulos, sau ca rezultat al unor solicitatori de comerț venețian cu cartea, considerată ca o afacere de editură. Ea indică un moment istoric-cultural de intensă activitate, când construirea, repararea și îngrijirea mănăstirilor formează un obiectiv esențial al vieții domnitorilor și boierilor noștri. Tipărirea Liturghierului slavon exprimă o necesitate de viață spirituală și realizarea acestei tipărituri acordă lui Macarie — domnitorului Radul cel Mare, sub care începe tipărirea cărții, și celorlalți după el — o aureolă de prestigiu pe care aproape jumătate de mileniu cât s-a scurs de atunci și pînă azi, o evidențiază cu o sporită semnificație.⁷

În 1955, Virgil Molin,⁸ prezintă «o ipoteză nouă în istoriografia noastră, cu privire la problema tiparului în Țara Românească». Dînsul crede că Liturghierul (1508), Octoiul (1510), Evangheliarul (1512), ar fi fost tipărite la Veneția, nu în Țara Românească. Macarie ar fi fost doar un mijlocitor al casei de editură Torresano din Veneția. Admi-

7. P. P. PANAITESCU, op. cit. p. 24 : «Apariția primei cărți tipărită pe pămîntul românesc, acum 450 de ani este deci în funcție de dezvoltarea istorică a țărilor romine, un factor de progres al culturii și al dezvoltării politice».

8. VIRGIL MOLIN (*Tipăriturile lui Macarie*, p. 264-266) în Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare București, 15-16, decembrie 1955. Comunicări și discuții. Editura Academiei R.P.R., 1957, 364 p. El dezvoltă ipoteza sa cu privire la paternitatea lui Torresani asupra edițiilor macariene în chirilică, destinate Muntenegrului și ș...edițiile macariene pentru Țara Românească...» Tipărirea edițiilor macariene la Veneția e «studiată și pregătită în baza unor manuscrise scrise și decorate în școlile de miniaturisti din țările românești și cu a căror factură grafică, cărțile lui Macarie căutau să albă o cit mai fidelă asemănare. Pentru a izbuti în acest sens, arta desenatorilor ilustratori de carte și a xilografilor venețieni a fost pusă la contribuție din plin» (p. 500). «Prima carte cu chirilice a fost partea I din Octoiul lui Macarie, tipărit la Torresani din Assula (1494) ...după cum toate celelalte cărți atribuite unei imaginare tiparnițe de la Cetinje, tot la Veneția s-au tipărit. Nimic nu dovedește existența unei oficine tipografice în munții Cernagorei, în perioada incunabulă a tiparului. Nu există nici un document în această privință, în schimb sînt toate indiciile de ordin tehnic-profesional, coroborate cu condițiile istorice, care ne arată că Veneția a fost în acea perioadă un focar răspinditor de carte tipărită, în orice limbă, pentru orice nevoie...» (p. 510).

VIRGIL MOLIN (Un incunabul în tipar glagolitic : «*Breviarium Illyricum*, p. 494-517) în Studii teologice, 7/8, 1958, București. Se neagă deci existența tipografiei din mănăstirea Obad, lângă Cetinje, unde tipărește Macarie, între 1493 și 1495, Octoiul, Psaltirea și Moltivnicul.

Totuși în *Encyclopédie chronologique des Arts Graphyques*, par RENE BIL-LOUX, Paris, 1943, 307 p., citim «1493: Montenegro. Prima tipografie întemeiată în 1493 la Obad, de Gheorghe Ternoievici și condusă de călugărul Macarie; ea a dat din 1493 la 1495 patru lucrări : 2 Octoihuri, un Trebnic și o Psaltire» (p. 23°). De asemeni, tipărind *Gramatica greacă a lui Lascaris* (1494) la Veneția, ALDE MANNCE semnează anul și localitatea, ca și pe alte tipărituri. (Vezi Ambroise Firmin-Didot, *Alde Mannce et l'hellénisme à Venise*, Paris 1875, p. 282). Dacă ar fi fost tipărite la Veneția cărțile lui Macarie, fle cele sirbești, fle cele românești, n-ar fi purtat măcar un mic indiciu? Să fi fost Torresani sau o altă casă de editură atît de discreți, și făcînd excepție numai cu aceste tipărituri? În cartea lui Ambroise Firmin-Didot, întîlnim un imens material documentar cu privire la cărțile scrise de această editură...Nimic nu se pomenește de Macarie sau de vreo tipăritură sirbească ori pentru romîni.

rînd litera de tipar, xilografiile de ornamentație din aceste cărți, e de părere că au fost turnate «într-o officină de perfecțiune și tradiție profesională ce nu putea fi la Tîrgoviște, și rezultînd din colaborarea mai multor specialiști cu experiență și dexteritate artizanală».

În același volum de comunicări, P. P. Panaitescu (Inceputul tipografiei în Țara Romînească, p. 267-270), respinge ipoteza tipăririi cărților macariene la Veneția. Comparînd litera tipografiei munte-negre de origină venețiană, cu litera cărților lui Macarie, reiese că avem de-a face cu o altă tipografie decît cele cunoscute din Veneția. Afirmatia lui Molin că tipografiile venețiene nu vindeau litere ci numai cărți, nu se confirmă. Macarie a lucrat la Cetinje, unde fusese adusă o tipografie de la Veneția. Faptul e incontestabil, deoarece Psaltirea slavă, tipărită de el la Cetinje în Muntenegru (1495), poartă locul tipăririi. Dacă venețienii au vîndut sau au turnat special litere cirilice pentru domnul din Muntenegru, ce i-ar fi oprit să facă acelaș lucru pentru domnul Țării Romînești? Cum se face că mîndrii tipografi din Veneția nu pomenesc oficina lor și nici orașul lor pe cărțile acestea, dacă sînt într-adevăr tipărite de dînsii? Domnul Țării Romînești își pune numele și stema pe cărți; e vorba deci de tipografia lui; Veneția, tipografia Aldo Mannzio, Torresano, nu apar nicăieri în aceste cărți. Macarie este conducătorul tipografiei; nu se arată nicăieri existența unui alt tipograf, deasupra lui. Eroarea din Bibliografia romînească veche, de I. Bianu și N. Hodoș, I, p. 7: «ostenindu-se și smeritul monah și preot Macarie», a putut face pe V. Molin să creadă că au mai fost și alți tipografi alături de Macarie. Acel «și» lipsește în textul slav și e o eroare a traducătorului. Macarie singur este pomenit în prefața Liturghierului, ca tipograf al cărții. P. P. Panaitescu aduce încă un argument, de ordin tehnic: Inițialele ornate din cărțile tipărite de Macarie în perioada 1508-1512 pentru domnia Țării Romînești, precum și vignetele en-tête din ele, *au fost păstrate*, în tipografia din Țara Romînească, sub formă de utilaj tipografic și vor fi folosite și mai tîrziu de tipografii munteni în tipografiile asupra cărora nu mai poate exista nici o îndoială. Tipăriturile slavone de la Tîrgoviște din 1545, 1558, au litere ornamentate și vignete la fel cu cele tipărite de Macarie. Aceste litere, *păstrate din tipografia lui Macarie* și folosite mai tîrziu în tipografiile muntene, nu reproduc modele apusene. Origina lor e în manuscrisele din mînăstirile noastre din anii 1492-1508. «Desemnul primitiv era curat romînesc, luat de prin manuscrisele muntene și moldovene din secolul trecut» (Hașdeu). Dependența tipografiei de arta caligrafică și miniaturală autohtonă pledează pentru existența tipografiei la noi.⁹

9. GH. POPP (*Patru secole și jumătate de la tipărirea primei cărți în România*, p. 72-77) în Orizonturi, nr. 90, noiembrie 1958, subliniază frontispiciile Liturghierului slavonesc, «excelent executate, alcătuite din linii fixe, care se împletesc în formă de cercuri și dreptunghiuri, avînd motive de flori stilizate... Arta cu care sînt lucrate inițialele, oglîndește clar faptul că Macarie s-a inspirat din vechile manuscrise romînești, mai ales din cele două Evangheliare manuscrise, executate în Moldova din porunca lui Ștefan cel Mare, în 1492 și 1502, care se află azi, unul la biblioteca din München, și altul la biblioteca din Viena și care sînt *capodopere*

Litera tipografiei, folosită de Macarie în Țara Românească, e deosebită de litera tipografiei munteneșene, de origină venețiană. Nu e exclus ca domnul român să fi comandat literele, unei alte întreprinderi tipografice. Tiparul românesc, mai gros și mai puțin elegant decât cel venețian și cel slav munteneșean, ar putea avea și o altă origină.¹⁰

În afară de deosebirea între caracteristicile literelor, filigranele hirtiei din care a fost alcătuit Liturghierul și celelalte două cărți macariene, conțin o varietate de fabricație. Această varietate arată că «hirtia se cumpăra în cantități mici de la diferiți negustori, care o aduceau cu amănuntul în țară. Un centru în care, în acea epocă (1508-1510), se putea procura hirtie, era Sibiuul, în Transilvania, — oraș cu care Țara Românească întreținea constante legături comerciale.¹¹ Comparînd textele celor patru exemplare ale Liturghierului, trei din Biblioteca Academiei R. P. R. și unul din biblioteca Institutului Teologic din Sibiu, P. P. Panaitescu constată că unul din cele 16 caiete, care alcătuiesc Liturghierul, — caietul 2, — a fost tipărit de două ori. El se află în două variante deosebite. Una cuprinde mai mult text tipărit cu roșu, însă avînd greșeli de ortografia și numeroase cuvinte sărite. Cealaltă variantă are mai puțin text cu roșu, iar ortografia mai corectă, fără omisiuni. Cum se explică acest fenomen? «Este clar că autoritățile bisericești din țară au observat că în această parte a tipăririi s-au strecurat numeroase greșeli, inerente, dacă ne gîndim că e vorba de prima carte scoasă cu acest meșteșug nou în țară. A fost nevoie atunci să se tipărească din nou, coala întregă ce cuprindea aceste greșeli, și să fie redată într-o formă mai corectă. Însă în acel moment, cînd s-a luat hotărîrea era prea tîrziu în ce privește o sumă de exemplare care fuseseră trimise pe la diferite mînăstiri și biserici din țară. De aceea, operația schimbării caietului al doilea s-a putut face numai pentru o parte din exemplare, și anume pentru cele care rămăseseră în depozit. Astfel se explică de ce azi avem unele exemplare ale Liturghierului din 1508 cu coala a doua în prima versiune, pe cînd altele cuprind aceeași coală în versiune corectată».¹²

ale artei miniaturale Liturghierul este, prin aceasta, nu numai primul incunabul românesc, ci și primul monument tipărit al artei miniaturistice românești. Se continuă astfel, prin tipar, tradițiile artei miniaturistice naționale» (p. 73-75).

10. P. P. PANAITESCU (450 de ani de la prima tipăritură în Țara Românească, p. 22 în Călăuza Bibliotecarului, 7, 1958, București: «Nu este exclus ca literele să fi fost tăiate și lucrate în țară. În adevăr, în 1562, meșterul tipograf sîrb Mardarse, din mînăstirea Mîrșka, tipărind o Evanghelie, afirmă în postfață: *Am lucrat cu mîna*, aceste slove de fier și aramă și din altele, cu mare trudă și năzuință». De vreme ce un ieromonah sîrb a putut lucra litere tipografice într-o mînăstire sîrbească, nu este exclus ca și în Țara Românească, în același veac să se fi putut lucra litere pentru tipografia locală. Chestiunea rămîne deocamdată deschisă» (p. 22).

11. P. P. PANAITESCU, op. cit., p. 22. Filigramele hirtiei folosită la tipărirea cărților scoase de sub primele teacuri ale primei tipografii din Țara Românească figurează într-o lucrare (Quellen zur Geschichte Sieben bürgens. Rechnungen aus der Archiv der Stadt Hermannstadt, Sibiu 1880), citată de P. P. Panaitescu.

12. P. P. Panaitescu, ibidem, p. 23.

Un alt argument, extras din date obiective și analiza limbii și conținutului Liturghierului, «neobservat pînă acum, care dovedește continua supraveghere a autorității tutelare asupra primei tipografii din țara noastră de acum 450 de ani, este *introducerea ulterioară a unei rugăciuni în anexele Liturghierului*».

În tabla de materii care se află înaintea textului liturghiilor și rugăciunilor, este trecută în rîndul acestora din urmă și o rugăciune spusă duminica, după canonul Sfintei Treimi. Deși figurează în tablă, această rugăciune nu se află în text, și la locul indicat avem *altă rugăciune*, intitulată: «Rugăciune spusă la litie, cînd vrei» (deci cînd va fi nevoie). Textul ei este acesta, în traducere romînească: «*Încă ne rugăm pentru pămîntul acestuia și a acestui sfînt locaș și a întregii cetăți și a ținutului, de foamete, de pierzanie, de cutremur, de potoape, de foc, de sabie, de năvălirea celor de alt neam și de lupte interne și pentru aceasta facem rugăciune lui Dumnezeu cel bun și iubitor de oameni, ca să fie cu bine și cu liniște și cu viață plăcută, ca să ierte păcatele noastre și să îndepărteze orice minie îndreptată asupra noastră și să ne mîntuiască de supărarea sa cuvenită și dreaptă și să ne miluiască cu îmbrăcarea țării noastre cu bunurile bunătații sale*».

Am putea numi această invocație: rugăciunea pentru apărarea țării. Ea nu era destinată să figureze în Liturghier, atunci cînd cartea a fost trimisă la tipar, de vreme ce lipsea din tabla de materii, tipărită la început. P. P. Panaitescu afirmă în continuare, că rugăciunea care se spune după canonul Sfintei Treimi a fost scoasă din text în cursul tipăririi și în acest spațiu a fost introdusă rugăciunea pentru apărarea țării. «Am putea bănui că substituirea s-a făcut după moartea primului inițiator al tipografiei, Radu Vodă și după urcarea în scaun a lui Mihnea cel Rău. Atunci au fost «lupte interne», cu boierii Craiovești, atunci s-au ivit amenințări de «năvălirea celor de alt neam». Introducerea acestei rugăciuni speciale are deci un sens politic. La un moment dat, în timpul tipăririi a fost modificat Liturghierul, adăogîndu-i-se o rugăciune, care după credința celor de atunci, era menită «să ajute la scoaterea țării de sub primejdiile care o amenințau» (p. 23).

Argumentul tipăririi din nou a unei coale ce cuprindea greșeli, e foarte concludent. În cece privește introducerea ulterioară a *rugăciunii pentru apărarea țării*, e mai puțin probabilă.

Dacă exemplarele manuscrise ale Liturghierului slavonesc, artele tipăririi, sau chiar din aceeași epocă a tipăririi, există rugăciunea pentru apărarea țării, atunci ea nu mai poate fi considerată că reflectă «lupte interne» contemporane, sau amenințarea năvălirilor de alt neam.

Nu numai sub Mihnea cel Rău au avut loc «lupte interne» și nu numai acum alte neamuri au năvălit în Țara Romînească sau în Moldova; cazurile sînt frecvente și înaintea secolului XVI și după el.

Duhul care emană din rugăciunea menționată e acela atotcuprinzător al Bisericii Ortodoxe care, în cazul poporului român și al

celorlalte popoare est și sud-europene, în condițiilor lor istorice deosebite, s-a rugat totdeauna, lăudînd pe Dumnezeu, în egală măsură în vremi de pace, implorîndu-L în vremi de restriște, să ne ferească de năvălirea celor de alt neam și de lupta cea dintre noi.

Dintre toate ipotezele cu privire la locul tipografiei unde a tipărit Macarie Liturghierul, pînă acum cea mai plauzibilă rămîne Mînăstirea Dealu, lângă Tîrgoviște.¹³

Reședința Domnitorului, care era Tîrgoviștea, implica o viață de curte cu caracter solemn, raporturi și acțiuni diplomatice, un centru deosebit de animat, economic și politic.

Figura lui Radu cel Mare, redescoperită astăzi, ne pare mai strălucitoare și ne dăm seama mai mult de grija și devotamentul său pentru monumentul bisericesc, pentru viața culturală, care se exprimă aproape în exclusivitate prin viața Bisericii, prin cult.¹⁴ Chemarea unei personalități de mare prestigiu bizantin, ca Nifon, patriarh de Constantinopol, reorganizarea ierarhiei bisericești romînești cu acest prilej, nu se puteau face decît în niște condiții istorice care, în mod real, exprimă vitalitatea formațiunii social-politice medievale din Țara Romînească. În Rusia occidentală, în Bulgaria, cronicile care se scriau la curțile prinților, domnitorilor, ca și Cronică lui Ștefan cel Mare, relatează evenimente și fapte de diplomație, de cultură, de cancelarie, din care putem aprecia că exista o intensă viață politică-socială, cu probleme grele de apărare a independenței acestor state față de primejdia permanentă a imperiului otoman, cu probleme interne de lupte politice și de întărire continuă a puterii centralizatoare a domnului, exercitîndu-se uneori dur, dar necesar, asupra boierilor.¹⁵

13. «Mînăstirea Dealului era de curînd reclădită de Radu cel Mare, care-făcuse clădirile din jur, așa că o tipografie putea găsi loc potrivit de funcționare. Ea era în apropierea scaunului domnesc și mai ales de noua reședință a Mitropolitului, care oricum, se va fi interesat de cele ce se lucrau acolo. După 1506, Radu Vodă a stat mai mult la Tîrgoviște, unde a și murit. Ori, tocmai în acest timp va fi venit în țară Macarie tipografal, căruia voveodul îl va fi rezervat un loc mai în apropiere de locul său de așezare, ca să poată fi ținut la curent cu cele ce se lucrau, în tipografia cu care înzestrase țara... Mînăstirea Snagov era în acea vreme în stare de dărăpănare, ea fiind reparată după 1517 de Neagoe Vodă». Pr. N. ȘERBĂNESCU (*Mînăstirea Dealul*, p. 288) în Biserica Ortodoxă Romînă, 1954, 2 3, București, p. 277-305.

14. «Dacă cineva, impresionat pe drept cuvînt, de frumusețea primel tipărituri muntene, s-ar întreba cum de s-a reușit de la început, o asemenea perfecție tipografică, vom răspunde că Macarie nu mai era un începător, că el își făcuse ucenicia în Veneția, unul dintre cele mai importante centre tipografice europene și că tipărise, înainte de a sosi la noi, cărțile de la Obad, — avea prin urmare experiența necesară pentru o realizare ca «Liturghierul». Ca să fi lucrat în afara hotarelor, departe și să fi continuat lucrul obținînd aprobările și fondurile necesare, sub alți doi domni, Vlad cel Tânăr, cînd apare Octoiul (1510) și Neagoe Basarab, cînd lese de sub teascurl Evangheliarul (1512), ni se pare foarte puțin probabil. ca să nu zicem imposibil. Aceste tipărituri s-au lucrat în cuprinsul Țării Romînești, așa cum se vor lucra, la Tîrgoviște și cele următoare lui Radu Paisie și Mircea Ciobanul». C. C. GIURESCU, (*La 450 de ani, de la moartea lui Radu cel Mare, domnul Țării Romînești*, p. 375), în Biserica Ortodoxă Romînă, București, 3 4, 1958.

15. Romanoslavica 3 vol., 1958, București. În primul volum, P. P. PANAITESCU (*Les chroniques slaves de Moldavie au XV-e siècle*, p. 146-168).

Prezența lui Macarie în Țara Românească nu e legată de profilul comercial al unor afaceri, de caracterul lor intermediar între vreo tipografie venețiană și domnitorul muntean, care n-ar fi făcut altceva decât să «comande» Liturghierul la Veneția. Modul acesta de a pune problema e un raționament de nesusținut și el trece peste datele istoriei.

Persecuția catolică în Polonia face să se închidă tipografia din Cracovia, care scoate în ultimul deceniu al veacului XV, trei cărți de cult în slavonește. Doi ani după tipărirea Octoihului (1494) de către Macarie, la Cetinje — în Muntenegru — Gheorghe Ternoevici fuge din fața avalanșei turcești. Mitropolitul pribeag Maxim, din neamul despoților sîrbi Brancovici, vine în Țara Românească, aducînd moaștele părinților săi și rămîne la curtea lui Radu cel Mare. Macarie era apropiatul lui Maxim. Prezența lui Macarie nu e izolată, nici determinată de interese comerciale, ci se încadrează în «marele curent de emigrație a nobililor și dinaștilor sîrbi în Țara Românească». ¹⁶

În asemenea condiții, nevoia unei tipografii, aici pe pămîntul nostru muntean, se impunea ca un imperativ de demnitate domnească, o urgență vitală pentru bunul mers al vieții spirituale și în spiritul preocupărilor intense ale domnitorului pentru țara sa.

Putea rămîne străin Radu cel Mare de ecoul vieții culturale dezvoltată în Moldova (frumoasele manuscrise din minăstirile Bistrița și Neamț), de extraordinarul elan creștin al lui Ștefan cel Mare de a fi construit biserici și minăstiri? El însuși e un mare ctitor de biserici, iar mama lui își va termina viața ca monahie la minăstirea Snagov. Sînt fapte importante în fragmentul de istorie din timpul domniei lui Radu cel Mare, activitatea de reorganizare a Bisericii, construirea intensă de locașuri de rugăciune, ultimii săi ani — pe care-i petrece într-o stare aproape de boală — care pledează pentru existența unei tipografii în țară, la Minăstirea Dealu. ¹⁷

Tocmai frumusețea aspectului grafic și ornamental (aceasta din urmă reflectînd decorativismul manuscriselor românești) al Liturghierului, experiența artistică a meseriei lui Macarie, ne obligă să nu-l minimalizăm la figura unui agent comercial, cum ar reieși din teza netipăririi Liturghierului în țară. ¹⁸

16. P. P. PANAITESCU, *Octoihul lui Macarie (1510) și originile tipografiei în Țara Românească*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1939: «Macarie a venit din Muntenegru în Țara Românească... fără literele vechii sale tipografii și numai cu știința sa de meșter» (p. 11).

17. P. P. PANAITESCU, op. cit. «...meritele inițiativei domnilor Țării Românești sînt și mai mari; ei n-au aflat arta tipografică de-a gata de la meșterul venit din țări streine, ci au trebuit să găsească desigur cu multă trudă și cheltuială, o tipografie...» (p. 16). Dacă Macarie ar fi fost un simplu volajor comercial, un interpus al unei case de editură, de ce n-ar fi folosit textul Octoihului de la Cetinje, pentru tipărirea Octoihului (1510) din Țara Românească? Acesta din urmă reprezintă «editarea unui manuscris slav, găsit probabil într-o minăstire din Țara Românească» (p. 15).

18. Judicios se remarcă în: *Istoria bisericii romîne*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de misiune ortodoxă, București, 1954, 464 p.: «Macarie nu era muncitorul mîna, culegătorul sau drugarul, ci cîrmucitorul tipografiei domnești, care îndruma și

Legăturile dintre noi și sîrbi, din prima jumătate a secolului XVI, sînt determinate în amănunțele lor interesante, de presiunea stăpînirii turcești și cu atît mai mult au o structură de ajutor și înțelegere, fiind fiii credinței ortodoxe comune. Datorită aceleași calamități istorice, stăpînirea turcească, Dimitrie Liubovici — tot un sîrb — cu 33 de ani mai tîrziu, va veni în Țara Romînească, unde ce vor tipări Molitfelnicul slavon (1545) și Apostolul slav (1547). Dimitrie Liubovici nu era un negustor de tipar, ci era nepotul lui Bojdar Vukovici, fost voevod al Muntenegrului. Această continuă venire a persoanelor de prim rang, de dincolo de Dunăre, ospitalitatea și înțelegerea, ajutorul pe care domnitorii Țării Romînești le acordă, fac parte dintr-un destin istoric comun. N. Iorga afirmă că în Evangheliarul tipărit la Belgrad. (1552), se găsesc mijloace de decorație, de împodobire, din «splendidele noastre manuscrise».

«E posibil — zice el — ca un ucenic a lui Macarie să fi revenit în țara sîrbească, aducînd această recoltă de artă, împrumutată din țările romînești».¹⁹

Multe evenimente de incomparabilă măreție pot scăpa datării tipografice, sau strictei precizări de calendar. Cele mai multe manuscrise ascund pe cel care le-a scris, ca și minunatele lor ornamente, păstrînd *voit*, o taină: aceea a umilinței, a efortului creator, făcut în spirit de evlavie și cu un sentiment de discreție, care e prezent în întreaga noastră cultură veche bisericească. Nimic nu ne poate împiedica să vedem în prima carte apărută în Țara Romînească acum 450 de ani, un tezaur de frumusețe artistică, un instrument esențial de cultură în secolul XVI, iar în călugărul Macarie, întemeietorul tiparului slavon și al artei noastre grafice bisericești.

C. BĂRBULESCU

îndrepta munca altora. Lucrători și ucenici trebuie să fi avut, căci nu putea să dea singur la lumină trei cărți atît de mari numai în curs de patru ani. Aceștia erau fie romîni, fie slavi, aduși poate chiar de Radu cel Mare, odată cu tipografia, iar Macarie avea doar rostul să supravegheze și poate să facă corecturile de tipar».

19. N. IORGA, *L'ornementation du vieux livre roumain*, p. 52-53 în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud orientale*, București, 1923, 4/6.

DOCUMENTARE

MONUMENTE DE ARTĂ RELIGIOASĂ, (ICOANE ALESE)

Am însemnat într-un articol precedent ¹ privitor la icoana Sfințului Antonie cel Mare din Biserica Sfintul Gheorghe Vechi, a Capitalei, câteva idei și note de ordin istoric relative la icoanele pictate pe lemn și pe pânză și destinate să împodobească iconostasele bisericilor și interioruri de locuință. Am voit în deosebi să punem în lumină însemnătatea de ordin sufletească, artistic și istoric a acestor creații a căror origină, în lumea creștină, se leagă de originile Bisericii. Un număr de precizări ne apar necesare.

Icoanele au la origină teme istorice. Au fost pictate, în primele veacuri, ca portrete, cu gândul de a hotărî chipurile Mîntuitorului, Maicii Domnului și Sfinților. Portrete în înțeles adevărat pornind de la observația atentă și analiza modelului. Condiția aceasta principală a stat la baza icoanei Mîntuitorului și la aceea a mamei sale. Tradiția a transmis veacurilor amintirea unui portret al lui Iisus Christos pictat pe pânză și numit mandylion în limba grecească, sfînta mahramă în termeni bisericești românești. O notă de ordin miraculos s-a adus cu vremea : chipul Mîntuitorului s-a ivit pe sfînta mahramă, dar trimis regelui Abgar din Edessa, cînd Iisus și-a apăsut pe față pînza cu care a vrut să se șteargă. Aceasta nu schimbă nimica. Portretul Mîntuitorului pe pânză a fost păstrat cu respectuoasă grijă : a ajuns la Bizanț și a fost văzut în Evul Mediu și descris de mai mulți cercetători. A fost copiat de pictori și multiplicat în întreaga lume. Curînd s-a fixat un «canon» care se recunoaște de-a lungul secolelor și pînă astăzi în toate icoanele. El cuprinde ovalul chipului, fruntea, nasul, distanța între ochi și modul cum aceștia sînt fixați în figură ; forma bărbii și mustăților, caracterele părului de pe cap, și două nelipsite șuvițe care brăzdează fruntea, la partea superioară. Canonul apare în pictura murală, în catacombe și bisericile rupestre ale Capadociei și, de atunci, în toate monumentele creștinătății ; în icoane și

1. Vezi : Glasul Bisericii, an XVI, 1957, 410-416.

miniaturi. A fost înfățișat Mîntuitorul, foarte scurtă vreme, în primele două sau trei veacuri, imberb și cu o figură inspirată din modele grecești antice. Portretul istoric a aruncat repede în umbră acest fel de înfățișare, și canonul a învins. Un al doilea portret al lui Iisus Hristos a fost realizat în sculptură, de fapt un relief în ceramică. Poartă numele de «sfînta cărămidă», și s-a păstrat pînă în timpul celei de a patra cruciade într-o biserică din Constantinopole. Tradiția și cercetătorii au subliniat identitatea, de ordin artistic dintre sfînta cărămidă și sfînta mahramă: exact aceeași figură, aceleași caractere atent observate și limpede hotărîte. Canonul s-a impus de îndată și a rămas neclintit în operele de gliptică, toreutică și sculptură, și-l recunoaștem ușor într-un mare număr de diptice sculptate în fildeș, camee, portrete săpate în pietre prețioase, lemn și piatră, și cizelate în aur și argint.

Chipul Maicii Domnului, realizat în pictură și în sculptură și înfățișat în extrem de numeroase exemplare, cîteva de o artă superioară, a străbătut veacurile și a ajuns pînă în vremea noastră legat fiind și întemeiat pe un canon asemenea. Tradiția așează la origina acestuia un portret pictat de Sfîntul Luca Evanghelistul. Esențialul este și aci temeiul istoric și observația modelului. Singure aceste însușiri și condiții de bază pot explica de altfel formarea figurii canon și autoritatea cu care s-a impus în Asia, în Africa și Europa, în pictură și sculptură, de-a lungul a nouăsprezece secole. Portretul istoric a stat, fără nici o îndoială, la origina chipurilor unora din cei doisprezece sfînti apostoli, și a unui număr de sfînti printre care cităm pe Nicolae, Grigore din Nazianz, Vasile cel Mare, Atanasie, Ambrosie, etc. Caracterul și adevărul istoric a numeroase chipuri și personalități veșnicite în artă este cu neputință de negat. La bază existau de altfel pricini de mare rigoare și principii asupra cărora nu putem stărui aci dar care stăruiau de lungă vreme în lumea egipteană și grecească, principii și idei pe care le-a moștenit creștinismul și le-a urmat cu convingere. Cele mai de seamă isvorau din concepția fundamentală a morții, prelungirii vieții și învierii. De o mare valoare era apoi tradiția artistică, concepția și practica sculpturii și picturii egiptene și grecești, în care portretul avea drept temei adevărul și caracterul, în înțelesul de determinare a vieții sufletești adînci cu ajutorul precizării notelor caracteristice ale figurii.

Icoana a fost, la origină, în lumea creștină, portret în înțelesul adevărat și a rămas așa ca idee de obîrșie și intenție pînă astăzi. Sub acest aspect urmează astfel să privim icoanele opere de artă. Un al doilea temei și punct de vedere trebuie însă amintit de îndată. Acesta se refera la elemente de ordin artistic propriuzis. În adevăr icoanele se împart în două mari categorii: unele sînt concepute și executate ca picturi de «chevalet», cu lumina lor proprie, destinate ca atare să figureze într-o tîmplă, pe pereții unei biserici sau unei locuințe, sau expuse pe un suport, într-un colț de interior. Ele procedă dintr-un anume gînd și tehnică: lucrări de artă și de mărturisire sufletească, ele sînt pictate pentru a fi văzute de aproape, în atmo-

sfera și lumina pe care o poartă cu ele și o dăruiesc privitorului. Execuția folosește materii de lux, culori bogate cu luciri și reflexe calde, rafinerii de modelare la veșminte, lumini și dungi de aur sau umbre cu ecou. Pictorul folosește accente și precizări de miniatură în execuția ochilor, obrazilor și părului. Inchinătorul atras și fixat de icoană, se izolează cu dînsa, îi împărtășește gândurile și *ascultă*. Un al doilea gen de icoane este executat în genul picturii murale. Concepute asemenea figurilor de pe pereți și pictate, de multe ori în tehnica acestora, pe preparații de var ori ipsos și cu culori «aeriene», chipurile au solemnitatea și prestigiu : fixează pe privitor la distanță ca și picturile murale și «vorbesc» tare și în auz.

În țara noastră, icoanele au pătruns de vreme, de bună seamă. Cele mai vechi după tradiție, ne-au venit de la Bizanț, icoanele făcătoare de minuni din mînăstirile Neamțu și Bistrița ale Moldovei. Lucrări originale posedăm numai din a doua jumătate a secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea, însă. Expuse stricăciunii din pricina ruinei suportului și nimicite din multe alte pricini, incediile în primul rînd, icoanele au mai avut un mare dușman înfățișat de acoperemintele de argint dăruite de credincioși și făurite uneori cu artă deosebită. Sulful și mercurul alături de plumb și oxizi metalici alterează culorile și le nimicesc. Aceasta a adus restaurările, înnoirile și prefacerile, unele mai păgubitoare decît altele. Așa s-au pierdut un număr mare de icoane frumoase și rare documente istorice. În rîndurile care urmează, vom studia cîteva din lucrările mai însemnate cîte se păstrează în Capitală și în eparhia Ungro-Vlahiei.

*

Adormirea Maicii Domnului este zugrăvită pe o icoană pe lemn păstrată în Muzeul R.P.R. din București ; înaltă de 94 cm. și lată de 60 cm. și atribuită meșterului Pîrvu Mutul renumitul decorator al mai multor biserici din Țara Romînească printre care și Biserica Negustori din București. Suportul este format din două tăblii de lemn groase de 4 cm. fiecare și sprijinite pe dos de două stinghii. Fondul este de aur. Fecioara Maria, în tunică verde și maphorion roșu apare întinsă pe patul său de moarte. Apostolul Petru a dat binecuvîntarea și cădește ; un alt apostol în mantie verde modelată cu aur se înclină concentrat și un al treilea se vede în picioare aproape de acesta. Ceilalți apostoli formează două grupuri pictate în al doilea plan, la stînga și la dreapta icoanei. Patru episcopi cu capul înconjurat de nimb încadrează pe Mîntuitor înveșmîntat în mantie roșie modelată cu linii de aur. El ține sufletul Mariei pe brațul stîng. Doi îngeri zugrăviți în lumină cenușie și cu aripile strînse se văd înăuntrul gloriei lui Iisus. Alții doi, unul în tunică verde și mantie roșie, cel de al doilea în tunică roșie și mantie verde, apar în primul plan, lîngă Mîntuitor. Au aripi de aur și tot de aur este și serafimul care sboară deasupra capetelor lor. Episcopii poartă în mîini, unii cărți deschise, alții cărți închise, fără nici o inscripție. Din înaltul cerului se revarsă

prin porți de aur larg deschise o lumină albastră brăzdată cu linii de aur: în centrul ei vedem pe Fecioara Maria înveșmîntată în maphorion de aur și stînd pe un tron între doi îngeri în sbor. Aceștia țin capătul unei panglici lungi de culoare roșie care se desfășoară din mîinile Fecioarei. Panglica înfățișează, am lămurit într-altă parte, legătura dintre divinitate a cărei trimiși sînt îngerii și Maica Domnului. În colțurile de mai sus ale icoanei, apar apostolii în două cete, fiecare însoțită de un înger în sbor înveșmîntat în aur. Arhitecturi împodobesc fundul scenei: văluri roșii de podoabă sînt întinse de la acoperișul unui edificiu la celălalt.

Marginile icoanei deteriorate de vreme ne îngăduie să vedem pînza lipită pe suportul de lemn, și acoperită cu o preparație asemenea aceleia din unele picturi murale ale veacului al XVIII-lea. Icoana nu poartă urme de inscripție și nici o dată. Interesantă prin compoziția ei și prin căldura tonurilor armonioase, grase și cu luciri de ulei, icoana prezintă și un element iconografic extrem de vechi, panglica, legătură dintre divinitate și lumea noastră, simbol cunoscut din monumente asiatică din al treilea mileniu dinainte de Iisus Hristos. Atribuția ei lui Pîrvul Mutul se întemeiază pe tradiție și pe anume note de ordin pictural care se regăsesc în bisericile pictate de acest artist cu deosebită chemare.

În Biserica Sfîntul Ilie Gorgani din București, credincioșii cinstesc o icoană împărătească, impresionantă prin buna ei păstrare, calitatea culorilor și bogăția amănuntelor. În centru Sfîntul Ilie, cu capul înconjurat de nimb și trupul bogat înveșmîntat într-o mantie largă cu falduri savant studiate, apare într-un peisaj de stînci și în singurătatea de care Cartea Regilor și tradiția i-au hotărît-o drept loc de retragere și meditare. În colțul superior din stînga, din cercul de lumină roșie al cerului pornesc razele care, aci, înlocuiesc panglicile preistorice și tradiționale, semne ale legăturii dintre divinitate și prooroc. În sbor, de aceeași parte, și din înaltul tăriei, sosește corbul care îi aduce hrana miraculoasă. Trupul Sfîntului este înfățișat în forme sculpturale de o plasticitate deosebită: mantia îl învăluie și desăvîrșește impresia de viață și stil. Stîncile tăiate și mărunțite în trepte sînt puse în valoare prin lumini roșietice, albăstrii și cafenii. Aurul cîmpului pune luciri de bogăție și reflexe calde pe creștete. Chipul sfîntului apare asemenea unei sculpturi vechi zugrăvite, și pune o notă de arhaism imbinată cu o a doua de naturalism îndrăzneț care surprinde. Subiectul central este încadrat pe margini de iconițe-miniaturi, care ilustrează pasaje din Cartea Regilor și din acatistul Sfîntului Ilie. Nașterea acestuia, înfățișată în colțul superior din stînga, se inspiră din scenele cu acest subiect folosite de obicei în arta bizantină și romînească. Interiorul locuinței este înfățișat cu ajutorul unui palat cu colonade care se vede în fund: în primul plan, în stînga, mama Sfîntului și copilul înfășurat alături, pe patul de lehozie; în dreapta, scena vizitei prietenilor care aduc daruri. Un covor frumos asemenea unui mozaic pavimentar colorat în verde-albăstriu accentuează impresia de intimitate și lux. Pe marginea stîngă, a fost

zugrăvită înălțarea la cer a Sfântului Ilie, compoziție decorativă inspirată din miniaturi și interesantă prin rezolvarea problemelor de perspectivă.

După toate semnele icoana pare a data din cel de al XVIII-lea secol și trebuie studiată în relație cu picturile murale din pronaosul Mănăstirii Sfântului Ilie din nordul Moldovei, ctitorie a lui Ștefan cel Mare, și unul din rarele monumente închinat în țara noastră acestui prooroc.

Portretul Sfintei Paraschiva, Sfinta Vineri a tradiției populare, împodobeste o icoană pe lemn din Biserica Colței în București. Ea face parte din icoanele zise împărătești, și este așezată într-un cadru anume la dreapta tîmplei.

Sfinta Paraschiva este înveșmîntată într-o tunică verde și o mantie de același ton, ușor mai deschis, și închisă la gît. Chipul este pictat în genul portretelor de chevalet și amintește un model viu. Gura este mică, ochii apropiați, privirea concentrată, limpede și directă. Opera pare a data din ultimii ani ai veacului al XVIII-lea ori din primii ani ai veacului XIX-lea.

Tot în Biserica Colței, se vede o icoană împărătească a Fecioarei Maria purtînd pe Iisus pe brațul stînd: este așezată la mieznoapte, la stînga tîmplei. Pictura este acoperită cu argint aurit, și înfățișează la partea ei inferioară pe Fecioara izvorul vieții. Iconița aceasta, de formă pătrată este încadrată de doi îngerași care o înalță. Maria orantă se înalță din centrul basinului ținînd pe Iisus la pieptul ei. Doi îngeri în zbor o încoronează. Biserici cu cupole și turnuri înalte asemenea minaretelor musulmane și turnurile italienești formează fondul. În primul plan vedem un om culcat; un al doilea bea apă, iar un al treilea este stropit de un preot cu apa care vindecă. Două personaje în genunchi se roagă; episcopi, preoți și diaconi oficiază.

Cadrul icoanei, îmbrăcat și el cu argint, este împodobit cu simboalele evangheliștilor și cu iconițe care ilustrează scene din acatistul Maicii Domnului. Inscricțiunile care numesc scenele sînt grecești. La partea inferioară a cadrului este gravată stema Țării Romînești și data 1788. Lucrarea, de un lux deosebit, pare a fi un dar domnesc. Bine păstrată, ea trebuie încadrată în seria de icoane care fac tranziția între arta tradițională a Țării Romînești și epoca modernă de influențe apusene.

Adormirea Maicii Domnului. O icoană pe lemn care a aparținut mănăstirii Negru Vodă din Cîmpulung-Mușcel și se păstrează astăzi în muzeul R.P.R. din București, înfățișează slujba de înmormîntare a Fecioarei Maria. Înaltă de 135 de cm. și lată de 82 cm., ea este pictată pe o tăblie de lemn sprijinită de două stinghii la spate. Mîntuitorul, așezat în centru și în înaltul icoanei, este înveșmîntat într-o tunică roșie și o mantie albastră modelată cu aur. Mina lui dreaptă, care la origină închide ochii mamei sale, aci binecuvintează. Doi episcopi, în polistavrion și cu capul gol, înconjurați de nimb de argint, se văd la căpătîiul Mariei, iar un al treilea episcop la picioarele ei. Apostolii, fără nimb, formează două grupuri. La partea supe-

rioară a icoanei, a fost zugrăvită sosirea apostolilor, care vin de departe, din locurile unde predicau, la înmormântarea Maicii Domnului. În doisprezece cuiburi, care închipuiesc corăbiile de nori care i-au purtat, se văd cei doisprezece apostoli, fiecare însoțit de un înger. Aci au toți nimb în jurul capului.

Trupul Fecioarei Maria este acoperit de argint lucrat în «repoussé». Cuvintele slave care înseamnă Adormirea Maicii Domnului se citesc în jurul nimbului care înconjoară pe Mîntuitor, Draperiile verzi, roșii și galbene, sînt modelate cu linii și pete de aur. Icoana pare a data din ultima treime a veacului al XVIII-lea.

Intrarea în Biserică a Maicii Domnului din Biserica Doamnei în Capitală. Este o icoană împărătească pe lemn, icoana hramului, datată din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, epoca lui Șerban Cantacuzino; de o deosebită și îngrijită execuție, unul din cele mai frumoase monumente păstrate ale geniului. Măsoară 76 de cm. lățime pe 109 cm. înălțime, și este așezată în colțul de miazăzi-răsărit al tîmplei. Numirea slavonească (Înfățișarea în biserică a Sfintei Fecioare) este zugrăvită în miniu la partea superioară. O biserică cu cupolă joasă și turn lanternă formează fondul și încorporează interiorul templului, în care vedem altarul adăpostit de un baldachin pe colonete și un scaun înalt pe care stă Maria. Proorocul David, cu coroană pe cap este zugrăvit în colțul din dreapta îndărătul cupolei. Un înger în sbor aduce hrană Fecioarei și flori. În primul plan, marele preot cu nimb în jurul capului și înveșmîntat cu mantia luxoasă a marilor preoți evrei, întinde pămîntește mîinile către Maria care înaintează sfioasă în fruntea unui cortegiu format din șapte fete, garda de onoare și urmată de Ioachim și Ana, părinții ei. Fetele sînt luxos înveșmîntate în tunici brodate cu aur, au părul împletit în cozi care le cad pe spate, și, cu lumînări aprinse în mîini, sînt rînduite două cite două. Mișcările și atitudinile sînt diferite de la una la alta și fiecare are o expresie deosebită.

Arhitecturile zugrăvite cu înțeles de un cunoscător, sînt pictate în verde cenușiu și albastru cenușiu. Altarul și tronul marelui preot sînt zugrăvite cu roșu și aur. Un vâl brodat, prins de o vergea la partea superioară a baldachinului de la altar, este înnodat cu eleganță de o colonetă. Scaunul Fecioarei Maria este înfățișat în etajul superior al unui edicul, palat luxos destinat de mai marii templului drept locuință Fecioarei; intrarea e închisă de un covor cu purpură. Maria a fost acoperită cu o lucrare de argint care ascunde pictura, și datează din 1867. Ana este îmbrăcată într-o tunică verde și maphorion roșu, iar Iosif, drapat într-o mantie roșie cafenie, mărginită cu alb. Marele preot are o tunică verde măslinie, lungă pînă deasupra gleznelor, și o a doua mai scurtă de culoare roșie, bogat brodată și împodobită cu pietre prețioase. Chipurile și mîinile sînt desenate de un iconar specializat care le-a «caligrafiat» cu artă. Fruntea, arcadele ochilor, ochii ei înșiși, nasul, gura și bărbia, sînt înscrise cu trăsături colorate și fin umbrite. Capetele sînt ovale, iar mîinile au degete lungi și elegante. Carnațiile, colorate în roșu, sînt modelate cuaju-

torul unor umbre transparente, iar draperiile cu linii albe puțin numeroase și fixate cu pricepere la locurile unde hotărăsc construcția trupului și forma.

Din punct de vedere iconografic, icoana reprezintă contracția unei frize compusă din mai multe scene care înfățișau amănuntele unei ceremonii cunoscute (ale Vechiului Testament) și descrise cu amănunțime în lucrările de arheologie biblică. Tema se caracterizează, în icoana cantacuzinească, prin așezarea părinților Mariei în fruntea cortegiului de onoare. Luminările aprinse din minile fetelor arată potrivit cugetării misticilor medievali, pe Mîntuitor, Ceara închipuie latura omenească sau personalitatea omenească a Mîntuitorului, iar flacăra lor înfățișează dumnezeirea.

Lemnul folosit de zugrav a fost acoperit cu o preparație foarte fină de var, mestecat și transformat în pastă; uscătă a fost cu îngrijire lustruită și dată cu cinabru. Culoarea roșie a fost acoperită cu aur, în cîmp, iar figurile și arhitecturile pictate în tempera. Opera unui meșter, grec ori român, icoana din Biserica Doamnei se leagă de istoria icoanelor din Țara Romînească, și reprezintă unul din cele mai alese exemplare ale genului din epoca cantacuzinească și brîncovenească.

Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul este subiectul unei icoane păstrate în Muzeul R.P.R. din București, și pictată pe o tablă de lemn de 37 cm. înălțime și 30 cm. lățime. Sfîntul. călare pe un cal alb de bătalie, sosește din stînga și într-un avînt plin de mișcare și interes, înfige sulîța în pîntecele balaurului. Spre dreapta se vede orașul Beirutului: din înălțimea unei terase, împăratul, împărăteasa și două personaje din suita lor, privesc impresionați principesa amenințată de balaur. Doi slujitori suflă puternic în trompete de forma buciului. Principesa, îmbrăcată într-o tunică lungă roșie brodată cu aur și purtînd coroana pe cap. se vede, în picioare, dreaptă și pătrunsă de groază lîngă un peisaj de stînci tăiate la creștet asemenea treptelor de scară. Sfîntul Gheorghe are o tunică verde cu mînci strîmte și împodobite cu flori de aur. Bustul îi este apărat de zale cu lumini de aur; o pelerină roșie înnodată la gît flutură pe spatele lui. Pantaloni roșii lipiți de picior, și încălțăminte roșie vîrgată cu aur, îi împlinesc costumul. Sfîntul poartă, în afară de sulîță și o pavăză rectangulară. Un copil sau tînar de zece doisprezece ani cu capul apărat de o pălărie conică de aur, stă pe cal la spatele Sfîntului. Poartă o tunică roșie lungă cu mînci strîmte. Figurează, se știe, copilul din Amira.

Pe spatele icoanei, la partea inferioară, citim în caractere cirilice și limbă romînească inscripția următoare: «Această sfințită icoană a fost făcută de Marta călugărița, cu cheltuiala sa, și dăruită sfintei mînăstiri Viforîta unde își petrece viața. Pentru veșnica amintire; în timpul stareței Siva. 28 Aprilie 7206 (1698)».

A doua icoană de lemn din muzeul R.P.R. din București înfățișează în partea de sus pe Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul, și un

peisaj cu copaci. Un înger în sbor și Iisus Hristos, în tunică roșie și mantie albastră, sînt pictați în colțurile superioare. La partea inferioară a icoanei sînt zugrăvite șase scene din Acatistul Sfîntului Gheorghe: învierea unui bătrîn, boul lui Glykerios, sfîntul bătut cu vergi și tăierea capului lui. Icoana măsoară 100 cm. înălțime pe 55 cm. lățime. Inscricțiunile sînt în limba greacă și lucrarea, nedatată, pare a fi zugrăvită în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Icoana din mînăstirea Viforita care înfățișează pe Sfîntul Gheorghe este datată din anul 1631. A fost dăruită de domnitorul Leon Voevod și soția sa Victoria. Pictura nu se poate studia pînă nu se va desface de pe dînsa icoana de argint, dublul și copia acestuia. Inscricțiunea grecească și romînească ne dă numele donatorilor și acela al zugravului grec Mavros.

Sfîntul Ilie este zugrăvit pe o icoană de dimensiile unui prăznicar; se păstrează în Muzeul R.P.R. din București. Proorocul este zugrăvit în picioare, ușor întors către dreapta și înveștmîntat într-o lungă tunică roșie, de culoare purpurie și modelată cu linii de aur. Pe deasupra acesteia poartă o mantie roșie blănită. Are capul gol. În mîini ține un pergament desfășurat pe care citim o inscripție romînească în caractere cirilice: «Viu este Domnul Dumnezeuul meu, și suflul meu viu e și el, Doamne Dumnezeuul meu». La partea inferioară a icoanei în colțul stîng, vedem o femeie în tunică lungă verde și maphorion auriu. Stă în picioare și se roagă: are lîngă ea un butoi de lemn. În colțul inferior din dreapta apare un personaj îmbrăcat într-o tunică roșie modelată cu aur: cu capul gol și mîinile întinse, se roagă. Cu culoare albă și în caractere cirilice, zugravul a scris cuvîntul slavonesc anul, și data 1795. Cele două scene ilustrează minuni din viața Sfîntului Ilie povestită în Cartea Regilor.

Cîmpul icoanei este vălurat, aurit și împodobit cu frunze decorative în relief. Pe margini se văd douăzeci de iconițe care ilustrează viața Sfîntului Ilie. Frumos și limpede desenate sînt nașterea și înălțarea lui la cer. Tăblia de lemn, pe care s-a pictat în tempera, a fost muțată, cu prilejul unei restaurări recente, într-o soluție insecticidă și antiputrescibilă.

În salonul stăreției din mînăstirea Pasărea, se distinge, pe peretele de răsărit acoperit de icoane, o prea frumoasă înfățișare a Maicii Domnului pictată bust și purtînd pe Mîntuitor în brațe. Pictată în tempera, ea datează (nu are inscripție), pe cît se pare, din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. Chipul Fecioarei și acela al Mîntuitorului sînt pictate cu îngrijire, și desenate cu înțelese. O lucrare de argint în «repoussé» acoperă iconița și reproduce, ca de obicei, originalul pictat. Și aceasta se impune prin finețea și precizia execuției.

În palatul Patriarhiei se află o icoană a Sfîntului Ioan Botezătorul, zugrăvit bust, în tempera, pe lemn, și datat, pe cît putem înțelege, din veacul al XVIII-lea. Ea prezintă un interes excepțional prin icoana acoperămînt de argint care o dublează. Compusă din două

tăblii mari (icoana este de proporțiile icoanelor împărătești), aceasta, lucrată în «repoussé» și cizelată, reprezintă de bună seamă una din cele mai alese lucrări de acest gen din Țara Românească. Calitatea metalului, tonul de argint, luminile și umbrele, și, cu deosebire trăsăturile, linii și planuri, care determină formele și draperiile, sînt operă de desenator și lucrare de cizelor de o îndemînare rară. Icoana este încadrată într-o lucrare de feronerie, exemplar rar și aceasta și cu deosebite însușiri de măiestrie.

I. D. ȘTEFĂNESCU

ZUGRAVI DE BISERICI DIN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA

În articolul precedent, «Zugravi din București», apărut în «Glasul Bisericii» nr. 10 (octombrie 1958, anul VIII, p. 960-968), am prezentat un număr de icoane de la biserica Sf. Ilie-Rahova din București, arătînd și numele zugravilor care le-au executat și, într-o mică măsură, și legăturile dintre acești modești împodobitori de lăcașuri sfinte și operele lor.

Între aceștia, a fost vorba și de zugravul de icoane M. Dragomirescu, pe care îl întîlnim și ca zugrav de biserici. Astfel, el este autorul picturii bisericii Sf. Nicolae-Nou din Ploești, pe care a lucrat-o în anul 1858. De curînd, pictura acestei biserici a fost restaurată de pictorul D. Hornung din București.

În alte note, legate de cele de mai sus, am înșirat o altă serie de zugravi semnați pe icoanele din Muzeul creat la Vălenii de Munte, în curtea bisericii Filip, de regretatul profesor N. Iorga.

În cele ce urmează, va fi vorba de alte lucrări ale unora dintre zugravii de mai sus, cum și de alți zugravi mai puțin cunoscuți sau cu totul necunoscuți.

De obicei, numele celor care zugrăvesc biserici, apar la proscomidie, însoțite de rugămîntea către preoții slujitori de a-i pomeni la săvîrșirea Sfintelor Taine. Iată pe doi din aceștia, din 1768, arătați de inscripția zugrăvită la proscomidia bisericii din marginea de apus a Bucureștilor, din satul Țigănia-Sărindar, comuna Giulești, bisericuță modestă și uitată pe cîmpul Giuleștilor, închinată odinioară Sărindarului, de unde și numele adaos la cel de Țigănia. Ei se numesc: «*Gheorghie Zugrav sin erei Ioan răposat, zugrav și Radul Zugrav*».

Precum vedem, tatăl lui Gheorghie, preotul Ioan, era și el zugrav, deci Gheorghie făcea parte dintr-o atare familie.

Între zugravii de odinioară, se numără și unii preoți și călugări, după cum vom vedea în cele ce urmează:

Inscripția zugrăvită la proscomidie, pe latura de apus deasupra locului rezervat, la bisericuța amintită, are cuprinsul duios și îndatoritor, care sună așa :

«Cucernice preot, să pomenești și pă robii lui Dumnezeu zugravii care au zurgăvit această sfință biserică, Gheorghie zug. sin erei (preot) Ioan răposat zug.; Radul zug. 7272 (1768) — Noembrie 15». ¹

La această biserică se află un potir aurit cu suport de argint ajurat, sprijinit de un picior lucrat în torsadă, marcat prin lobi în relief (fig. 2).

Pe baza de susținere, aflăm următoarea inscripție grecească :

Τὸ θεῖον κλῆρον ποτήριον ἀφιέρωθαι * τῇ Σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς Θεομητόρος εἰς τὸ Σαραντάρη **, παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου ἐνρομονάχου *** Κυρίου Νικηφόρου γουμένου».

Adică : «Acest dumnezeiesc potir preoțesc (?) este afierosit cinstitei minăstiri a Maicii Domnului din Săringar, de prea cuviosul între ieromonahi chir Nichifor egumenul».

Bisericiuța servește astăzi cartierului respectiv. Ea păstrează încă destul din suplețea și eleganța stilului epocii și chiar urme din frescele care i-au împodobit odinioară pereții.

S-a susținut și se stăruie încă în această direcție, că pictorii N. Grigorescu și Gh. Tattarșcu sînt cei care au introdus stilul apusean în pictura bisericească, ceea ce este greșit. Acest stil a pătruns la noi cu mult înainte, ca și ideile revoluției din 1789, către sfîrșitul secolului XVIII, și cea mai bună dovadă o avem în pictarea unor icoane din această epocă, precum și în unele subiecte din picturile murale din aceeași epocă, după cum este icoana Invierii cu străjerii romani și Sf. Treime : Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh. La aceasta se poate adăuga Incununarea Maicii Domnului.

Asemenea icoane de factură occidentală întîlnim în Mînăstirea Cernica, datorită zugravului Grigorie Frujinescu, în anul 1800.

1. Icoana lui Iisus Hristos, de factură occidentală, poartă în partea dreaptă, jos, însemnarea cu numele zugravului și data în cuprinsul : «De Grigorie Frujinescu z(ugrav) 1800». ²

2. Maica Domnului, de aceeași factură și de aceeași mînă cuprinde un subiect central : chipul Maicii Domnului, flancat de zece medalioane : cinci pe o parte și cinci pe alta, cu chipuri de proroci. În jur, alte 24 scene cu subiecte din viața Maicii Domnului.

O icoană de factură occidentală, lucrată în tempera, pe lemn, înfățișează Răstignirea Domnului. Inscripția : «Zugrăvitu-s-a și s-a afierosit

* În loc de Ἀφιέρωται ; ** Săringar ; *** în loc de ἱερομονάχου. Accentuale și spiritale lipsesc în inscripția originală. Completările lor și verificarea traducerii o datorez Pr. D. Fecioru.

1. S-ar putea ca acesta să fie Gheorghie, zugravul din București, care în anul 1760, împreună cu Mihail din Salonic, zugrăvește «parlea rezervată femeilor din biserica Arhanghelilor din satul bulgăresc Arbanashi» (St. Mețes, *Zugravii bisericilor romine*, în «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice», secția pentru Transilvania, Cluj, 1929, p. 91, nr. 1). La Furnică, *Industria și dezvoltarea ei în Țările Romine*, p. 188, nr. 1. Apud Filovo Bogdan, *L'ancien art bulgare*, Paris, 1922, p. 59 (inscripțiile făcute în grecește de acești zugravi).

2. Vezi și St. Mețes, *op. cit.*, p. 95. După N. Iorga, *Revista Istorică*, VIII, p. 156.

de Grigorie, 1798», ne îndeamnă s-o atribuim tot lui Grigorie Frujinescu.

Cam din aceeași epocă, semnează și datează alte două icoane: a lui Iisus Hristos și a Maicii Domnului, la biserica Orbeasca din părțile Teleormanului, «*Grigorie zugr. 1803*». ³

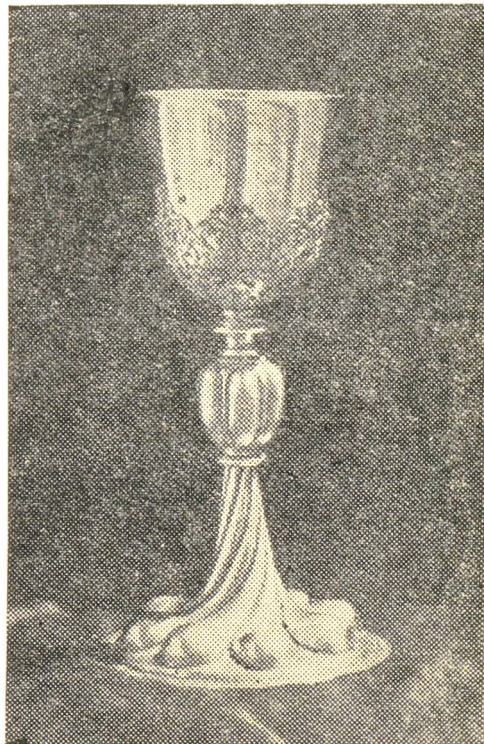
La biserica de lemn, cu bolți tot de lemn, din Vărbilău, dinspre Vălenii de munte, aflăm în tindă, patru icoane, iar în naos alte patru, de aceeași factură: Între acestea se află icoana Cuvioasei Paraschiva, intitulată «*Prapadomina Paraschiva*».

Pe icoana Maicii Domnului, însemnarea «*Barbu Zugravu, 1805*»

Între zugravii cu acest nume, cunoaștem din lucrarea citată a lui St. Meleş, pe unul care la 1778, împreună cu *Danciul Radu, Nichita și Matei*, zugrăvește biserica din Preajba-Dolj, ctitorie a Paharnicului Stan Jianu. ⁴

Poate că acest Barbu e același zugrav care înnoiește zugrăveala bisericii Strehaiia în 1826 ⁵ și care împreună cu *Ilie, Ioan, Gheorghe și Constantin*, zugrăvește biserica din Păușești-Măglași, din părțile Vilcii. ⁶

Desigur că zugravul Barbu, semnat pe icoana de la Vărbilău, este altul decât cel de mai sus. Acest Barbu ar putea fi din școala de la Tîrgoviște, oraș în care meșteșugul zugrăvirii era în floare, încă din vremea lui Neagoe Basarab, de când se pomenește marele meșter care a fost *Dobromir ot Tîrgoviște*, zugravul Bistriței Craioveștilor, — împreună cu Dumitru și Chistop (1519) — al vestitei biserici a lui Neagoe, pictată de Dobromir

Potir de la Biserica fostei mănăstiri a Săringarilor.

3. Este probabil ca acest Grigore să fie cel care zugrăvește, cu cheltuiala egumenului Gherman, pentru Mănăstirea Văcărești, «15 icoane ulate pe alamă, factură realistă», în 1871. St. Meleş, *op. cit.*, p. 95. După Virgil Drăghiceanu, *Catalogul Comis. Mon. Ist.*, București 1913, nr. 88, nr. 618.

4. St. Meleş, *op. cit.*, p. 70.

5. *Ibidem*, p. 85.

6. *Ibidem*, p. 87.

zugrav, în 1526, sub Radu de la Afumați, al Snagovului (1563) și al Tismanei (1564), sub Petru cel Tânăr, fiul lui Mircea Ciobanul.

În aceeași epocă și tot în Țirgoviște trăia zugravul Eratudi Zografos, care zugrăvește, la 1536, biserica Buzeștilor din Stăneștii Vilcii, unde se află piatra de mormint a lui Stroe Buzescu, viteazul care a răpus, în lupta de la Teișani, pe cumnatul hanului tătarilor, la 14 septembrie 1602.

Zugravul Eratudi se intitulează «Țirgovstiu», ceea ce nu s-a semnalat pînă acum.

La Mînăstirea Ghighiu, din preajma Ploeștilor, se găsesc patru icoane împărătești, de factură bizantino-romină, parte din ele pe fond de aur, lucrate de aceeași mînă : Iisus Hristos ; Maica Domnului ; Sfîntul Nicolae, tronînd ca arhieru, și Adormirea Maicii Domnului.

Pe icoana Adormirii, inscripția arată numele celei care a plătit aceste patru icoane : «*Aceste sfinte icoane sint făcute cu cheltuiala dumneaei Coconaei Ecaterina Bărcăneasca, leat 180*» (șters).

O altă însemnare de pe icoana lui Iisus Hristos redă numele zugravului : «*De Nicolae zograj 1809, Iunie*».

Poate că este același Nicolae zugravul care semnează icoana Sfîntului Gheorghe, de la biserica din comuna Adîncea : «*1819, Nicolae zugrav*».

S-ar putea ca acest Nicolae să fie cel care în 1819 a reînnoit icoanele Sfîntilor Arhangheli Mihail și Gavriil de pe ușile diaconesti ale Mitropoliei din Țirgoviște, pomenit sub numele Nicolae din Săteni, un sat din preajma Țirgoviștei.⁷

Pe linia ferată ce leagă Țirgoviștea cu Ploeștii, se află satul Adîncea de care s-a vorbit mai sus, a cărui bisericuță de zid a fost părăsită și înlocuită cu o alta mai mare și mai pretențioasă, dar mai puțin proporționată decît aceea care amenință cu prăbușirea.

Din această bisericuță mai veche se păstrează un număr de icoane de factură populară, semnate de zugravul Pîrvul din Țirgoviște, al cărui progres în ce privește realizarea artistică, se poate urmări chiar din cercetarea icoanelor de aici și din alte biserici, între 1813 și 1864.

Una din aceste icoane, stîngaci zugrăvită în tempera pe lemn, cuprinde cele 12 praznice. Pe dosul icoanei citim inscripția : «*Pîrvul zugrav ot Țirgoviște 1813*».

O altă icoană, cu același subiect, datorită aceluiași zugrav, poartă data 1845 și, împreună cu cea din 1846, demonstrează progresul realizat în materie de artă de Pîrvul zugravul. Pe dosul primei icoane aflăm inscripția : «*Această sfîntă icoană, care este împodobită cu douăsprezece prasnice împărătești, s-au plătit de Tudoru (sic) Dogaru ot satul Săcueni. Pîrvu zugrav ot Țirgoviște 1845*». Cea de a doua, din 1846, cuprinde următoarele subiecte : 1. Pogorirea Duhului Sfînt ; 2. Ridicarea la cer a Sfîntului Ilie proorocul ; 3. Adormirea Maicii Domnului ; 4. Sfîntul Haralambie ; 5. Botezul Domnului.

7. *Ibidem*, p. 95.

Inscripția scrisă cu roșu în partea de jos, cuprinde numele zugravului, numele Ioana și al fiului său — adică al Ioanei, — Grigore: «*Pîrvu zugravu, Ioana cu fiu său Grigore 1846, Fev(ruarie) 12*».

Un număr de 13 icoane de la aceeași biserică, lucrate în tehnica tempera, pe pînză aplicată pe lemn, de factură țărănească, pot fi datate din prima jumătate a secolului XIX:

1. Sfîntul Visarion și Sfîntul Haralambie; 2. Maica Domnului; 3. Adormirea Maicii Domnului; 4. Sfîntul ierarh Nicolae. (Pe dosul acestei icoane, o însemnare cu creionul pare a arăta 1849). 5. Icoana lui Iisus Hristos; 6. O alta cu același subiect; 7. Icoana Maicii Domnului.

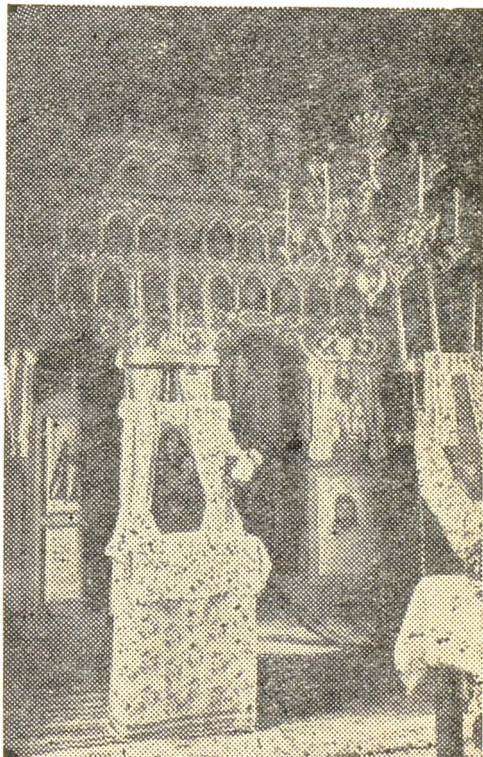
De la zugravul Pîrvu ne-a rămas o icoană cu însemnarea scrisă cu roșu, avînd ca subiect Înălțarea lui Iisus Hristos, la biserică veche din Gura Vulcanei, de fapt Vilcanei, ctitorie a lui Șerban Fusea. Însemnarea scrisă cu roșu are cuprinsul: *Pîrvu zugravu 1846*.

Pisania zugrăvită deasupra uși de intrare, în pridvor, arată ca zugravi, în 1862, ai acestei biserici, pe Ilie și Pîrvu din Tîrgoviște, care Pîrvu este, desigur, același Pîrvu cu icoana din 1864 și cu cele din 1813, 1845, 1846.

Zugravul Pîrvu «ot Tîrgoviște» împodobește biserica din Trestioara, din părțile Prahovei, în 1842, iar în 1847, împreună cu fiul său Florea a zugrăvit biserica din satul Mănești, ținînd pe vremuri de Coadă Izvorului.⁸

În acest caz, inscripția de pe icoana din 1846 cu praznicarele neprecizînd rolul femeii Ioana pe lîngă «Pîrvu zugravu», — dacă este sau nu soția lui, ne face să credem că Ioana era cineva din neamul lui, că Grigore este numai fiul Ioanei și că fiul lui Pîrvu este acest Florea.

Pe lîngă zugravul Grigorie Frujinescu din 1800, de care a fost vorba mai înainte, la Mînăstirea Cernica întîlnim și doi monahi zugravi de icoane: unul este Irinarh, iar altul David. Primul lucrează două icoane mari, aflate astăzi în pridvorul închis al bisericii: icoana lui Iisus Hristos

Interiorul Bisericii fostei mînăstiri Sărindari.

9. *Ibidem*, p. 89.

și aceea a Maicii Domnului. Pe icoana lui Iisus Hristos, înrămată într-un panou mare, cu sculptură în stil baroc, inscripția scrisă în partea de jos are cuprinsul acesta: «*Făcutu-s-au aceste icoane cu cheltuiala arhimandrit(ului) Nicodim Greceanu, 1815. Irinarh zugrav*».

Nicodim Greceanu era din neamul Grecenilor, care mai dăduse din neamul lor pe schimonahul Zosim, întemeietorul Mănăstirii Văleni, din plaiul Titeștilor, în munții Argeșului, la jumătatea secolului XVII. Nicodim din 1815 este cel care la 1799 pune să se zugrăvească deasupra ușilor împărătești, pe partea dinspre altar a bisericii Schitului Babele de pe Neajlov, o inscripție criptografică. El a mai făcut daruri și altor mănăstiri. La 17 septembrie 1782, Nicodim dăruiește Mănăstirii Tismana o icoană a Sfintei Treimi, lucrată de zugravul Ivan Nicolau din Moscova. La 23 aprilie 1790, dăruiește niște dvere Mănăstirii Snagov. Pomenit la 1811 ca traducător de cărți religioase în Mănăstirea Cernica, cu cele arătate de inscripția icoanei lucrată de Irinarh se face dovada că Nicodim Greceanu trăia încă în anul 1815.

Al doilea zugrav călugăr din Mănăstirea Cernica este David monahul, care zugrăvește icoana Sfântului Dimitrie și pe aceea a Sfântului Gheorghe, în stil realist-occidental: Sfântul Dimitrie stă în picioare și poartă în mâna stângă o silință și un steag, iar în dreapta o cruce și o ramură ce pare inverzită. În partea dreaptă, în josul icoanei, citim inscripția: «*1818. David monah zogr(af)*». Icoana este încadrată într-un panou mare, cu rame sculptate liniar. Între această parte și între poala de icoană zugrăvită, se află o friză sculptată în adâncime, avînd ca motiv ornamental, două păsări afrontate. Pictura panoului inferior este de factură populară, de bună calitate și înfățișează pe cei trei tineri în cuptorul de foc, ocrotiți de înger, avînd inscripția: «*Trei coconi cu foc pre Dumnezeu il lăuda și de înger să răcoria*». În virful unui stilp roșu, un personaj cu coroană de împărat pe cap, îmbrăcat în costum lucrat din fir de aur, poartă în dreapta un sceptru de culoare roșie și un glob de aceeași culoare în stînga.

În același gen și de aceeași mină este lucrată icoana Sfântului Gheorghe. Poala icoanei ca și aceea de la icoana Sfântului Dumitru, este de factură populară și cuprinde o scenă care înfățișează pe doi îngeri avînd atîrnată deasupra o candelă aprinsă. Inscripția de pe acest panou are cuprinsul de mai jos: «*Îngerii au botezat pre o fată de Elin*».

În afară de acești doi zugravi monahi și de cel laic de la 1800 — Grigorie Frujinescu —, mai găsim în 1821, încă unul, tot laic, cu numele Costache, însemnat pe icoana Sfintei Ecaterina, de factură occidentală. Icoana este înrămată, în 1900, într-un panou mare, lucrat în stil baroc și poartă în partea de jos, inscripția: «*Costache zugr(av) 1821*».

Zugravul Nicolae Polcovnicuț, despre care Vaillant spune că: «n-a primit lecții de la niciun dascăl», a pictat biserica Mănăstirii Cernica.¹⁰

9. Victor Brăulescu, *Inscripții din biserici*, în «*Studii Teologice*», nr. 9-10/1952, pag. 616.

10. N. Iorga, *O inscripție pierdută și vechi mențiuni despre monumentele noastre*, la Vaillant, în «*Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*», an. VIII (1915), p. 123. St. Meteș, *op. cit.*, p. 95.

De la el ne-au rămas mai multe icoane, din care două se află la biserica Episcopiei din Rîmnicul Vilcii, din anul 1834, una la biserica Sf. Nicolae-Șelari din București, din anul 1823.¹¹

În biserica Sf. Gheorghe-Nou din București, se găsesc două icoane, de mărimea celor împărătești, datorite zugravului Nicolae Polcovnicul. Aceste icoane sînt de factură realistă-occidentală și prezintă blicuri.

Pe icoana Sfîntului Ioan Botezătorul, aflată lîngă tîmplă, citim spre colțul din stînga de jos: «*Nicolae Polc(ovnic) zogr(av)*». Spre cel din dreapta: «*Cu cheltuiala sfinției sale părintelui aghiorghit Protasie 1825. Dec(embrie)*».

Pe cea de a doua icoană, înfățișînd pe Sfîntul Nicolae, găsim în partea de jos, inscripția: «*De Nicolae Polc(ovnic) zogr(av) 1825, Dec.*».

În altarul bisericii Mînăstirii Radu-Vodă din București, se află cîteva icoane de factură neo-bizantină, datînd din 1824, datorite unui zugrav, desigur călugăr, cu numele Ierotei. O parte din aceste icoane praznicare nu poartă nici o însemnare, altele au numai data, altele numai numele zugravului Ierotei, iar altele poartă și data și numele zugravului. Începem cu cele din urmă :

- A. — 1. Schimbarea la față : «*1824 Mai 10 de Ierotei zug.*».
- 2. Adormirea Precistei : «*1824 Mai 15 de Ierotei zog.*».
- B. — Icoane cu numele zugravului, dar fără dată :
- 3. Icoana Sfîntului Spiridon și Sfîntului Nicolae : «*Ierotei zug.*».
- 4. Icoana cu Iisus tronînd, flancat de Maica Domnului și Sfîntul Ioan Botezătorul (Dlisis): «*Ierotei zug.*».
- C. — Icoane cu data zugrăvirii, dar fără numele zugravului:
- 6. Nașterea Maicii Domnului : «*1824 Mai 2.*».
- 7. Înălțarea lui Iisus Hristos : «*1824 April 25.*».
- D. — Icoane fără dată și fără numele zugravului, dar lucrate de aceeași mînă :
- 8. Soborul Sfinților Arhangheli.
- 9. Soborul Sfinților Apostoli.
- 10. Nașterea lui Iisus Hristos.
- 11. Duminica Floriilor.
- 12. Întîmpinarea lui Iisus Hristos.
- 13. Sfînta Treime, singura cu titlul în grecește.
- 14. Înălțarea Sfîntei Cruci.

În biserica din satul Petrăchioaia, de la numele Petrache, zidită la 1815, de stolnicul Petrache Arion și soția sa Marghioala, aflăm două icoane împărătești, înfățișînd pe Iisus Hristos și pe Maica Domnului, de factură romînească, de la începutul secolului XIX. Pe icoana lui Iisus citim inscripția : «*Anghelache Postelnicul zug. 1816. Mai 17.*».

Acest zugrav nu ne este cunoscut din altă parte.

O altă icoană amintînd subiectele de inspirație apuseană, prezintă ca scenă centrală, Incununarea Maicii Domnului, plasată în mijloc ; pe

11. *Ibidem*, pp. 95-96.

planul superior, de o parte, Tatăl, de alta Fiul, sus Sfântul Duh în chip de porumbel (Sfânta Treime), iar în planul de jos, de o parte Sfântul Ioan Botezătorul, iar de cealaltă, Sfântul Teodor Tiron. Acești doi sfinți din urmă au fost puși desigur la cererea celor care au comandat zugravului icoana, fiind probabil sfinții patronimici ai vreunor membri din familia respectivă. Inscripția are cuprinsul acesta: «1830 Dm zugr(av)», adică Dimitrie sau Dumitru zugrav.

Biserica poartă hramul Adormirea Maicii Domnului, este în formă de corabie și are o turlă scundă, cu baza un pătrat, pe pronaos. Pronaosul îngust se desparte de naos prin patru coloane, din care două angajate în zidurile laterale, legate între ele prin arcuri simple. Pe aceste arcuri și pe coloane se înalță un zid despărțitor pe care se rezimă bolțile. Bazele coloanelor au forma unor prisme dreptunghiulare. Capitellurile au forma pătrată. Timpia e de zid. Praznicarele, apostolii și proorocii timpiei sînt pictați pe zid. Frizele orizontale care le despart sînt în relief și sînt împodobite de ștucaturi. Icoanele împărătești, crucea Răstignirii și moleniile sînt pictate pe lemn. Grifonii și ornamentele de sub cruce sînt în ștuc aurit. Tetrapodul, greoi sculptat floral, este prea viu colorat.

La biserica din satul vecin, Stoinoaia, filiala celei din Petrăchioaia, icoanele împărătești sînt de factură grecească și sînt zugrăvite în 1823. Icoana lui Iisus Hristos cuprinde inscripția grecească și arată numele lui «Constantin Grecul zugrav», cum și data, 1823; iar inscripția de pe icoana Maicii Domnului precizează, tot în grecește, că a fost lucrată «de mina lui Constantin Grecul 1823».

Alte două icoane înlățișînd pe Iisus și pe Maica Domnului sînt semănate de «Anton Serafim pict. 1888», de care am făcut amintire în articolul pomenit.¹²

De la zugravul Costache Eladie ni s-au păstrat icoanele împărătești de la biserica din Călineștii Prahovei. Icoanele sînt de factură apuseană și poartă inscripția: «Costache Eladie zugr. 1834 Mart.». El zugrăvește biserica din Coslegi, ctitorie a Bălăcenilor, în 1826-1827¹³ și biserica Schitului Crasna, în 1834, împreună cu fiul său Toma, precum arată și inscripția de la proscomidie.¹⁴

Un zugrav care a lucrat mai ales icoane în ulei, în spiritul epocii, în stil apusean, este Tănase Anghel sau Atanasie Anghel. El a lucrat, după cunoștințele ce avem, între anii 1845-1878, mai ales în jurul Ploeștilor.

La biserica Sf. Dumitru-Bagdat din Rîmnicul Sărat, o icoană a Maicii Domnului poartă inscripția: «1845. De Tanasie Anghel zograř».

La biserica Sf. Treime din Ploești, o icoană de proporții mari, cu chipurile Sfinților Ioan Botezătorul, Dimitrie și Gheorghe, are în latura de jos inscripția: «De Thanase Anghel zog. 1846, Dec.». Icoanele timpiei,

12. V. Brătulescu, *Zugravi din București, Biserica Sf. Ilie-Rahova*, în «Glasul Bisericii», nr. 10/1958, p. 968.

14. V. Brătulescu, *Biserici din Prahova*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XVII (1939), p. 53.

de factură bizantină-românească și cu unele elemente baroce cu aureole și blicuri de aur, au fost zugrăvite în același an, de același zugrav. În josul icoanelor de pe ușile laterale ale altarului, citim inscripția: «1846 *Thanase Anghel zogr.*».

La biserica Maica Precista din Ploești, se găsește o icoană a Sfântului Ilie, cu titlul scris în caractere de tranziție: «*S. prooroc Ilie Tesviteanul.*». Înfațișarea ca bust, purtând în dreapta un satir; în colțul din stînga, partea de sus, scena: «*Sf. prooroc Ilie în Sarepta Sidonului.*»; în cel din dreapta: «*Sf. prooroc Ilie se ridică spre cer.*». Icoana este lucrată în ulei pe lemn și e de factură apuseană. În stînga, jos, inscripția: «1847 *Iulie. De Thănase Anghel zograv.*». O icoană înfațișînd pe Sfântul Ioan Botezătorul, tot bust, purtînd în dreapta mielul în aureolă iar în stînga steagul, lucrată în ulei în aceeași manieră, purtînd data 1844, cred că aparține tot lui Tănase Anghel.

Același zugrav a pictat icoanele tîmplei bisericii Sf. Vineri din Tîrgoviște, după cum rezultă și din felul lui de lucru al icoanelor, care se confirmă și prin inscripția aflată pe icoana împărătească a Sfântului Ioan Botezătorul: «1852, *Martie. De Thănase Anghel zug(rav).*».

În biserica Sf. Treime din Ploești, ale cărei icoane din tîmplă au fost lucrate în 1846 de Tănase Anghel, mai aflăm o icoană din 1855, de același zugrav, înfațișînd pe următorii trei sfinți: «*Sf. pr. Daniil, Sf. Haralampie, Sf. Cuvios Alexe, omul lui Dumnezeu.*». Inscripția de pe icoană întărește cele afirmate mai sus și în alte împrejurări că, în unele cazuri, cel care comanda icoana cerea să i se zugrăvească anumiți sfinți ale căror nume erau purtate de membrii familiei. Iată inscripția: «*Această icoană cu toată podoaba ei s'au făcut cu toată cheltuiala dumnealor jupin Alexe și Lazăr Manea, împreună și cu a odraslelor dumisale. 1855, Dechemb. Thanase Anghel zugr.*». Numele lui Tănase Anghel mai apare pe unele icoane de la Scăeni (1855) și pe tîmpla Schitului Crasna (1853) de pe valea Teleajenului.¹⁵ De asemenea, pe o icoană de la Mînăstirea Cheia, în 1861, cu precizarea că zugravul e din Ploești: «*Athanasie Anghel din Ploești, 1861.*».¹⁶

În biserica Sf. Haralambie din Ploești el a pictat icoana hramului de proporții mari, 1,30 m. × 1,10 m., avînd în mijloc pe Sfântul Haralambie stînd în picioare, iar în jur, pe margine, 12 subiecte înfațișînd scene din viața și martiriul său. Poartă veșminte preoțești, ținînd în stînga o carte, iar cu dreapta binecuvîntînd. Lipsește crucea pe care de obicei o aflăm zugrăvită în alte icoane cu acest subiect, sub picioarele sfîntului și legată de gît cu lanțul. Inscripția: «1865, *Febr(uarie) Atanase Anghel zogr.*».

Cred că Tanasa Hage (?) din Ploești,¹⁷ care semnează trei icoane în 1847, 1851 și 1878, allate în pronaosul bisericii din Telega, este tot Tanasa Anghel și numai printr-o greșeală de lectură a căpătat acest nume

15. *Ibidem*, p. 15.

16. St. Meleş, *op. cit.*, p. 95.

17. *Ibidem*, p. 96.

de Hage, necunoscut. S-ar putea să fi devenit hagiū spre bătrînețe și să-și fi zis Hagi Tănase sau Tănase Hagiū, în nici un caz Hage.

La Minăstirea Pasărea aflăm o icoană care înfățișează Incununarea Maicii Domnului, în stil apusean, astfel: în registrul superior este zugrăvită Sfinta Treime, în chipul celor trei persoane (Tatăl, Fiul și Sfintul Duh, — acesta din urmă în mijloc, deasupra, în chip de porumbel). În același registru, cam spre colțul din stînga de sus, sînt zugrăviți Sfinții Nicolae și Pantelimon, iar în cel din dreapta, Sfintul Prooroc Ilie în trăsura de foc, tras de doi cai de foc. În mijloc, sub cununa pe care o ține deasupra capului ei, Maica Domnului, în atitudine rugătoare. În partea de jos a icoanei, inscripția: «*Făcutu-s'au această sfință icoană prin osărdia și cheltuiala robilor lui Dumnezeu Ioan și Iordana spre a dumilor mintuire sufletească și sănătate trupească și în veci pomenire. De Teodor zugr. P.p.v.E. 1848*». În lista zugravilor publicată de St. Meteș, acest Teodor zugravul nu apare.

Pe *Panaît zugrav*, de asemenea necunoscut lui Meteș, îl aflăm semnat pe o icoană a Sfinților Impărați Constantin și Elena: «*1850. De Panaît zograv*». Icoanele din tîmpla bisericii sînt din aceeași epocă. Interesant pentru iconografie, subiectul Scara lui Iacob, zugrăvită pe latura de sud a bolților altarului, datată 1848. Ctitorii sînt zugrăviți în costume apusene, la modă în această vreme și la noi.

Patru icoane de la biserica din comuna Fundulea-Crîng, raionul Brănești, dintre care una în tîmpla bisericii, poartă semnătura zugravului Nae Pantelimonescu, și el necunoscut lui Meteș. Cea din tîmplă, înfățișează pe Sfintul Nicolae și pe Sfintul Alexandru, patriarhul Constantinopolului: «*1851 Nae Pantelimonescu zog(rav)*». O icoană a lui Iisus Hristos, alta a Maicii Domnului și a treia înfățișînd sfinții: «*Zoi, Gheorghe, Alexandru*», poartă aceeași dată și numele zogravului Pantelimonescu. Chipurile sfinților din ultima icoană, ca și cei din icoana cu Sfintul Nicolae și Sfintul Alexandru, au fost comandate desigur de cei care au plătit icoanele.

O icoană înfățișînd Incununarea Maicii Domnului, de la o biserică din București, poartă în colțul din dreapta de jos, inscripția: «*S'au făcut această sfință icoană cu toată podoaba și cheltuiala (după cum) să vede zugrăvitū (sic) poliitul (sic) și săpatū împreună cu o candle. dună sfeșnice, de toată corporația șalvargiilor în zilele D. Ionaș Ionescu și prin osărdia și osteneala dumnealor Nidelea și Gheorghe. Nicolae 1851 Pantelimon(escu)*».

De la zugravul Nae Pantelimonescu aflăm la biserica Sf. Gheorghe-Nou din București, icoana cu subiectul Incununarea Maicii Domnului, de factură realistă, cu blicuri. Sfinta Treime, în chipul celor trei Persoane: Tatăl, Fiul și Sfintul Duh în chip de porumbel, deasupra în mijloc. În dreapta, Dumnezeu-Tatăl, în stînga Fiul, cu cruce, în față Maica Domnului îngenunchiată. În dreapta, jos, șapte capete de îngeri, în stînga cinci. Dedesubt, inscripția: «*Corporația bogasierilor 1859, Mai 30, N. Pantelimonescu*». Precum vedem, și corporația șalvargiilor și aceea a bogasierilor și-au ales ca icoană patronală Incununarea Maicii Domnului. S-ar putea

face legătura între acest subiect și între sfârșitul care încununează opera? Cred că da.

Zugravul Mihail Dragomirescu, despre care a fost vorba mai sus, — pe care îl întâlnim semnat și pe o icoană de la biserica Sf. Ilie-Rahova din București — este cel pe care l-am menționat în articolul amintit, că a reparat icoanele împărătești de la biserica Sf. Gheorghe-Nou din București. Sînt patru icoane împărătești în tîmpla de la biserica Sf. Gheorghe-Nou din București, de factură rusească de la sfîrșitul secolului XVIII, avînd și o seamă de elemente baroce; ornamentația este alcătuită din floare de lalea cu tulpină și flori :

1. Iisus tronînd între Maica Domnului și Sfîntul Ioan Botezătorul. De o parte și de alta, pe laturi, cîte 6 Apostoli. Jos, Avram, din care iese tulpina lalelei; 2. Maica Domnului cu Pruncul Iisus, tronînd. De o parte și de alta cei doi arhangheli, pe laturi cîte cinci prooroci, sus în mijloc, Sfîntul Duh, în lături, David și Solomon. Jos, Iesei, din mijlocul căruia iese tulpina lalelei, după cum se cîntă la Nașterea Domnului : «*Toiag din rădăcina lui Iesei și scară...* etc.»; 3. Icoana din latura de nord, dîncolo de a Maicii Domnului, prezintă Răstignirea lui Iisus, avînd de o parte și de alta pe Sfinții Împărați Constantin și Elena. Deasupra, Tatăl și Sfîntul Duh, pe laturi șase mucenici; 4. In latura de sud, Sfîntul Gheorghe călare, ucide balaurul. În față, fata de împărat, ținînd balaurul cu un fir roșu legat de gît; în fund, cetatea. Deasupra Sfîntului Gheorghe, îngerul cu cununa; sus în nori, Iisus binecuvîntînd. Pe laturile icoanei cîte șase mucenici. Inscriptii. În partea de jos a icoanei lui Iisus Hristos : «*S'au reparat de Mihalache Dragomirescu zugravu 1856*». Același text se repetă la icoana Maicii Domnului. Aci însă, găsim și o inscripție slavonă mai veche...

«*Ioan Cassanescu zograf*» este semnat pe icoana lui Iisus Hristos, din biserica Giulești-Sîrbi, din marginea Capitalei. De același autor, icoana Maicii Domnului. Nu-l cunoaștem din alte părți.

O altă icoană a Maicii Domnului, înconjurată de sfinți, poartă numai data : anul, luna și ziua, fără numele zugravului : «*1858. Aprilie 15*».

Din aceeași epocă, apare icoana Sfîntului Nicolae, din tîmpla bisericii, pe care aflăm numele : «*Niță Ioan zug.*». E posibil ca acesta să fie ardeleanul Nitza Iogu, așezat în Tîrgoviște, care a avut în mînă manuscrisul lui Mihai zugravul, tatăl lui Radu. Și Nitsa, ca și Radu, ne lasă un număr de schițe cu caracter realist.¹⁸

La biserica Sf. Haralambie din Ploești, aflăm o icoană cu două fețe. Pe o față este zugrăvită Învierea Domnului, în stil apusean, iar pe cealaltă, două subiecte în două registre, și anume : în registrul de sus Incununarea Maicii Domnului, înconjurată de cete de sfinți, iar în cel de jos, Sfinții Împărați Constantin și Elena. Aci găsim și însemnarea : «*1865, Rafail zugr(?)*».

18. *Ibidem*, p. 21.

Nu pare a fi una și aceeași persoană cu preotul Rafail zugravul, care la 1858 rezugrăvește biserica Schitului Strîmba din părțile Gorjului, ctitorie din secolul XVI a vel-logofătului Stoichiță Rîoșeanu.¹⁹

Zugravul Ghiță Vasilescu din Tîrgoviște semnează două icoane, a lui Iisus Hristos și a Maicii Domnului, la biserica Mavrodolu din Pitești: «*Ghiță Vasilescu 1868, din Tîrgoviște*». Este foarte probabil ca împreună cu fratele său Ștefan, sub numele de Gheorghe Vasilescu, acest Ghiță Vasilescu să fi făcut parte dintre elevii școlii de zugravi, redeschisă pe lângă Episcopia Buzăului, în 1837.²⁰

O icoană mare a Sfîntului Nicolae, avînd în jur scene din viața acestuia, o găsim la biserica Sf. Treime din Ploești. Ea poartă în partea dreaptă, inscripția: «*1876, Martie, Nae Costescu, pictor*», necunoscut în alte părți. Se observă folosirea cuvîntului pictor în locul vechiului termen de «zugrav». Același termen de «pictor» îl folosește și un altul care semnează o icoană cu chipul Sfîntului Ioan cel Milostiv, aflată în colecțiile Palatului Patriarhal din București, astfel: «*Simeon Nicolae, pictor Slatina, 1880*».

În biserica satului Gîrbovi din preajma Urziceniilor, se află o icoană care înfățișează chipurile Sfîntului Dimitrie, Sfîntei Filofteia și Sfîntului Ioan Botezătorul, în registrul de jos, iar în cel de sus, pe Maica Domnului, tronînd. Inscripția zugrăvită pe marginea icoanei, are această cuprindere: «*Această icoană făcută de domnu Ion Chiriacescu, soția Dumitra fii Marin, Maria, Lisaveta, Atena, făcută la 1890, Noemb(rie) 28. Tache Ionescu, zugrav București*». Nici acest omonim al omului de Stat Tache Ionescu nu este cunoscut din alte părți.

Păstrător al vechei tradiții, «zografu preotul Iacov» scrie tot cu litere chirilice inscripția de pe o icoană a Maicii Domnului, aflată la biserica Sf. Treime-Tei din București, către sfîrșitul secolului XIX: «*Zografu preotu Iacov ct... Nicolai soția X (?) Slava 1896, comuna (sic) a Fo-ma (sic)*».

La biserica Dichiu din București întîlnim două icoane lucrate peste măsură de stîngaci, în ulei: icoana Sfîntilor Arhangheli Gavriil și Mihail (-sic) și a Sfîntei Marina și a Sfîntei Filofteia. În rîndul de jos al acestei icoane sînt zugrăvite patru scene cuprinzînd martirizarea Sfîntei Filofteia.

Ambele icoane sînt datate și semnate: «*I. Trombițescu, 1897, pictor*». Și preotul Iacov și I. Trombițescu nu apar în alte părți.

De un nivel tot mai scăzut, arta zugravilor bisericești decade cu totul la începutul secolului nostru. Încercările merituoase ale preotului Vasile Damian, lupta dîrză și stăruința profesorului Costin Petrescu pe linia întoarcerii la tradiție, sprijinită în această direcție de Comisia Monumentelor Istorice, de sub președinția mării autorități a profesorului Nicolae Iorga, trezește, după primul război mondial, în masele largi populare un interes tot mai mare, pînă ce autoritatea de stat își dă seama de importanța pro-

19. *Ibidem*, p. 87.

20. *Ibidem*, p. 12.

blemei și, căutînd să pună ordine și în acest sector, înființează Comisia de Pictură Bisericească, astăzi trecută sub autoritatea Patriarhiei din București.

Un număr de peste două sute de zugravi și pictori autorizați, în urma unei practici de cinci luni și a cursurilor teoretice de o lună, cum și probelor teoretice și practice susținute în fața Comisiei de Pictură Bisericească, — sau, cum e cazul celor cu autorizația vechilor comisiuni, numai în urma unor probe practice și teoretice, exercită astăzi acest nobil meșteșug, înfrumusețînd lăcașurile de închinare, cu picturi de calitate superioară, tehnică și artistică, și călcînd cu vrednicie pe urmele celor mai vrednici înaintași.

Prof. VIGTOR BRĂTULESCU

BISERICA SF. ILIE-RAHOVA DIN BUCUREȘTI

Scurtă monografie (1738-1838-1958)

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA VECHIULUI BUCUREȘTI, CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 120 DE ANI DE LA REZIDIREA BISERICII

Biserica Sf. Ilie-Rahova din București, situată aproape de dealul Mitropoliei, în calea Rahovei nr. 19, tîrnosită acum 120 de ani, — la 15 august 1838 — și pictată toată de marele pictor G. M. Tattarescu în anul 1874, poartă numele Sfîntului Prooroc Ilie, după hramul vechii biserici ce a existat pe acelaș loc timp de un secol, începînd cu anul 1738. Cu timpul, s-a adăogat la numele sfîntului și numirea străzii pe care e așezată biserica; datorită acestui adaos, ea a avut diferite denumiri în timp, din cauza schimbărilor intervenite în numirea străzii. Astfel, denumirea de azi: «biserica Sf. Ilie-Rahova», o are din anul 1878, cînd romîinii au repurtat și victoria de la Smîrdan (Bulgaria) asupra armatelor turcești, după ce în anul 1877 repurtaseră victoria de la Rahova (Bulgaria) și cu acest prilej, calea Craiovei a căpătat numele de calea Rahovei și strada Nemțească, numele de strada Smîrdan. Biserica se numea deci înainte, începînd de pe pe la anul 1860: «Sf. Ilie-Calea Craiova», sau: «Sf. Ilie strada Craiovi». Pe la anul 1842, în «Planul București», întocmit de Rîmniceanu C., strada e numită pînă la bariera orașului: «ulița Calitzii», și de acolo înainte: «Drum Craiovi»¹. Cînd strada purta numele orașului Craiova, — către care duce acest drum, — încă i se mai mențineau și vechile denumiri de: «podu calicilor»², «podu calici», «podu caliți», «strada

1. Academia R. P. R. nr. inv. 1256 - DXXXVIII 4.

2. Intr-un capitol din lucrarea sa «Istoria Bucureștilor». (1899), profesorul G. I. Ionescu-Gion a tratat problema așezării calicilor în capitalele țărilor europene pe străzi centrale, fie că erau invalizi din război, fie oropsiți de soartă. În București, calicii așteptau mila trecătorilor pe podul de peste Dimbovița, lingă vechea Curte Domnească. Acest pod l-a imortalizat mai tîrziu și marele nostru pictor N. Grigorescu: «Podul Calicilor». Deci, «ulița calicilor», corespunzătoare acestui pod, a putut să-i poarte numele chiar înainte de pavarea ei cu podine de lemn, ca astfel ea să devină de fapt un «podu», ca «podu Mogoșoai» și celelalte. Mai ales că nu pentru calici s-a pavat ulița lor, ci pentru boilerii care locuiau pe ea. În stampa

Caliți», «ulița Caliții»; se păstra așa dar, numirea de «pod» și după introducerea caldarîmului de piatră, făcut aici prin contribuția locuitorilor în anul 1838.

În «Anuarul Prințipatului Țării rumînești»³, tipărit în anul 1842, se spune că între cele patru ulițe ale Capitalei «îndreptate spre cele patru părți ale cerului», este și «Podul Caliți», pe lângă «Podu Moșoai», «Podul Beilicului, sau a lui Șerban Vodă și «Podul Tîrgului d-Afară»⁴.

Boierilor care locuiau pe «podu calicilor» — căruja turcii îi ziceau «podu Haidîm», — le convenea pronunțarea grecilor : «podu Caliți», cu nume frumos de femeie, căci numele de Calița îl purtau atunci și femei din popor și boieroaiice. Așadar, în completarea denumirii ei, biserica Sf. Ilie primea adaosul : «din podu calici», sau : «după podul Calici», sau : «ot podul Caliții», sau simplu : «Sf. Ilie podul Caliții». Și nu numai biserica nouă a purtat numele străzii, ci și cea veche se numea în anul 1828 : «biserica Sf. Ilie pă podul calicilor»⁵. La început însă, biserica veche n-a purtat numele străzii, ci al mahalalei Golescu, în cuprinsul căreia a fost clădită. Pomelnicul ctitorilor ei este intitulat : «Pomelnicul Bisericii din Mah(alaua) Golescu hramul sfântul Prooroc Iliie»⁶. Sanda, ctitoră a acelei biserici, împreună cu fratele său, ieroschimonahul Isaia Novăceanu și cu soțul ei Tănăsie, — fiind văduvă în anul 1767 —, într-o scrisoare adresată Mitropolitului, o numește simplu : «biserica Sfete Iliie»⁷. Presvitera, Vlada, soția primului preot Iordache de la această biserică, într-un zapis din anul 1769, o numește : «biserica sfintului marelui prooroc ilie», iar ca martor în acest zapis, semnează și «popa nicolae ot mahalaoa golescului de la Sfete ilie»⁸. În diata aceleași preotese, biserică este numită și simplu «sftu. Iliie»⁹.

Despre ctitorii celei dinții biserici «Sfete ilie», menționați mai sus, nu avem multe date : ieroschimonahul Novăceanu își are numele de călugărie Isaia, dar pe cel de botez nu-l cunoaștem. Unde a funcționat ca cleric, nu știm ; nu este trecut în pomelnicul Sfintei Mitropolii, cum este Theofan schimonahul, ctitorul bisericii «Sf. Nicolae din Prund», zidită în anul 1682¹⁰. Numele de Novăceanu îl găsim la o rudă a lui Isaia, înmormintată în fostul cimitir de lângă

«Vederea Bucureștilor (sec. XVIII) de Pecters», din colecția Olszewski, se văd doi calici, din care unul cere milă unui boier, pe acest drum, care — în planul lui Sulzer, din același secol — este numit : «Calea la Măgurele».

3. Bibl. Acad. R. P. R. Cota I 17576. p. 59

4. Calea Moșilor de azi.

5. Ilie Corfus, «Insemnările Androneștilor», București 1947, p. 52

6. Arhivele Statului ms. 745. «Condică a Sf. Mitropolii Valahiei.

7. Idem, Fond Mitropolie : Netrebnice nr 18/28

8. Idem, nr. 31/2

9. Ibidem, nr. 31/3

10. Această biserică a fost dărimată la cererea Așezămintelor Brîncovenesti, în anul 1899, pentru a fi mărită curtea spitalului ; mărturie de existența ei se află o coloană pe locul Sfintei Mese. Cu banii dați în schimb, s-a clădit noua biserică Sf. Nicolae-Vlădica, în 1904. Sf. Nicolae din Prund a fost filiala parohiei Sf. Ilie-Rahova, potrivit legii clerului mirean 1894/1899.

această biserică, la anul 1854 : «Dumneaei C(ocoana) Maria Novăceanca, din mah(alaoa) sfintului Ilie, podul Caliți» ¹¹, ceea ce denotă că Novăceanu nu era nume personal al lui Isaia, ci numele familiei, care — după cum se vede — s-a menținut peste un secol și jumătate. Din scrisoarea sorei lui, Sanda cunoaștem că soțul ei Tănăsie a fost logofăt de visterie, grad pe care l-a avut și ginerele lor, Radu, care a avut de soție pe Marica. Mama și fiica erau amîndouă văduve cînd au trimis scrisoarea părintelui Mitropolit, la 29 de ani după zidirea bisericii. Documentul fiind scurt și cuprinzător, îl redăm în întregime, mai ales că biserica n-a avut pisanie : «Cu scrisoarea mea adeverez, prea sfînt părintelui n(o)stru mit(ropolit), că luînd voe și blasgoslovie de la prea sfinția sa ca s(ă) fac cu cheltuiala mea și a fimii Maricăi patru chilii cu cămărușile lor, dinaintea sfintei biserici Sfete Ilie pe locul sfintei Mit(ropolii), le închinăm sfintei biserici ca să șază întrînsele fămei sărace și un dascăl să învețe copii, care chilii să nu fim volnice atît noi cît și oricine au din neamul n(o)stru au din altcinevaș a le da cu chirie, sau a le da să rămăe la altă mână, ci s(ă) fie ale bisericii. Și p(en)tru încredințarea neam pus și iscălituri mai jos Sanda ce am fost soție răp(osatului) tănăsie log(ofăt) de visterie, Marica ce am fost soție răp(osatului, Radul log(ofăt) de visterie, Febr. 25 1767».

După cum se vede, biserica a fost clădită «pe locul sfintei Mitropolii», a cărei proprietate se întindea de la poalele dealului pînă în «podu caliți». În jurul bisericii, «dinaintea» și «din napoia» ei — adică spre altar — erau case donate bisericii, iar spre stradă erau casele celor ce plăteau embatic Mitropoliei ¹². Spre miazăzi se afla cimitirul, ale cărui morminte erau pînă lîngă biserică. Din dragoste pentru popor, ctitora Sanda a clădit casa «dinaintea» bisericii, ca să ajute «fămei sărace», fără să uite pe cei micuți cărora le trebuia luminarea minții de către «un dascăl». Fapta bună însoțea astfel actul credinței, dovedit prin construirea bisericii, făcută în timpul Mitropolitului Ștefan al II-lea (1732-1738).

De la vechea biserică și de aceiași vechime se mai păstrează în cea nouă, candelile de argint de tip brîncovenesc, tronul arhieresc, de o frumusețe rară, precum și icoana hramului Sfîntului Prooroc Ilie, îmbrăcată în argint în anul 1810. Tot de la vechea biserică mai sînt : două icoane împărătești, din anul 1826, a Domnului Hristos și a Maicii Domnului ; o icoană praznicară din anul 1816, reprezentînd Invierea Domnului cu mormîntul pecetluit — operă a zugravului Mincu ¹³ ; chivotul de argint, din anul 1814 ; o sfîntă copie ; pomelnice pe lem_n și cărți de ritual. Deci, și după anul marelui cutremur din 1802, se făceau donații acestei biserici, cu toate că era zdruncinată

11. Sfatul Popular al Capitalei, Condica mîrțice, morți, anul 1854.

12. Pe acestea, cu timpul (de la 1858-1912), le-a cumpărat epitropia bisericii și în locul acestora, le-a clădit pe cele actuale, ca să împlinească prevederile diatei ctitorului.

13. D-1 Profesor Victor Brătulescu folosește multe icoane ale acestei biserici într-un studiu asupra vechilor zugravii bisericești. (Gl. Bis. nr. 10/958).

din temelii, încît «cu mare frică se aduna pravoslavnicii creștini spre rugăciune»¹⁴.

Ctitorul bisericii noi Sf. Ilie își făcuse diata cu cîteva luni înainte de a muri, la 17 februarie 1828; căsătorit fiind și neavînd urmași, lasă toată averea — moșie, pădure și zăvoaie — pentru zidirea și întreținerea unei biserici de 6 m. lățime și 12 m. lungime, pe locul casei, tot pe podul Haidîm, nu departe de biserica Sf. Ilie. Toate amănuntele zidirii și funcționării bisericii sale sînt date în testamentul său.

Ctitorul Fotache Știrbei, fiul lui Badea Știrbei, pe timpul revoluției de la 1821, nu s-a refugiat la Brașov, ca cei mai mulți boieri, ci a rămas pe loc cu cîțiva din ei (14 din 53), iar după intrarea turcilor în București au rămas numai 3 inși¹⁵. El semnează grecește: Φώτιος Στιροπέης. al zecilea din cei 15 boieri subscriși care s-au adresat baronului Grigore de Stroganov, ambasador rus pe lîngă Poarta Otomană, pentru transmiterea unei cereri privitoare la «restabilirea vechilor privilegii ale țării»¹⁶. De asemenea, iscălește al optulea din cei 15 «boieri rămași în București, către contele Wittgenstein, comandantul trupelor rusești din Basarabia, plîngîndu-se de intrarea Turcilor în principat și cerînd o eventuală ocupație a Rușilor»¹⁷.

În anul 1837 au fost învinse greutățile ce împiedicau executarea testamentului lui Fotache Știrbei, făcut în 1828, adică zidirea bisericii, pe care o încredințase episcopului Rîmnicului Neofit, banului Barbu Văcărescu și dvornicului Gh. Filipescu. Pe «podul caliți», pe o distanță de cîteva sute de metri de la riul Dîmbovița, existau deja trei biserici: Domnița Bălașa, Sf. Nicolae din Prunc(t) și Sf. Ilie, și mai trebuia ridicată și noua biserică, cu hramul Sfintei Troițe, pe partea dreaptă a «podului». Mitropolitul Grigore al IV-lea Miculescu (1823-1834), pentru motivul că noul sfînt locaș ce s-ar fi clădit nu avea enorie, a aprobat ca să fie dăruită biserica Sf. Ilie, și clădită pe locul ei biserica nouă, cu hramul Sfintei Troițe, cum a dorit-o ctitorul, ceea ce s-a și realizat, însă în dimensiuni duble, ca pentru o enorie, în timpul locotenenței mitropolitane compusă din Neofit al Rîmnicului, Chesarie al Buzăului și Ilarion al Argeșului. (1834-1840).

Osemintele noilor ctitori au fost puse în sfîntul locaș în dreapta, în anul 1837, sub o lespede de piatră de porfir, pe care scrie — cu frumoase litere chirilice majuscule scobite: «Supt această piatră odihnescu oasele repositului întru fericire marelui vornic Fotache Știrbeiu i a soții Dumnii-Sale vornicesi Ralița născută Ghica 1837». Tot atunci au fost adunate și osemintele familiei clucerului Stoica Urlățeanu și puse în mormîntul din stînga, în același an 1837, fiindcă acest clucer a îngrijit ca epitrop de zidirea bisericii. Ambele pietre mormîntale se păstrează foarte bine. Soția clucerului i-a făcut și lui

14. Din pisanța bisericii noi.

15. Tudor Vladimirescu și Mișcarea eteristă în Țările Romînești, 1821-1822, de Prof. Andrei Oțetea, București, 1945, p. 262

16. Hurmuzaki, vol. X, p. 565

17. Ibidem, p. 566-567

mormînt cu lespede de marmoră, închis cu grilaj de fier, afară în dreapta, la ușa bisericii, în anul 1851. În zidul bisericii, aproape de a doua fereastră din stînga, se găsește o piatră cu inscripție, care indică mormîntul familiei preotului Florea, slujitor la vechea biserică și la cea nouă numai un an, fiindcă pierduse vederea. Cercetînd Condicele mitrice din Arhiva Sfatului Popular al Capitalei, de la anul existenței lor, — 1832 —, pînă la 1865 (minus anul 1855, în care ele lipsesc), am găsit în felul următor indicată ocupația celor înmormîntați în cimitirul bisericii: «băcanu, zugravul, precupeț, viorar, ferar, lucrătoru, argintaru, pantofarul, cîrciumaru, cizmaru, croitorul, bucătaru, țiganca, țiganu, vizitiu, sacagiu, plăpumar, birjarul, arendașu, boiangiu, pînzaru, poleitoru, muncitorul...».

În acest cimitir s-au înmormîntat creștini și din alte mahalale; de ex. în anul 1852, din 22 de înmormîntări, jumătate au fost din mahalale: Arhimandritu, Spirea, Popa Nan, Albă Postăvari, Radului Vodă, Botianu și Batiștea. Dintr-o însemnare făcută pe Mineiul lunii februarie, (tipărit la Neamț în anul 1831) de preotul Ioan Castrisie, care slujise și la vechea biserică «dela leat 1832 Iunie 8», aflăm că în anul 1839 încă se lucra la noua biserică, deși din pisania ei știm că a fost sfințită la 15 august 1838, anul marelui cutremur de luni 11 ianuarie, orele 9 seara.

De la acest înfricoșat cutremur a rămas semn la biserica nouă o spărtură în pisanie și în pragurile ușii principale. Bucureștenii au avut mari palpitații în ultimele două secole, din cauza cutremurelor de pămînt, totuși vechea biserică Sf. Ilie a rezistat cutremurelor din: 31 mai 1738 — anul deschiderii ei; 26 martie 1790; 27 noiembrie 1793, februarie 1794, însă «cutremurul cel mare» din anul 1802, octombrie 14, care a durat «zece minute», a determinat dărîmarea ei. Au mai urmat apoi cutremure mici, în 1829 și cel de la 25 aprilie 1830.

Biserica actuală n-ar fi rezistat nici ea cutremurului mare din 11 ianuarie 1838, dacă n-ar fi fost construită solid, cu ziduri groase de un metru, și mai ales cu legături de fier. A putut rezista cutremurului din 15 septembrie 1844 și numai așa se explică faptul că cupola ei, cu un diametru de 7 m., n-a suferit mult de la ultimul cutremur mare din 1940, în urma căruia atîtea biserici din Capitală au rămas cu turle retezate. Amintim numele arhitectului Mihăiescu Constantin, care în 1941 a reînnoit legăturile de fier și a consolidat cupola. Pe lângă cupola de zid, cu plafon de gard de nuiele de alun, majestoasă, în stil bizantin, cu 10 ferestre, biserica are o clopotniță înaltă de lemn, care ca o vioară colosală, amplifică sunetul celor două clopote noi, căci cele vechi au fost ridicate de nemți în timpul războiului din 1916-1918.

De cum pășește pragul bisericii, vizitatorul rămîne încîntat de deschiderea celor două arcuri mari, care susțin cupola și lasă liberă vederea catapetesmei, cu sculpturi în lemn aplicate, poleite cu aur. Din «contractul pentru zugrăvirea bisericii Sf. Ilie din București», semnat de G. Tattarescu, epitropi fiind C. Ieronim, C. Scorțeanu și Apostol Grăjdănescu, se constată că biserica a fost pictată și înainte,

în același gen, cu imitație de marmoră a pereților. ...«Se va curăți asemenea și orice parte va rămînea din marmora veche pînă va veni în starea ei primitivă. Capitellurile care vin în dreptul ferestrelor vor fi poleite cu aur bun precum a și fost ear cele de sus se va face tot imitațiune de marmoră. Templa, Catecumenul și Amvonul se vor curăți peste tot și se va polei din nou peste tot cu aurul cel mai bun și fundarele vor fi albu cu lustru și marmoră pe or unde va cere trebuintza. Ușile împărătești de asemenea se vor repara și transforma după cuviintă. Scaunul Domnesc se va repara după cuviintă și se va așeza la locul cuviincios, îmbrăcîndu-l cu catifea roșie, făcînduse perîna și treptele cuviincioase».¹⁸

Numai pictura acestui mare pictor de ar avea-o biserica S. Ilie, — care a fost ultima din cele zece biserici pictate de el în București — și tot ar fi interesantă ca monument istoric. Splendoarea picturii a fost scoasă la iveală prin spălarea ei în anul 1954, operă la care au contribuit pe lîngă enoriașii și închinătorii bisericii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Departamentul Cultelor și Sfatul Popular al Capitalei, prin împrumutarea schelei de fier. D-l pictor N. Stoica a reconstituit pictura după spălare, peste crăpăturile provocate de cutremur deasupra ferestrelor cupolei. Același pictor, în anul 1951, a creiat frumoasele fresce exterioare: tablourile hramurilor și chipurile Sfinților Apostoli Petru și Pavel. G. M. Tattarescu pictase în ulei tablourile exterioare și anume: Sfînta Treime, Sfîntul Prooroc Ilie și ochiul lui Dumnereu, înșă n-au durat decît numai pînă în anul 1902, cînd din nou le-a pictat Anton Serafim, fost enoriaș și proprietar în calea Rahovei nr. 22.

Pr. Al. N. CONSTANTINESCU

18. Teodora Volnescu, Gh. Tattarescu 1818-1894, București 1940, pg. 114-110.

BISERICILE CURȚII VECHI

Istoria Curții vechi, trasată pentru prima oară acum 60 de ani¹, nu a mai fost reluată, deși între timp, importante contribuții la cunoașterea trecutului fostei așezări voivodale au fost date la lumină; ne referim, atât la planul de parcelare a Curții, din 1799², cât și la rezultatele săpăturilor arheologice și istorice din anul 1953³. Din această cauză, unele greșeli, inerente stadiului de informație documentară la data apariției «Istoriei Bucureștilor» a lui G. Ionescu-Gion, s-au perpetuat pînă în prezent. Problema bisericilor Curții vechi, doar un fragment al istoriei vechii așezări, a rămas și ea în ceața nesiguranței și a confuziei, deși vechea culegere de documente a lui V. A. Urechia⁴, ar fi putut, printr-o analiză atentă, să slujească la înlăturarea acelor incertitudini⁵, care privesc deopotrivă numărul bisericilor Curții, identificarea lor și evoluția în timp.

În cele ce urmează, vom încerca o limpezire a ideilor, pe baza datelor cunoscute, aducînd și un număr de contribuții inedite.

Cîte biserici au fost la Curtea veche? Este în general, admis că biserica mare a Curții vechi, cu hramul Buna Vestire, în ființă și astăzi, ar fi ctitoria lui Mircea Ciobanul⁶. Acest locaș a fost singurul care se constată documentar la Curte, cel puțin din domnia lui Alexandru Iliăș, pînă în domnia lui Grigorie Ghica. În secolul precedent, al XVI-lea, existase pe aceste locuri, o altă biserică, cea ctitorie a Doamnei Stanca și Doamnei Maria⁷, care a pierit în incendierea orașului de către armata lui Sinan Pașa. Biserica aceasta era însă, situată în afară de incinta Curții. Hrisovul lui Matei Basarab spune că locul bisericii, rămas pustiu, venea «pînă în ziditura

1. G. Ionescu Gion, *Istoria Bucuresilor*, 1899, p. 93.

2. I. Ionașcu, *Un plan inedit al Curții vechi din 1799*, în *Revista Istorică română*, 1943 și extras.

3. București, rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953, I, 1954.

4. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, 1891-1901.

5. G. Ionescu Gion, *op. cit.*, p. 134-135.

6. N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, 1939, p. 36.

7. Acad. R. P. R. Mss. 907, f. 25 v-26 din 1629.

Curții»⁸. Cum este greu de crezut că anterior, Curtea să se fi întins mai departe, spre sud-est decât pe vremea lui Matei Basarab, trebuie să admitem că biserica Doamnei Stanca, fiica lui Mircea voevod⁹, se găsea în afara Curții. În 1667 o găsim însă ca metoh al bisericii Curții¹⁰. Atunci când a ars, locul ei a revenit de drept bisericii Buna Vestire¹¹.

Așadar, se poate spune cu toată probabilitatea că, de când a fost înzestrată Curtea cu un locaș bisericesc și pînă la domnia lui Grigore Ghica Vodă, n-a existat decât o singură biserică a Curții, și anume aceea cu hramul Buna Vestire.

Din domnia lui Grigore Ghica, Curtea mai capătă o a doua biserică. Radu logofătul Greceanu scrie că acest voevod ridicase biserica «despre Doamna», pe care însă n-o isprăvise, ci o lăsase «numai așa boltită», revenindu-i lui Brîncoveanu sarcina și meritul de a-i adăoga tinda și turnul, de a o zugrăvi și înfrumuseța¹². Del Chiaro cunoaște la curtea Brîncoveanului, două biserici — una superioară și alta inferioară¹³; ai noștri, le ziceau biserica de sus și biserica de jos. Cea de sus avea hramul Sf. Ioan Botezătorul, iar cea de jos era biserica mare, cu hramul Buna Vestire¹⁴.

Prima întrebare care s-ar putea ridica, ar fi dacă această biserică de sus este biserica «despre Doamna», de care vorbește cronicarul lui Brîncoveanu. Identificarea nu prezintă greutăți. Del Chiaro, descriindu-ne palatul domnesc, ne înșiră principalele încăperi, începînd cu sala cu coloane, sala divanului, un număr de camere de audiență, apartamentul Domnului, sfîrșind cu apartamentul Doamnei. Acesta din urmă, se găsea deci, la o extremitate a palatului, și anume la cea opusă bisericii mari cu hramul Buna Vestire, lîngă care, știm că exista acea «scala maestra», pe care se pătrundea în palat. Secretarul florentin, înșirînd diferitele încăperi, proceda în sensul aceluia care intra în palat și-l străbătea în tot lungul lui. Acolo, în cealaltă parte a palatului, a fost identificat paraclisul, atît pe planul de parcelare din 1799¹⁵, cît și după amintirile lui I. Brezoianu¹⁶; reconstituirea pe temeiul rezultatelor săpăturilor arheologice l-a situat tot acolo¹⁷. Așadar, biserica «despre Doamna» era o bisericuță, un paraclis interior al casei domnești. Deosebirea o face și logofătul Greceanu, cînd scrie că Brîncoveanu «mai făcut-au și casa domnească ce este pe stîlpi de piatră... despre biserica domnească cea mare», recunos-

8. Idem, f. 27, 27 v din 1634.

9. G. D. Florescu, *Din vechiul București*, 1935, p. 52.

10. Acad. R. P. R. Mss. 907, f. 31, 31 v și 32.

11. Idem.

12. Istorii Tării Romînești de la 1689-1700, de marele log. Radu Greceanu, în *Magazinel istoric pentru Dacia*, 1846, II, p. 154.

13. A. Maria Del Chiaro, *Storia delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ed. N. Iorga 1914, p. 267.

14. Acad. R. P. R. Mss. 907, f. 42 v, 43, 43 v, din 1741.

15. I. Ionașcu, op. cit.

16. I. Brezoianu, *Vechile instituțiuni ale Romîniei*, 1882, p. 71.

17. București... op. cit.

cînd, implicit, că cealaltă biserică, paraclisul, era de proporții reduse ¹⁸.

Paraclisul, cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, a fost clădit de Grigore Ghica Vodă. Socotim că nu greșim, punînd în legătură acest hram cu numele beizadelei lui Grigore Ghica, pe numele lui Ioan, care a murit în condițiunile dramatice înregistrate de cronică, în ianuarie 1664 ¹⁹. El a fost înmormîntat la minăstirea Mihai Vodă, unde i s-a găsit lespedeza mormîntală ²⁰. Este firesc să stabilim o legătură între numele copilului și hramul paraclisului, după cum cunoașterea datei morții ne ajută să fixăm însăși data clădirii paraclisului. Putem astfel crede, că paraclisul a fost clădit după moartea copilului, deci în a doua domnie a lui Grigore Ghica, între februarie 1672 și noiembrie 1673.

Scurtimea acestei domnii ar putea explica în plus și neterminarea bisericii, pe care nu voievozii imediat următori aveau s-o sfîrșească, ci doar Brîncoveanu, într-un timp cînd patimile se mai potoliseră.

Isprăvit și împodobit de Brîncoveanu, paraclisul a rămas în umbră, ca o dependență a casei domnești. Deși răspundea în Curte, însă în partea cea mai îngustă a Curții domnești — aceea către zidul din lungul străzii Șelarilor — paraclisul nu era un locaș public de închinăciune. În hrisoavele pe care le dă clerului bisericii domnești, Brîncoveanu nu pomeniște de acest paraclis ²¹. El scutește de dăjdii un cler prea numeros pentru o singură biserică, format din patru preoți, trei diaconi, trei dascăli, șase grămatici și un piveț, dar nominal nu amintește decît o singură biserică, aceea cu hramul Buna Vestire. Hrisoavele poartă data între 1689 și 1698 ²², și ar fi posibil ca în această vreme, paraclisul să nu fi fost încă terminat. Prima dată cînd găsim menționată această bisericuță într-un hrisov domnesc, este în 1714, dar el emană de la Ștefan Cantacuzino. Domnia nouă a acestuia se grăbește, încă în iulie, să reinnoiască scutirile clerului bisericii domnești, care acum numără cinci preoți, doi diaconi, doi dascăli, șase grămatici, un canonarh și trei piveți, iar pe deasupra și pe un «Negoiță ot oltariu de la biserica Domnii mele i a bisericii Domnii de sus din curtea domnească» ²³. Iată deci și confirmarea documentară că biserica de sus era biserica Doamnei.

În hrisoavele domnilor următori nu mai apar știri sau confirmări noi ²⁴. Doar mai tîrziu, bisericile domnești reapar, de data aceasta cu o foarte interesantă împărțire pe curți, care pare a con-

18. Log. Radu Greceaunu, op. cit. p. 154.

19. Șincai, *Cronica*, v. III, p. 97.

20. V. Brătulescu, Un fiu al lui Grigorașcu Ghica Vodă, înmormîntat la biserica Mihai Vodă din București, *Bul. Com. Mon. Ist.* 1931, p. 43. (Lespedea se găsește acum la Muzeul de istorie a Bucureștilor).

21. Acad. R. P. R. Mss. 907, f. 37, 37 v, 38, 38 v din 1693.

22. Idem, f. 38, 36 v, 37 din 1689 și f. 38 v, 39 din 1698.

23. Idem, f. 39 v din 1714.

24. Idem, f. 39v, 40, 40 v, de la Ioan Mavrocordat, în 1717; f. 41, 41 v, 42 de la Nicolae Mavrocordat din 1720; f. 42, 42 v de la Mihai Racoviță din 1731.

feri celor două locașuri bisericești, un oarecare caracter obștesc : la 1749, Grigore Ghica pomenește în hrisovul clerului, de : «*biserica din Curtea domnească de jos*, unde iaste hramul Bunii Vestiri (...) și de *biserica din Curtea domnească de sus* ce iaste hramul sfințului, slăvitului și înainte mergătorului și botezătorului Ioan»²⁵.

Curtea domnească «de sus» era cuprinsă între palat și zidul Curții dinspre ulița Șelarilor. În acea curte îngustă în care se pătrundea prin «poarta din sus», era intrarea paraclisului, al cărui altar se îndrepta către interiorul palatului. Apartamentul Doamnei, foarte redus pe vremea lui Brincoveanu, se găsea alături cu paraclisul, la sud și la rîndul de sus al palatului.

Aceeași formulă — a celor două Curți — o întrebuițează și hrisoavele domnilor următori, Matei Ghica²⁶, Constantin Cehan²⁷, Scarlat Ghica²⁸ și alții. Alexandru Ipsilanti, în 1775, dînd un număr de taleri bisericilor domnești, face deosebire între biserica cea mare — pe care o miluiește cu 20 taleri — și paraclisul, care primește numai 10 taleri²⁹. În hrisoavele lui Alexandru Moruzi — din 1793 și 1799 — pe lângă cele două biserici, mai apare și biserica de la Curtea nouă, cu hramul Sf. Ecaterina, — cele mari primind cîte 20 taleri, iar paraclisul, tot numai 10 taleri³⁰. Paraclisul apare astfel pentru ultima oară, fiindcă în următorul hrisov domnesc, al lui Constantin Ipsilanti, din 1803, nu mai este amintit. Ruinat și scos în vînzare, paraclisul a mai durat încă un număr de ani. Curioșii se abăteau printre zidurile lui căzute, ca să privească chipurile coconilor și domnițelor de altă dată³¹. O rămășiță de superstiție, dacă nu de pietate, ferea încă aceste venerabile relicve de insulta supremă a tirnăcopului. Ceea ce nu îndrăzneau oamenii, a făcut-o însă focul cel mare din 1847, care a desființat și ce mai rămăsese. Este însă curios de menționat, că în 1850, Departamentul Credinței, probabil în urma vreunei sezișări, — chiamă pe arhitectonul minăstiresc Schlater, și-i dă ordin să cerceteze ce este cu paraclisul³². Acesta răspunde că a identificat vechiul paraclis, pe care mai stăruiau urme de pictură. El preciza că se află lângă Hanul Roșu, care aparținea familiei Golescu și că dedesubt erau pivnițele vechi, boltite, ale fostului palat. Atît este tot ce a putut spune acest meșter, chemat să restaureze vechile noastre monumente.

Biserica Sf. Anton. Pe nedrept, istoricii Curții vechi au trecut și acest sfînt locaș, printre bisericile Curții, socotindu-l drept cea de a treia biserică³³. Biserica Sf. Anton pare a fi fost zidită în 1735,

25. Idem, f. 42 v, 43, 43 v de la Grigore Ghica din 1749.

26. Idem, f. 45, 45 v, 46 de la Matei Ghica din 1752.

27. Idem, f. 46, 46 v, 47, 47 v, de la Constantin Cehan din 1753 și urm.

28. Idem, f. 56 de la Scarlat Ghica din 1760.

29. V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, v. II, p. 56.

30. Idem, v. VI, p. 80, doc. din 8 dec. 1793 ; Acad. R. P. R. Mss. 907, f. 64-66 din 20 iulie 1799.

31. I. Brezoiianu, op. cit.

32. A. S. B. Min. Instr. Publ. nr. 1323/1847, f. 33.

33. H. Teodoru, *Recenzie la lucrarea lui I. Ionașcu, Un plan... în Bul. Com. Mon. Ist.* 1943.

aşa cum se citeşte pe «monumentul» din interiorul pieţii de flori³⁴. Nu se ştie nici cine a ridicat-o şi nici în ce împrejurări. Atît de puţin obişnuitul hram schivnicesc al Sf. Anton pricinuieste de asemenea mirare, afară doar dacă nu va fi fost o aluzie la izolarea puşcăriaşilor. Ar fi posibil însă ca biserica Sf. Anton să fi avut o legătură nu numai cu temniţa — în mijlocul căreia se găsea, — dar şi cu breasla covacilor aşezaţi în apropiere: în inventarul bisericii Curtea veche, încheiat înainte de marele foc al Bucureştilor, în noiembrie 1840, se arată că «un sfeşnic mare de ceară zugrăvit cu Sf. Atanasie şi Chiril şi Sf. Anton s-a luat de isnaful covacilor, fiind al lor»³⁵. Este posibil ca această bisericuţă să se fi ridicat pe locul vechilor temelii ale bisericii Doamnei Stana şi Doamnei Maria³⁶, pe locul rămas pustiu, vreme de aproape 150 de ani. Locaşul Sf. Anton a avut o durată de 113 ani, fiind ars şi refăcut în 1804 şi apoi în întregime mistuit în focul cel mare. Bisericuţa, de dimensiuni modeste, situată în afara Curţii slujind puşcăriei, nu a fost niciodată biserică a Curţii domneşti.

Că nu era în cuprinsul Curţii, o arată limpede planul de parcelare; dar nici foile de mile domneşti n-o pomenesc vreodată³⁷. Cît despre afirmaţia că aceasta ar fi fost «biserica za Doamna»³⁸, cele arătate mai sus demonstrează clar greşeala care s-a putut face.

Sf. Anton era «biserica Puşcăriei»; aşa apare în zapisul lui Marco boiangiul, din 1768³⁹ şi al lui Constantin tîmplarul, din acelaşi an⁴⁰. Amîndoi aveau locuri luate cu chirie de la clirosul domnesc şi situate «după biserica Puşcăriei».

Totuşi, biserica Sf. Anton a avut oarecare legături cu preoţii bisericii domneşti; dar aceste legături au fost tîrzii, după 1800, cînd Curtea însăşi încetase de a mai exista şi fusese scoasă în vînzare. Abia atunci, constatăm prezenţa «bisericii din curtea Puşcăriei», pe foaia de împărţirea milei vinăriciului bisericilor domneşti.

Ce se întîmplase? La marele cutremur din 14 octombrie 1802, se prăbuşise — odată cu multe alte bătrîne clădiri bucureştene — şi Puşcăria veche. Peste doi ani, la 28 august 1804, o altă nenorocire, un mare incendiu, bîntui ţîrgul, Curtea şi Puşcăria. Atunci au fost distruse, atît prăvăliile «din zidurile temniţei», proprietatea clerului bisericii domneşti, cît şi alte prăvălii învecinate «sădite pe loc sterp» de vornicul Grădişteanu, chiriaş principal al tuturor acestor prăvălii pe care le subînchiria⁴¹. Temniţa trebuind să fie refăcută, şi pe o suprafaţă mărită, s-au cuprins în noua clădire toate aceste prăvălii. În schimb, s-a alocat pentru despăgubirea clerului, un ajutor anual

34. V. Drăghicescu, Coloana din plaţa Sf. Anton, în Bul. Com. Mon. Ist. 1916.

35. Acad. R. P. R. Mss. 718, f. 410.

36. Bucureşti... 1. c. Rezultatele săpăturilor din 1954 şî urm. nu s-au publicat încă.

37. V. A. Urechla, op. cit. v. V, p. 287; v. VI, p. 89; v. VII, p. 16 şî p. 121.

38. V. Drăghicescu, op. cit.

39. Acad. R. P. R. Mss. 907, f. 63 din 1768.

40. Idem.

41. Idem, f. 68 v. 69 din 8 oct. 1804.

de 150 taleri, din venitul vămii Ploeștilor. Era o milă care se adăoga la mila vinăriciului, acordat cu mult înainte. Acest ajutor apare pentru prima oară la 30 iulie 1804⁴², se reinnoiește la 8 octombrie 1804, la 23 august 1805 și la 15 februarie 1813⁴³; de această ultimă dată, ni se arată și pentru care motiv se dăduse ajutorul de 150 taleri. Din 1804, este pomenită la milă și biserica Sf. Anton, și cu drept cuvânt, pentru că dacă din venitul prăvăliilor «din zidul temniței», se întreținea biserica Buna Vestire, cu atât mai mult trebuia să se întrețină bisericuța Pușcării însăși. În momentul când această sursă de venit a dispărut pentru ambele biserici, ajutorul li s-a dat împreună, și o simplă necesitate contabilă a adus biserica Sf. Anton pe o listă a clerului domnesc, însă la o epocă tîrzie, cînd, după cum am mai spus, Curtea însăși nu mai exista.

Paraclisele bisericii Buna Vestire. În încheierea acestei expuneri, voi analiza și episodul puțin cunoscutelor paraclise ale bisericii domnești mari, cu hramul Buna Vestire.

Existența lor este semnalată de un document din 1752⁴⁴, din care reiese că domnitorul Constantin Mavrocordat a adus «două paraclise ce le-au făcut alătura cu biserica cea mare». Erau două clădiri alungite, lipite de o parte și de alta a bisericii domnești, la nord și la sud, comunicînd cu biserica de mare, prin deschideri în pereții acesteia. Urmele zidurilor se văd foarte bine în curtea bisericii, sub forma unor pavaje peste temelii; de asemenea, se văd locurile pe unde se comunica cu biserica. Clădirile adaose, dădeau bisericii mari o curioasă formă lățită, care apare foarte bine în planul de parcelare a Curtii⁴⁵, singurul document cartografic care arată biserica împreună cu paraclisele. Aceste paraclise au avut o existență de un secol, adică dinainte de 1752 și pînă la focul cel mare, care le-a distrus. Refăcîndu-se biserica Curtii vechi, s-a renunțat la aceste adaose.

Știrile despre împrejurările în care au fost clădite cele două paraclise și despre funcționarea lor sînt puține. Ele însă aveau preoți proprii, judecînd după «odăjdiile ce le-au făcut Măria Sa Domnul nostru Io Constantin Nicolae Voevod pentru paraclise» trecute într-o condică din 1762⁴⁶; aveau și tîmple fiecare, și perdele de postav la uși. Mai cunoaștem apoi un episod, ceva mai tîrziu, din care reiese că măcar unul dintre paraclise a avut o viață independentă. Se știe că Nicolae vodă Caragea a înființat la 4 iunie 1784⁴⁷, breasla bucătarilor din București, căreia i-a pus vataf pe Panait Ahci-Bașa. În prima domnie a lui Alexandru Ipsilanti (15 septembrie 1764- 4 ianuarie 1782), breasla a cerut și a obținut să i se încredințeze ei para-

42. V. A. Urechla, op. cit. v. VIII, p. 376.

43. Idem, v. X p. 95.

44. Acad. R. P. R. Mss. 907 f. 54, 54 v, 55, 55 v, de la Scarlat Ghica din 1758.

45. D. Ionașcu, op. cit.

46. Acad. R. P. R. Mss. 403, f. 10. Printre odăjdiile noi în dublu și quadruplu exemplar, altele „sparte”, aduse de la Craiova.

47. V. A. Urechla, op. cit. v. I, p. 441.

clisul din dreapta bisericii domnești, ca să-i poarte de grijă. Bucătarii se obligau să-l înfrumusețeze și într-adevăr i-au cumpărat candelile, au tocmit om anume pentru pază și curățenie, au așezat tejghea cu lumînări ⁴⁸. În cea de a doua domnie, Alexandru Ipsilanti a reinnoit în 1797, hrisovul bucătarilor ⁴⁹.

La 24 octombrie 1803, Constantin Ipsilanti pomenește în hrisovul bisericilor domnești ⁵⁰, de mila de 20 taleri, dată «bisericilor» din Curtea veche; este vorba de biserica Buna Vestire, cu paraclisele ei și nu poate fi înțeles aici paraclisul palatului, adică biserica Sf. Ioan Botezătorul, care am văzut că acum era ruinată și scoasă în vânzare, încă de trei-patru ani mai înainte.

NICOLAE VĂTAMANU

48. Idem, v. V p. 287.

49. Idem, v. VII p. 121.

50. Idem, v. VIII p. 366.

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

HOTĂRIRILE SESIUNII DE LA MOSCOVA A BIROULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PĂCII

Între 21-26 februarie a. c., a avut loc la Moscova o sesiune a Biroului Consiliului Mondial al Păcii, forul reprezentativ al uriașei mișcări a tuturor celor ce le este dragă viața, progresul și pacea lumii.

La această sesiune au luat parte peste 100 personalități din toată lumea, remarcabili fruntași ai vieții publice, sprijinitori sinceri și devotați ai luptei pentru pace, militanți ce reprezintă cercuri largi ai opiniei publice mondiale cu diferite convingeri politice, filozofice sau religioase.

În dezbaterile acestei sesiuni au fost examinate numeroase probleme ce interesează pacea lumii, în scopul pregătirii condițiilor ce se impun pentru desfășurarea unei activități cât mai largi în vederea unirii tuturor celor ce luptă pentru statornicirea și trăinicia păcii între popoare.

Rezultatul dezbaterilor a fost concretizat în cele două documente adoptate de sesiune, cum și în hotărârea de a se convoca o sesiune a Consiliului Mondial al Păcii, între 8-13 mai a. c., în legătură cu cea de a zecea aniversare a Mișcării Mondiale a partizanilor Păcii.

Sesiunea Consiliului Mondial al Păcii va avea loc în orașul Stockholm, capitala statului iubitor de pace, unde a fost proclamat cunoscutul apel împotriva armei atomice.

Cele două documente adoptate de sesiune sînt: Rezoluția «Să se pună capăt războiului rece» și Apelul «Să înceteze experiențele cu arma nucleară».

Este cunoscut lucru că ațișătorii la un nou măcel mondial sînt sprijinitori aprigi ai războiului rece, care dăunează mult păcii și progresului omenirii.

Întreținînd o stare de încordare între oameni și popoare, înăsprind bunele raporturi ce ar trebui să existe între acestea, războiul rece înlesnește drumul celor ce vor să arunce omenirea într-un nou prăpăd.

Crearea de baze militare și numărul sporit al acestora, experiențele cu armele nucleare, piedici și greutăți în calea legăturilor culturale și

comerciale, toate acestea sînt mijloace folosite de cître susținătorii războiului rece.

Cunoscînd acest lucru, partizanii păcii îl demască și luptă pentru înlăturarea metodelor folosite.

«În întreaga lume — se spune în Rezoluție — oamenii urăsc războiul rece, căruia doresc să-i pună capăt. Această dorință este în prezent atît de puternică, încît toate guvernele sînt nevoite să țină seama de ea.

Refuzul de a interzice arma nucleară și chiar de a înceta experiențele cu această armă, numărul mereu sporit al bazelor militare reprezintă pentru omenire o uriașă primejdie.

Bogațiile naturale, munca oamenilor, progresul științei, — toate acestea sînt folosite în măsură considerabilă pentru pregătirea unui război. Cheltuielile pentru înarmare fac să scadă nivelul de trai al popoarelor și frînează dezvoltarea economiei. Piedicile ce stau în calea lărgirii legăturilor comerciale aduc prejudicii bunăstării generale».

Libertatea și independența popoarelor, crearea în Europa și în alte continente a unei zone denuclearizate, încheierea tratatului de pace cu o Germanie democrată și iubitoare de pace, soluționarea tuturor problemelor litigioase pe calea tratatelor sînt cereri ce se impun oricărei minți serioase și cinstitute și acest lucru îl pretind partizanii păcii.

«Suveranitatea statelor și dreptul la autodeterminare a popoarelor, — continuă Rezoluția — sînt încălcate prin amestecul permanent în treburile interne ale acestora. Ele sînt amenințate de existența pactelor militare atît celor vechi cît și celor noi, de crearea bazelor militare și de staționarea trupelor pe teritorii străine.

Se fac încercări de a folosi «războiul rece» pentru a justifica dominația colonială. Folosirea forței, iar în unele regiuni războiul, fac să fie călcate în picioare drepturile popoarelor la independență.

Astăzi, în centrul Europei se intensifică încordarea iar securitatea este amenințată tot mai mult. Refuzul de a crea în Europa o zonă de securitate și de a «dezangaja» forțele armate, de a duce tratative cu privire la Tratatul de pace cu Germania, precum și înzestrarea Germaniei occidentale cu arma nucleară vin să intensifice «războiul rece» și creează o nouă primejdie nemijlocită.

A sosit de mult timpul să se adopte calea tratatelor și să se țină o conferință la nivel înalt pentru a rezolva problemele litigioase».

Încercările pe care le fac susținătorii războiului rece se izbesc de hotărîrea neștrămutată a partizanilor păcii de pretutindeni. Este îmbucurător și dătător de multe nădejdi faptul că în întreaga lume, dar mai ales în țările occidentale, numărul acestora crește și rezoluția preconizează o mai strînsă colaborare a tuturor organizațiilor ce au în programul lor cauza apărării păcii, indiferent dacă aceste organizații sînt cu caracter politic, sindical, pacifist sau religios, căci lupta unită a acestora este cheazășia sigură a biruinței păcii popoarelor.

«Dorința popoarelor de a schimba situația a devenit atît de puternică încît ea poate pune capăt odată și pentru totdeauna, «războiului rece».

În momentul de față mișcarea mondială a partizanilor păcii s-a întărit considerabil. În diferite regiuni ale lumii au apărut noi și puternice forțe iubitoare de pace. Cu aceste forțe s-a stabilit o strînsă colaborare, ceea ce a dat un nou impuls luptei popoarelor pentru pace.

Recent în diferite colțuri ale globului, sprijinite fiind de opinia publică au apărut și și-au desfășurat activitatea în apărarea păcii, organizații și mișcări politice, sindicale, pacifiste și religioase. Sîntem convinși că toate aceste organizații și mișcări doresc lichidarea «războiului rece» chiar dacă nu sînt de acord cu noi în chestiunile privind răspunderea și cauzele încordări actuale. Sîntem ferm hotărîți să sprijinim fără rezerve eforturile tuturor acelor care acționează pe orice căi în apărarea păcii, deoarece sîntem convinși că izbăvirea omenirii de război cere ca toți să-și îndrepte eforturile spre acest țel comun.

Fie ca el să deschidă cu toții laolaltă calea pe care trebuie să meargă toate guvernele!».

Pentru împlinirea acestor dorințe unanime ale oamenilor cinstiți de pretutindeni, este nevoie de o strînsă colaborare a tuturor forțelor păcii, este nevoie mai ales ca guvernele țărilor occidentale să lucreze în mod concret pe acest drum, așa cum lucrează țările socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică. Amintim în această privință, cuvintele rostite de Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., Nichita Hrusciiov:

«A sosit timpul să se pună capăt războiului rece și cursei înarmărilor, să se lichideze bazele militare, să se înceteze cu amenințările, cu acțiunile neamicale și cu propaganda dusă într-o țară împotriva celeilalte, să se creieze un climat de încredere pentru ca popoarele să trăiască în liniște, fără teamă de război».

Al doilea document adoptat de sesiunea Biroului Consiliului Mondial al Păcii de la Moscova este apelul «Să se pună capăt experiențelor cu arma nucleară».

Este cunoscut lucru că încă de anii trecuți, U.R.S.S. a făcut o propunere către guvernele S.U.A. și Angliei, pentru încetarea experiențelor cu armele nucleare.

Oameni de știință au dovedit că experiențele cu aceste arme constituie un pericol pentru întreaga fire, pentru viețuitoarele mărilor și ale pămîntului, dar mai ales pentru omenire.

De aceea, sub presiunea opiniei publice mondiale, cele două puteri occidentale au acceptat să treacă la discuția pentru încetarea acestor otrăvitoare experiențe și de cîteva săptămîni, la Geneva, delegați ai celor trei țări posesoare ale armelor atomice, au început tratative pentru încetarea experiențelor cu armele nucleare. Sub influența cercurilor agresive, din țările Occidentului însă, delegații celor două țări occidentale pun diferite piedici la încheierea unui acord. De aceea, apelul adoptat la Moscova de către reprezentanții forțelor păcii din lume se preocupă de această problemă.

«Conferința de la Geneva, — spune apelul — a ajuns într-un impas, într-o fază critică, în timp ce întreaga omenire așteaptă ca la conferință

să fie încheiat un acord. Experiențele cu arma nucleară nu sînt interzise nici pînă astăzi. Ca urmare a fiecărei noi explozii, arma nucleară devine tot mai ucigătoare. Fiecare nouă experiență sporește amploarea distrugerilor unor viitoare Hiroșime. Fiecare nouă explozie experimentală sporește radioactivitatea care a și adus prejudicii tuturor organismelor vii și ale cărei efecte nocive se vor manifesta pe deplin abia în timpul vieții generațiilor viitoare, vor provoca boli și deformații incurabile.

Unele puteri refuză încheierea unui acord necondiționat cu privire la încetarea imediată și pentru totdeauna a tuturor tipurilor de experiențe cu arma nucleară. Ele se situează cu încăpăținare pe poziții care împiedică să se ajungă la un acord asupra problemelor de procedură ale funcționării organelor de control. Ele ridică obiecțiuni tehnice în legătură cu amănuntele privitoare la detectarea exploziilor și la inspecție, deși orice explozie mare poate fi detectată imediat, oriunde s-ar produce ea.

Se răspindește tot mai mult părerea că aceia care poartă răspunderea pentru crearea acestor greutăți nu tind în realitate spre un acord, ci se străduiesc doar să se eschiveze de la răspunderea pentru eșecul tratativelor».

Cercurile agresive din țările occidentale, nu numai că se opun experiențelor și folosirii armelor nucleare, dar intenționează ca și alte țări să fabrice și să folosească aceste arme nimicitoare.

Este cunoscut lucru că aceste țări au început să înarmeze Republica Federală Germană cu arma atomică și că guvernul fascist al Franței intenționează să treacă și el la fabricarea acestor arme.

Iată pentru ce primejdia devine mai puternică, iată pentru ce forțele păcii trebuie să acționeze cu mai multă tărie pentru încetarea experiențelor cu armele nucleare împotriva folosirii acestor arme aducătoare de mari nenorociri și care pun în pericol viața întregii noastre planete.

«Dacă tratativele — continuă apelul — vor fi zădărnice, dacă experiențele vor continua și alte țări se vor alătura cursei înarmărilor atomice, aceasta va fi o tragedie pentru întreaga lume.

De aceea chemăm popoarele tuturor țărilor să exercite presiuni asupra guvernelor care împiedică realizarea unui acord. Este de asemenea, de datoria tuturor organizațiilor obștești și persoanelor particulare de a trimite delegații și mesaje de protest la Geneva. Toți trebuie să stăruie asupra interzicerii o dată și pentru totdeauna a experiențelor cu arma nucleară».

Hotărârile sesiunii Biroului Consiliului Mondial al Păcii de la Moscova au fost întimpinate cu vie satisfacție de poporul român, cum și de toți oamenii iubitori de pace din lume. Poporul român iubește pacea, construiește pacea și se bucură de roadele muncii lui constructive de zi cu zi.

Slujitorii cultelor din țara noastră, alături de întreg poporul român, luptă cu încredere pentru biruința acestei cauze și sînt convinși că pînă la urmă hotărârile sesiunii de la Moscova vor deveni fapt împlinit.

REDAȚIA

ȘEDIȚA COMITETULUI DE LUPTĂ PENTRU PACE AL CAPITALEI

La 27 februarie a. c., s-a ținut în saloanele Comitetului Național pentru apărarea Păcii din R. P. R., ședința Comitetului de luptă pentru Pace al Capitalei, la care au participat membrii aleși la conferințele din iunie 1958, printre care sînt și slujitori ai cultelor din Capitală.

O analiză a problemelor legate de pace a fost făcută de Dr. Dan Foglu, Vice-președintele Comitetului, după care, Profesorul universitar Sabin Antonescu, Secretarul Comitetului, a arătat activitatea depusă de Comitet și planul de muncă pentru viitor, expunînd pe larg acțiunile ce se întreprind pînă la 25 aprilie, în cinstea celei de a zecea aniversări a mișcării organizate a luptei mondiale pentru pace, ca urmare a hotărîrilor din ședința Comitetului Național pentru apărarea păcii din R. P. R., ce s-a ținut la 10 februarie, cît și după aceea.

Cu privire la activitatea slujitorilor cultelor, d-sa a evidențiat în primele rînduri — printre alții — și slujitorii cultelor din Capitală, care prin diferite forme: actualizarea în predici, participarea la acțiunile locale, activitatea din Comitetele de luptă pentru pace de cartier, abonamente la revista păcii, etc., fac ca acțiunea pentru pace să fie larg dezvoltată și cu însuflețire primită de credincioși.

Ca sarcină de viitor pentru slujitorii cultelor, a înscris în planul de muncă participarea acestora la acțiunile ce se vor întreprinde, unde vor lua cuvîntul.

Printre alți vorbitori a luat cuvîntul și P. S. Episcop Teoctist, Vicar Patriarhal, membru ales în acest Comitet, care a spus:

«Slujitorii cultului ortodox din Capitală se manifestă tot mai activ în lupta pentru pace, pe baza principiilor evanghelice și îndemnului Sfîntului Sinod, dar și ca un răspuns față de libertățile de cult și sprijinul efectiv al regimului nostru de democrație populară din R. P. R.

Preoții din Capitală și-au adus contribuția lor la această nobilă cauză a păcii în ritm cu entuziasmul și devotamentul oamenilor

muncii în mijlocul cărora păstoresc, fiindcă Biserica propovăduiește pacea, munca și disciplina, pentru care slujitorii ei trebuie să sprijine munca constructivă a poporului nostru.

Reținem cu satisfacție evidențierea activității pentru pace a preoților din Capitală și ne bucurăm că un slujitor al cultului ortodox, Pr. Vasile Constantinescu, membru ales în Comitetul de luptă pentru pace al Capitalei a fost citat aici, deodată cu alții, din diferite profesii, pentru munca în cadrul mișcării pentru pace.

Vă încredințăm că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian veghează ca toată preoțimea și credincioșii să fie partizani ai păcii.

Propunem ca la datele ce se vor hotărî, să ținem ședință interconfesională pe Capitală, în sprijinul mișcării organizate a luptei mondiale pentru apărarea păcii.

În ce privește programul anunțat, el se difuzează în conferințele interconfesionale și de orientare ale clerului, iar referatele se arată în dări de seamă.

Urez spor muncii noastre și felicit pe Secretarul Comitetului, profesorul Antonescu și pe colaboratorii săi, pentru realizările dobândite».

Cele expuse de vorbitori au fost primite cu entuziasm de către participanți, biroul urmînd a le înscri în planul de muncă al comitetului.

Pr. C. V.

IN ÎNTIMPINAREA CELEI DE A ZECEA ANIVERSĂRI A CONSILIULUI MONDIAL PENTRU APĂRAREA PĂCII

SLUJITORII CULTELOR DIN CAPITALĂ DEZBAT PROBLEMELE ACTUALE ALE MENȚINERII ȘI ÎNTĂRIRII PĂCII

La conferința slujitorilor cultelor din Capitală, ținută la 12 februarie 1959 în fața a 200 preoți ortodocși și catolici, rabini și pastori protestanți, bapțiști, adventiști, creștini după Evanghelie și penticostaliști, — a luat cuvîntul preotul Gheorghe Iliescu de la biserica Albă, care a susținut un referat documentat cu privire la lupta popoarelor pentru pace, pe marginea căruia au purtat discuțiuni numeroși participanți care au analizat amănunțit punctele centrale, solidarizînd slujitorii și credincioșii diferitelor culte la mișcarea națională și mondială a partizanilor păcii.

Conferințiarul a spus: «Acum zece ani a luat ființă cea mai mare mișcare de mase pe care o cunoaște omenirea: «Mișcarea mondială a partizanilor păcii». În aceasta au intrat fără nici un fel de discriminare, țărani și scriitori, muncitori și intelectuali, militari și reprezentanți ai cultelor cu credincioșii lor, oameni de știință și chiar unele persoane influente din rîndul capitaliștilor. De la tribuna marilor acțiuni pentru pace, nenumărați reprezentanți ai cultelor au făcut chemări pe care le-au semnat, îndemnînd credincioșii tuturor cultelor să lupte pentru pace. Semnalăm credincioșilor noștri faptul că în Germania apuseană, cu sprijinul Statelor Unite ale Americii, Angliei și Franței, fascismul german a fost reorganizat și pus pe picior de război, iar această doctrină antiumană, în America și Apus, ia proporții și se dezvoltă în diferite forme: preoții de culoare sînt asasinați, templele și bisericile dinamitate, etc.»

Preotul Iuliu Man, inspector bisericesc, arată că Uniunea Sovietică, la congresul al XXI-lea, a aprobat un plan de șapte ani pentru întrecerea pașnică în producție, pentru ridicarea nivelului de trai și pentru înțelegerea popoarelor, pe baza coexistenței pașnice, dînd exemplu prin fapte concrete, și anume: sporirea producției, folosirea științei în scopuri pașnice, retragerea de trupe de pe teritorii străine, micșorarea efectivului militar, înscrierea în buget a majorității sumelor pentru construcții de locuințe și cultură, diferitele propuneri de dezarmare și încetarea expe-

riențelor cu arme termo-nucleare, ajutorarea țărilor rămase în urmă, schimbul de experiențe, vizitele reciproce, tratatele economice și culturale și securitatea europeană.

Despre renașterea fascismului, fascizarea vieții în R. F. Germană, Franța și Grecia, au vorbit: rabinul Efraim Gutman, care a spus: «Creștințioșii mozaici care ca evrei au avut atât de suferit din pricina fascismului german, nu pot rămâne indiferenți față de renașterea fascismului german, nu pot rămâne indiferenți față de renașterea fascismului în Germania Federală, de aceea ne ridicăm glasul și protestăm cu vehemență asupra acestui fapt»; preotul Aurel Ciocoiu a conturat și fixat unele situații din Franța Degaulistă, care întreține războiul în Algeria, din Republica Federală Germană, care se înarmează acum cu bombe teleghidate și Grecia, cerînd eliberarea eroului național, Manolis Glezos.

Preoții: Dinu Proviaan de la biserica Albă, Ioan Berbeceanu și N. Mateescu vorbesc despre politica agresivă imperialistă, ce se desprinde din acțiunile blocului agresiv N.A.T.O., și politica de pace a U.R.S.S. și a statelor din lagărul socialist, ce se oglindește în tratatul de la Varșovia, apoi despre tratatul de pace cu o Germanie unificată, propus de Uniunea Sovietică și acțiunile afro-asiatice în lupta pentru eliberarea popoarelor lor.

Preotul catolic Petre Sebastian și pastorul Toma Dobre de la cultul adventist, examinează mersul lucrărilor conferinței de la Geneva, pentru dezarmarea și interzicerea experiențelor, accentuînd faptul că U.R.S.S. dorește și a dat dovezi de dezarmare.

Pastorul Alexa Popovici, printre altele, a spus: «Noi, slujitorii, cu părerii diferite teologice, plini de elan, ne reafirmăm cu hotărîre ca luptători pentru pace și de aceea contribuim cu munca noastră cinstită, entuziastă, la construirea vieții noi. În fiecare copil, mamă, bărbat, elev, om de știință, etc., este un apel pentru pace. Toți urim războiul și ne vom apăra patria, pacea».

Pastorul Ioan Oprea de la cultul pentecostal a adăugat: «Noi, slujitorii cultului pentecostal, făgăduim solemn ca, pe temeiul libertăților care ne sînt garantate de regimul democrat din R.P.R., să fim luptători cinști pentru pace, pentru patrie».

«Noi, credincioșii cultului creștin după Evanghelie, — a spus predicatorul Ionescu Marin, mulțumim P.M.R. și guvernului R.P.R. pentru libertatea de care ne bucurăm și ne unim cu oamenii muncii din toate țările pentru izbînda păci, pentru izbînda popoarelor subjugate de colonialism, pentru libertatea lor».

Apoi, preotul Irimia, preotul Marcel Mihăescu și pastorul Ioan Vlad de la cultul baptist, au redactat și citit trei telegrame către: Comitetul național pentru apărarea păcii din R.P.R., Departamentul Cultelor — prof. D. Dogaru — și guvernul grec, pentru eliberarea eroului național, Manolis Glezos.

Preotul Vasile Constantinescu, membru în Comitetul de luptă pentru pace al Capitalei, a vorbit despre «Zece ani de activitate a mișcării orga-

nizate a luptei mondiale pentru pace» — succese și perspective —, spunînd cele de mai jos:

«În referatul ce s-a susținut, s-a arătat aspectul luptei pentru pace pe plan mondial și s-a afirmat că în sprijinul luptătorilor pentru pace stau documentele Consiliului Mondial al Păcii, din care a citit pe larg hotărîrile consfătuirii Secretariatului Consiliului Mondial al Păcii cu reprezentanții Mișcării partizanilor păcii din țările socialiste din Europa și Asia ce s-a ținut la Sofia la începutul acestui an (4 și 5 ianuarie).

Văzînd sarcinile ce se desprind, — printre care aceea a pregătirii celei de a zecea aniversări a mișcării organizate a luptei pentru pace, — despre care ilustrul scriitor Mihail Sadoveanu, președintele Comitetului național pentru apărarea păcii din R.P.R., — în mesajul său trimis Plenarei Comitetului național pentru apărarea păcii din R.P.R., ce s-a ținut la 10 februarie 1959, — a spus: «Se cuvine să cinștim această sărbătoare care este a omenirii întregi» — cred că sînt în asentimentul tuturor să arăt că slujitorii cultelor din Capitală și credincioșii în cei zece ani ai muncii organizate pentru pacea lumii, au putut învăța că fapte ale păcii sînt acelea izvorîte dintr-o dorință fierbinte a popoarelor, de liniște, progres și înălțare culturală și materială a lumii întregi.

Noi reținem eforturile mișcării organizate pentru pace a Consiliului Mondial al păcii și a Comitetului național, și avem conștiința clară că această măreață acțiune reprezintă expresia clară a unei mișcări de proporții necunoscute, bine organizată, care știe ce vrea.

Spre deosebire de trecut, în zilele noastre lupta pentru apărarea păcii cuprinde cele mai largi pături ale populației, oameni de toate convingerile politice și credințe religioase din toate colțurile lumii: mame și bărbați, bătrîni și tineri, muncitori din fabrici și de pe ogoare, intelectuali și chiar copii, un miliard de suflete — dintre care sînt foarte mulți membri ai unor organizații puternice internaționale, ca Federația Sindicală Mondială — 100 milioane; Federația Democrată Internațională a Femeilor — 200 milioane; Federația Mondială a Tineretului Democrat — 85 milioane. Mișcarea partizanilor păcii este cea mai largă mișcare de masă cunoscută vreodată.

Evoluția mișcării partizanilor păcii a înscris în cei zece ani, pagini de glorie, ca: Hotărîrile congreselor păcii de la Paris-Praga — 1949; Varșovia — 1950; Viena — 1952; Helsinki — 1955 și Stockholm — 1958 și acțiunile Comitetului Mondial al Păcii de la Viena, Berlin, Stockholm, Colombo, Helsinki, Sofia, etc. dintre anii 1949-1959, de care s-au ținut numeroase congrese, conferințe, adunări și festivaluri ale organizațiilor internaționale — sindicale, de femei și de tineret. Acestea au cuprins probleme capitale pentru pacea lumii și solidarizînd în întregime țările socialiste, în frunte cu Uniunea Sovietică și poporul muncitor din țările capitaliste, au putut impune luarea de poziție pentru înlăturarea «războiului rece» și împotriva încercărilor de remilitarizare a Germaniei Occidentale; pentru curmarea conflictului în Vietnam; s-a spus un «nu» categoric războiului atomic și agresiunii imperialiștilor americani în Coreea, camuflați sub steagul O.N.U.; au cerut interzicerea armelor atomice

și încetarea războiului în Vietnam și Coreea; au dat un nou impuls curentului de opinie în favoarea rezolvării pe calea tratatelor a problemelor internaționale litigioase; au dus la semnarea tratatului cu Austria; au combătut provocările din Polonia și complotul contrarevoluționar din Ungaria, de asemenea agresiunea împotriva Egiptului; impun încetarea războiului în Algeria și în toate țările colonialiste care își cer din totdeauna libertatea; au sporit eforturile pentru continua slăbire a încordării internaționale; au cerut completa dezarmare și încetarea experiențelor cu bombele termo-nucleare; au răspândit idealul coexistenței pașnice; au înfierat agresiunea Statelor-Unite în Liban și a Angliei în Iordania: iar în ultimul timp, au susținut propunerile pentru Berlin și tratatul de pace cu o Germanie unificată, pentru cauza Chinei, în ce privește intrarea în O.N.U și problema Taivanului, a Ciprului și a unor eroi ai luptei internaționale împotriva fascismului, cerînd eliberarea eroului grec Manolis Glezos, cel care în 1941 a smuls steagul hitlerist cu svastică de pe Acropole.

De la un capăt la altul al lumii, popoarele se ridică în apărarea păcii. Niciodată de-a lungul veacurilor urzitorii de războaie n-au văzut ridicîndu-se împotriva lor o asemenea barieră de netrecut. Uniunea Sovietică și China, cu aproape 900 milioane de suflete, stau unite în fruntea mișcărilor de progres și, alături de ele, țările de democrație populară și oameni ai muncii din toată lumea sînt neclintii în lupta pentru dezarmare, pentru unificarea Germaniei, pentru retragerea trupelor de pe teritorii străine și desființarea bazelor militare, pentru strîngerea relațiilor între state, o colaborare internațională pe plan cultural și economic, pentru întrecerea pașnică în domeniul producției, pentru mai binele omenirii, pentru a nu mai fi război, pentru a fi viață. Noi ne-am dat adeziunea liber consimțită de a fi partizani ai păcii, convinși și loiali; de aceea, întîmpinăm cu drag cea de a zecea aniversare a Consiliului Mondial al Păcii. În cadrul cultului, vom vorbi despre evoluția și importanța mișcării pentru pace, despre apărarea mamei și a copilului și a întregii lumi.

Nu vom uita Hiroșima și Nagasaki. Nu vom uita că la temelia păcii stau jertfele omenesti ale ultimului război mondial: 32 milioane soldați uciși; 25 milioane de cetățeni uciși de bombardamente; 25 milioane vieți omenesti pierite în lagăre; 30 milioane mutilați; 32 milioane fără căminuri; 30 milioane locuințe distruse; 15 milioane familii fără adăpost; 1 milion copii fără părinți, etc.

Costul total al pierderilor materiale: 375 miliarde dolari aur, — de trei ori mai mult decît războiul 1914-1918.

Și, nu vom uita că la temelia Mișcării pentru Pace organizată stă și viața marelui savant al omenirii Frédéric Joliot-Curie, mort în 1950. De aceea, noi nu vrem un al treilea război.

Cunoscînd eforturile și realizările regimului nostru de democrație populară în cei 15 ani de la eliberarea noastră de către armatele sovietice, vom căuta să muncim fără preget, pentru întărirea patriei noastre dragi, Republica Populară Romînă.

A lupta pentru pace, înseamnă a întări neconținut legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică și cu celelalte țări ale lagărului socialist și cu oamenii muncii din toate țările. Aceasta este chezașia Păcii. După exemplul Uniunii Sovietice, care acum înăuntru își întărește hotărârile luate la congresul extraordinar al XXI-lea, planul de șapte ani, iar în afară, politica de pace, țara noastră și noi fiecare în parte, să mergem înainte pentru progres!».

Cuvîntul de deschidere și închidere al Tov. Ioan Minculescu de la Comitetul de Luptă pentru Pace al Capitalei, a cuprins înflăcărare și documentate îndeminuri la lupta pentru pace.

Mulțumire se cuvine revistei «Pentru apărarea păcii», care în n-rele 2 și 3 din 1959 a publicat telegrame către Comitetul Național pentru apărarea Păcii din R.P.R. și o dare de seamă, — și participanților, printre care: Tov. Sabin Antonescu, secretarul Comitetului de Luptă pentru Pace al Capitalei, Pr. Al. Ionescu, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ș.a.

După toate acestea, participanții, în aplauze puternice, au strigat:

Trăiască lupta organizată a partizanilor păcii din lumea întreagă!

Trăiască U.R.S.S., bastionul păcii!

Trăiască și înflorească R.P.R.».

*Preot Vasile Constantinescu
membru în Comitetul de Luptă pentru Pace al Capitalei*

TELEGRAMA

DOMNULUI PROFESOR DUMITRU DOGARU, SECRETAR GENERAL
AL DEPARTAMENTULUI CULTELOR DE PE LINGĂ
CONSILIUL DE MINIȘTRI

București, str. N. Filipescu nr. 30.

Preoții ortodocși, romano-catolici, rabinii, pastorii și predicatorii din raioanele I. V. Stalin, Grivița Roșie, 23 August și 1 Mai din București, întruniți la conferința interconfesională în ziua de 12 februarie 1959, Vă asigură pe Dumneavoastră și Guvernul R.P.R. că vor lupta permanent și cu tot devotamentul pentru ca pacea și bună voirea să sălășluiească în întreaga lume, muncind cu toată stăruința pentru înflorirea scumpei noastre Patrii, Republica Populară Română.

Totodată, Vă mulțumim Dumneavoastră și întregului Guvern, pentru înțelegerea și sprijinul acordat și Vă rugăm să încredințați pe conducătorii Republicii Populare Române că și pe viitor vom lupta împotriva fascismului și imperialismului care amenință pacea lumii.

Trăiască lupta pentru pace!

(ss) Protopop Vasile Gregorian, parohul bisericii ortodoxe Pitar Moș, București.

- (ss) Preot Iiescu Gheorghe, parohul biserici, ortodoxe Alba-București.
 „ Preot Petre Sevastian, biserica romano-catolică Grivița Roșie, București.
 „ Preot Marcel Mihăescu, Consilier Arhiepiscopia ortodoxă București.
 „ Rabin Guttman Efraim, secretarul Sfatului Rabin al Comunității evreilor mozaici, București.
 „ Profesor Pastor Alexa Popovici, directorul seminarului teologic baptist, București.
 „ Preot Ioan Irimia, biserica ortodoxă Sf. Andrei, București.
 „ Dobre Toma, consilier la cultul adventist de ziua 7-a, cu opere sociale, București.
 „ Oprea Ioan, pastor de comunitate și membru în conducerea cultului pentecostal, București.
 „ C. Ștefănescu, membru în delegația cultului creștin după Evanghelie, București.
 „ Preot Vasile Constantinescu, membru în Comitetul Național pentru apărarea Copilului din R.P.R.

Departamentul Cultelor

Cabinet 17.02/1959.

TELEGRAMĂ

«Cu Bucurie am luat cunoștință de angajamentul reprezentanților cultelor din raioanele I. V. Stalin, Grivița Roșie, 23 August și 1 Mai din București, întruniți în conferință interconfesională la 12.II.1959, de a lupta pentru instaurarea păcii în lumea întreagă.

Totodată, transmit tuturor participanților la această conferință mulțumiri pentru asigurările date Guvernului R.P.R. de a se sprijini munca de înflorire a Patriei noastre.

Secretar general, (ss) D. DOGARU

CONFERINȚA INTERCONFESIONALĂ A SLUJITORILOR CULTELOR DIN CAPITALĂ

IN ÎNTÎMPINAREA CELEI DE A ZECEA ANIVERSĂRI A MIȘCĂRII MONDIALE
PENTRU PACE

Se împlinesc 10 ani de atunci. Un lucru nou, neobișnuit pînă la acea dată în istoria popoarelor, se întîmpla la Paris și Praga. În aceeași zi, la 20 aprilie 1949, la Paris în sala Playel și la Praga în clădirea Adunării Naționale, se deschidea primul *Congres Mondial al partizanilor Păcii* la care luau parte delegați a 72 națiuni. Netrimși de guvernele lor, ci minăți numai de îndemnul sufletului lor, de dorința sfîntă de a apăra cel mai mare și mai de preț bun al omenirii, pacea, veniți din toate unghiurile lumii, participanții la acest prim congres al Mișcării Mondiale pentru Pace au afirmat atunci cu tărie dorința fierbinte a sutelor de milioane de oameni, în numele cărora vorbeau, și hotărîrea lor fermă de a lupta cu toate puterile ca pacea să fie salvată.

Alarma era dată. Erau descoperiți și dați în vileag dușmanii păcii, care — nici după patru ani de la terminarea celui de al doilea război mondial — începuseră să se pregătească pentru un nou război, mai înfiorător decît toate cele de pînă acum, prin perspectiva pe care aceștia o deschideau omenirii, de a pieri nimicită de armele atomice pe care le experimentau, le fabricau și le stocau.

De atunci, Mișcarea Mondială pentru Pace a crescut, forțele păcii s-au întins neconținut, partizanii păcii s-au înmulțit.

Prin congresele ținute, prin apelurile lansate, prin documentele elaborate, Consiliul Mondial al Păcii a reușit cu succes să mobilizeze pentru cauza păcii întreaga lume iubitoare de pace, ca să lupte împotriva dezlănțuirii unui nou război, să lupte pentru interzicerea folosirii armelor nucleare și pentru interzicerea experimentării acestora.

Prin lupta organizată a partizanilor păcii din întreaga lume s-a reușit ca ațîțătorii la război să nu poată dezlănțui un nou război mon-

dial, s-a reușit ca armele termo-nucleare să nu fie folosite în războaiele locale, puse la cale de ei, în diferitele părți ale lumii: Coreea, Vietnam, Egipt, etc. S-a reușit să se creieze în lume o opinie extrem de favorabilă lagărului păcii și extrem de defavorabilă celor ce urzesc războiul. Și mai ales, s-a reușit să se creieze o conștiință trează, vie, puternică și unitară ca un monolit, a unei omeniri care nu mai acceptă să moară pentru idealuri streine de ea, a unei omeniri care dorește să trăiască liberă, neexploataată și fericită.

Au trecut zece ani de atunci, de când pionerii Mișcării Mondiale pentru Pace se întruneau în primele congrese, la Paris și Praga.

Ziua de 20 aprilie 1949 va rămâne în istorie înscrisă cu litere de aur, ea vorbind veacurilor viitoare de nașterea spontană a celei mai populare și mai uriașe mișcări care are ca scop salvarea lumii de primejdia unui nou război, salvarea păcii. Iar împlinirea unui deceniu de la această memorabilă dată, trebuie sărbătorită de toți partizanii păcii, cu toată cinstea pe care o merită scopul nobil urmărit de munca desfășurată pînă acum.

Slujitorii cultelor religioase din țara noastră, care de la început au salutat cu entuziasm înființarea Mișcării Mondiale pentru Pace și s-au înscris printre primii în rîndul luptătorilor pentru pace, nu puteau la acest popas festiv să nu sărbătorească cu toată lumea, din toată inima, marcarea primului deceniu de luptă pentru pace. În lupta pentru apărarea păcii — idealul Mișcării Mondiale — slujitorii cultelor religioase din Republica Populară Romînă văd însuși idealul propovăduirii lor, al moralei lor. De aceea, ei sînt în primele rînduri ale acestei lupte și se bucură de succesul Mișcării, care este și succesul lor și al doctrinei lor religioase, știut fiind că toate religiile din țara noastră propovăduiesc pacea și iubesc viața.

Iată pentru ce, în preajma aniversării acestui prim deceniu de luptă pentru pace, slujitorii cultelor religioase din raioanele Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, V. I. Lenin și Gheorghiu Dej din Capitală au ținut să sărbătorească și ei acest eveniment.

În ziua de 19 martie a. c., la orele 10 dimineața, aceștia s-au adunat în sala de cultură Baruch Berea din calea Văcărești, în conferință interconfesională.

Lucrările conferinței au fost conduse de d-l Gh. Teodorescu, secretarul Comitetului de Luptă pentru Pace din raionul N. Bălcescu, iar din prezidiu au făcut parte: dr. Rozes Mozen-Șef Rabin al cultului mozaic din R.P.R.; P. C. Protoierei Vasile Ionescu și Constantin Nițescu; Ion Tăchici din partea cultului adventist; Pr. Biberian din partea Bisericii Armene; pastorul Bruckner din partea Bisericii Lutherane; Gheorghe Bradin din partea cultului pentecostal; Gh. Bălgrădeanu din partea cultului baptist și Constantin Ștefănescu din partea cultului creștin după Evanghelie.

P. C. Constantin Nițescu, Protoiereul Circ. IV Capitală, a susținut un documentat referat asupra «problemelor actuale în legătură cu menținerea și întărirea păcii». După susținerea referatului, au urmat dezbaterile asupra subiectului tratat.

În cuvîntul său, *Pr. Petre F. Alexandru*, vorbind despre «Zece ani de la înființarea Mișcării Mondiale pentru Pace», arată paginile de glorie înscrise de această Mișcare în cei zece ani de la înființarea sa. Congresele păcii, — adunări de proporții gigantice, cu participanți din toate țările lumii — de la Paris-Praga din 1949, Varșovia 1950, Viena 1952, Helsinki 1955, Stockholm 1958, precum și acțiunile, apelurile și documentele Consiliului Mondial al Păcii din acești zece ani, au repurtat multe succese, din care vorbitorul amintește:

- Incetarea conflictului din Vietnam;
- Incetarea agresiunii imperialiste din Coreea;
- Luarea de poziții pentru înlăturarea războiului rece;
- S-a dat un nou impuls curentului de opinie publică în favoarea rezolvării pe calea tratativilor, a problemelor internaționale litigioase;
- S-a determinat semnarea tratatului de pace cu Austria;
- Au fost combătute provocările și complotul contrarevoluționar din Ungaria, agresiunea împotriva Egiptului, războiul din Algeria și s-a intervenit în favoarea țărilor care luptă pentru scuturarea jugului colonialist, pentru libertate;
- S-a cerut și se cere încetarea experiențelor cu armele termonucleare, partizanii păcii determinînd cele trei Mari Puteri; U.R.S.S., S.U.A. și Anglia — să se întrunească în conferință la Geneva, pentru a hotări încetarea definitivă a acestor experiențe;
- S-a popularizat idealul coexistenței pașnice, s-au susținut propunerile pentru un tratat de pace cu Germania, s-a intervenit în problema Taivanului, a Ciprului, etc.

Uniunea Sovietică și China, cu aproape 900 milioane suflete, stau în fruntea celor ce luptă pentru pace și progres, iar alături de ele se găsesc toate țările de democrație populară și oamenii muncii din toată lumea.

Întreg acest lagăr al păcii și progresului stă neclintit în lupta pentru dezarmare, pentru unificarea Germaniei, pentru retragerea trupelor de pe teritoriile străine, pentru desființarea bazelor militare, pentru colaborarea internațională pe plan cultural și economic, pentru întrecerea pașnică în domeniul producției, pentru mai binele omenirii, pentru a nu mai fi în lume războaie, pentru o viață pașnică și fericită.

«Noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe Romîne, — a spus vorbitorul — am fost de la început și rămînem adepți convinși și loiali ai partizanilor păcii și întîmpinăm cu entuziasm și încredere cea de a zecea aniversare a Mișcării Mondiale pentru Pace. Figura marelui savant Frédéric Joliot-

Curie, erou al noii vieți a omenirii, bazată pe dreptate și dragoste de om, — ca și cea a atîtor mari luptători pentru pace și progres, — ne va fi pildă și îmbold în munca noastră pentru urmărirea aceluiași idealuri».

Dr. Mozes Rosen, șeful cultului mozaic, luînd cuvîntul, a vorbit despre libertatea religioasă din țara noastră, de ieri și de astăzi. D-sa a arătat că în trecut, esența concepțiilor noastre religioase: dragostea față de om, a fost flagrant călcată, întrucît conștiința slujitorilor de culte era siluită de conducătorii politici ai vremii, care le impuneau o anumită conduită și atitudine față de problemele timpului.

«Ce fel de libertate religioasă avea preotul, reprezentantul Celui ce a adus lumii principiul iubirii fără limită față de om, cînd el era obligat să binecuvinteze pe cei ce mergeau la război săucidă? Nu era aceasta o siluire a conștiinței sale religioase? Ce fel de libertate religioasă era atunci cînd în 1907, preoții au fost uciși pentru că erau alături de credincioșii care cereau pîine?».

Astăzi ni se dă puțința să colaborăm pentru pace și progres, cu un regim care, spre deosebire de cele din trecut, care se băteau în piept că erau creștine, iubește omul, lucrează pentru om și face ceea ce Dumnezeu cere de la oameni și de la conducătorii popoarelor. Astăzi viața interconfesională s-a schimbat, avioanele noastre nu mai sînt tribune pentru îndemn la ură și învrăjbită a urora împotriva altora. Astăzi s-a creat un climat de coexistență pașnică între culte, care, toate, în mod egal, se bucură de libertate deplină.

Pr. I. H Popescu a spus printre altele: «Noi, clericii din Republica Populară Romîna, în care, ca cetățeni ai patriei noastre ne bucurăm de toate drepturile și libertățile garantate de Constituție, iar ca oameni ai religiei avem deplină libertate religioasă, — sîntem datori să luptăm neconținut împotriva tuturor instigatorilor la război și vom lupta pentru deplina biruință a păcii în lume. Alături de toți oamenii cinstiți de pretutindeni, cerem eliberarea neîntirziată a eroului național grec, Manolis Glezos».

Pr. Constantin Staicu, exprimă atașamentul clericilor pentru cauza păcii, a progresului și a înfrățirii popoarelor.

«Ne găsim aici la această aniversare decenală a Mișcării Mondiale pentru Pace, pentru că sîntem alături de conștiința firească a omenirii care este devotată cauzei păcii.

Ne găsim printre partizanii păcii pentru că doctrina noastră religioasă pe care o mărturisim, ne îndeamnă să fim împotriva creierii unui climat de război. Pacea este o piatră unghiulară a edificiului nostru religios.

Ne găsim aci pentru că ne este drag regimul nostru democrat popular care iubește și luptă pentru pace și sîntem alături de el pentru că el luptă să asigure pacea noastră, libertatea noastră, fericirea și prosperitatea poporului nostru».

Au mai luat cuvîntul: Pr. Constantin Grigore, pastorul Bruckner din partea cultului lutheran, Gheorghe Stoenescu din partea cultului creștin după Evanghelie, Ion Tăchici și Gherase din partea cultului adventist, Gheorghe Bradin din partea cultului pentecostal și Ion Bunaciu, din partea cultului baptist, toți exprimîndu-și atașamentul lor și al credincioșilor în numele cărora vorbeau, față de marea cauză a păcii.

Au fost trimise telegrame Comitetului Național pentru apărarea Păcii din Republica Populară Romînă, Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de miniștri al Republicii Populare Romîne și Domnului Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, — prin care cei de față și-au exprimat dragostea față de Conducerea Patriei care se străduiește pentru înflorirea Țării noastre, pentru fericirea fiilor ei și pentru menținerea păcii.

De asemenea, adunarea a trimis Domnului Karamanlis, Primul Ministru al Greciei, o telegramă de protest împotriva arestării eroului național Manolis Glezos, cerînd imediata eliberare a acestuia.

La ora 13, conferința interconfesională a stujitorilor cultelor din cele patru raioane ale Capitalei, — amintite mai sus — a luat sfîrșit.

Pr. PETRE F. ALEXANDRU

C R O N I C Ă

ACTIVITATEA CULTURALĂ CINEMATOGRAFICĂ DESFĂȘURATĂ LA INSTITUTUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Nimeni nu mai contestă astăzi valoarea culturală educativă a cinematografului. Deși cea mai tinăără, arta cinematografică, pusă în slujba adevăratei culturi, a vieții și a păcii, a devenit, în patria noastră, bunul cultural cel mai accesibil tuturor oamenilor muncii de pe ogoare și din uzine, din laboratoare și din Universități.

Filmele străine sau românești, sînt vizionate cu interes, nu numai în scop recreativ, dar mai alés instructiv. Sînt filme documentare, științifice, educative, care dezbat marile probleme ale vieții, ale artei și ale științei, aducînd lumini noi în dezlegarea realistă a acestor probleme.

A fost o vreme cînd se spunea că teatrul de operă oferă publicului cel mai complet spectacol artistic, prin concentrarea și îmbinarea mai multor arte în creația unei compoziții: opera. Acum trebuie să constatăm că acest privilegiu aparține exclusiv cinematografului, prin intermediul căruia circulă astăzi în rîndurile maselor, ideile culturale și științifice cele mai avansate ale epocii noastre.

Înțelegînd și apreciînd la justa lui valoare rolul cinematografului în dezvoltarea culturală a elevilor seminaristi și a studenților teologi, Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor, prin serviciul său cinematografic, a prezentat în sala de festivități a Institutului Teologic, de la începutul anului școlar și pînă în prezent, după un plan calendaristic, cele mai variate filme artistice și documentare, închiriate de la Direcția Difuzării Filmelor din Ministerul Culturii.

Astfel, între 1 octombrie 1958 și 1 mai 1959, au fost date 30 spectacole cinematografice în cadrul cărora au fost prezentate 27 filme artistice, 12 filme documentare și 10 jurnale de actualitate, și anume:

Filme artistice :

Călătorie misterioasă, film chinezesc ; *Flacăra stinsă*, film sovietic ; *Iartă-mă*, film italian ; *Prologul*, film sovietic ; *Aida*, film italian ; *Aventurile vasului Bogatir*, film sovietic ; *Vultur 101*, film românesc ; *Micul lustragiu*, film indian ; *Povestiri de Hoffmann*, film unguresc ; *Rio Escondido*, film mexican ; *La mere*, film românesc ; *Pe donul liniștit*, seriile I, II și III, film sovietic ; *Aventurile bravului soldat Șwejk*, seriile I și II, film cehoslovac ; *Prăpastia* ; *Umbre în port* ; *Fiica Tibetului*, film chinezesc ; *Dincolo de brazi*, film românesc ; *Haiducii*, film bulgar ; *Zboară coroi*, film sovietic ; *Ciinele grănicerului* ; *Pentru un pahar de bere*, film unguresc ; *Romanță berlineză*, film german.

Filme documentare :

Zborul în lună, film sovietic ; *Aurel Vlaicu*, film românesc ; *Marea victorie a omenirii*, film sovietic ; *Șapte arte*, film românesc ; *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la Eparhia armeană*, film românesc ; *Aspecte din viața Bisericii Ortodoxe Române în 1954 și 1956*, film românesc ; *Două aniversări*, film românesc ; *Monumente vechi pe fluviul Oka*, film sovietic, și *O intilnire de neuitat*, film trimis de Biserica Ortodoxă Rusă.

În afară de aceste filme, au mai fost prezentate 10 jurnale de actualități.

Toate aceste filme au fost prezentate elevilor seminariști și studenților teologi, odată cu filmele documentare privind aspecte din viața Bisericii Ortodoxe Române și din viața Bisericii Ortodoxe Ruse.

Scopul didactic, cultural-educativ urmărit, a fost pe deplin atins, prin prezentarea acestor filme. Acest fapt ne îndreptățește să tragem concluzia că activitatea cultural-educativă prin cinematografie, desfășurată la Institutul Teologic Universitar din București, este binevenită, deoarece această activitate bine susținută, completează cunoștințele literare și științifice ale tinerilor spectatori, elevi seminariști și studenți teologi, întărindu-le conștiința pentru a deveni buni cetățeni ai Patriei și activi luptători pentru apărarea păcii.

Diac. M. M. CHIRIȚA

PRIMA EXPOZIȚIE DE ICOANE ORTODOXE ȘI ARTA BIZANTINĂ ȚINUTĂ ÎN ANGLIA

De la 1 octombrie și pînă la 9 noiembrie 1958 s-a ținut la Muzeul «Victoria și Albert» din Londra, o expoziție de icoane ortodoxe și artă bizantină, prima expoziție de acest gen din istoria Angliei.

Interesul pentru icoane a fost trezit în Biserica Angliei și în Anglia în general, de fostul episcop de Chichester, din 1929 pînă în 1958, Dr. George Bell, o figură bine cunoscută în mișcarea ecumenică și în lumea teologică. Episcopul Bell a fost un dușman neîmpăcat al atmosferei reci și uscate din bisericile eparhiei lui. De aceea, el a căutat să înfrumusețeze interiorul bisericilor, deschizînd larg, ușile artiștilor. El s-a luptat cu bărbăție, ca să facă mai atractiv interiorul bisericilor din eparhia lui și n-a văzut nici un motiv pentru care Reforma a trebuit să oprească pictarea icoanelor în lăuntrul bisericilor.

Suportul lui pentru arta picturii în biserică s-a manifestat mai ales în 1951, cînd a prezidat Consistoriul episcopal și a dat o hotărîre prin care a refuzat să scoată din biserică din Goring, picturile murele executate de Hans Feibusch.

«Artistul, — a spus el, — trebuie să-și exprime liber viziunea lui». El și-a creat un cerc intim de prieteni, legați printr-o legătură comună: iubirea artei.

Intîmplarea a făcut ca ținerea acestei expoziții să cadă tocmai în timpul morții acestui apărător al icoanelor, care a trecut din această lume în ziua de 3 octombrie, a treia zi de la deschidere, transformîndu-se astfel, într-un bine meritat omagiu.

Printre multele obiecte expuse, lucrute în fildeș, metal și pînză, ca vestita «Mantie a lui Carol cel Mare», se află o mulțime de icoane ortodoxe de mare valoare. Direcțiunea muzeului «Albert și Victoria» din Londra a întocmit și un catalog cu explicările necesare și cu o justă apreciere și laudă a artei bizantine în pictarea icoanelor.

Arta nu cunoaște bariere. De aceea, este lăudată bunăvoința de a se împrumuta acestei expoziții, exemplare din Uniunea Sovietică, Cypru și Jugoslavia.

Sfinții în Biserica Ortodoxă de Răsărit.

Dintre multele obiecte de artă expuse, icoanele — care rar se văd în Anglia — au trezit cele mai mari interese și sînt comentate și explicate cu un lux de amănunte, din care culegem următoarele:

«Icoana arată în pictură, un subiect religios, de ex. Sfînta Fecioară cu Pruncul Iisus, însă de asemenea, și mulți dintre sfinții încă necunoscuți în calendarul apusean.

De regulă, icoanele sînt puse pe iconostas sau pe catapeteasmă, care — în Biserica Ortodoxă de Răsărit — desparte nava de altar. Exemplare mai mici și frumos lucrate se găsesc și în casele credincioșilor.

Către sfîrșitul secolului VII și începutul celui VIII, s-a început în Răsărit o luptă contra icoanelor, cunoscută sub numele de contro-versa iconoclastă, cînd Constantin al V-lea a ordonat scoaterea sfin-telor icoane din bisericile ortodoxe. Totuși, în anul 787, Irina, văduva lui Leon IV, o femeie pioasă, le-a readus în biserici, prin hotărîrea Sinodului al șaptelea ecumenic (la care au luat parte 350 de epis-copi), ca să fie folosite pentru închinare, ele prezentînd, imaginea unor persoane care au dus o viață de sfințenie și, astfel, fiind un exemplu de urmat pentru toți.

Intunecate și uitate.

În decursul veacurilor, prin fumul de tămîie și luminări, multe din aceste icoane vechi au devenit întunecate și neclare, și așa, au fost ridicare și lăsate uitării, în podurile bisericilor, sau în pivnițele mînăstirilor. Multe din ele au fost repictate, schimbîndu-se astfel pictura originală.

Datorită însă minunatei priceperi a personalului de la Atelierele Naționale din Moscova, înființate în anul 1918. unde sînt puse la îndemînă admirabile mijloace științifice și tehnice, multe icoane sînt acum arătate în toată frumusețea lor originală. În vechime, pictorul de icoane ortodoxe, mărginit numai la subiectele religioase — care era singura lui preocupare — își punea tot talentul lui, în executarea unor lucrări dintr-un domeniu limitat. Ca urmare, icoanele Sfîntei Fecioare cu Pruncul, Maica Sfîntă, Adormirea Maicii Domnului, Sfinții, minunile din timpul vieții pămîntești a Domnului și subiecte asemănătoare, erau totdeauna ceva ce făceau parte integrală din ființa artistului.

Lipsite de acea coloratură și trăsăturile unui model din pictura italiană și apuseană, à la Botticelli (1437-1515), picturile ortodoxe au un anumit farmec, cu totul bizantin.

Se pare că exemplarul cel mai vechi este al faimoasei «Our Lady of Vladimir» (Maica noastră de Vladimir), adusă la Kiev de la Constantinopol în prima jumătate a secolului XII. Deși artistul este necunoscut, se crede că această pictură datează din mijlocul secolului XI și s-a socotit a fi opera unui artist din Constantinopol.

În decursul anilor, s-au făcut o mulțime de copii după această vestită pictură, Sfânta Fecioară este totdeauna pictată în Rusia, ca un tip feminin adevărat, fără nici un adaos din partea pictorului de icoane, a vreunor trăsături de la un model de frumusețe pămîntească. De asemenea, Divinul Prunc, Logosul întrupat, este totdeauna îmbrăcat, nu gol ca în pictura italiană și apuseană, ci cu o mică tunică, ca un adult, și în general încălțat cu sandale. Totuși, pictura exprimă o anumită gingășie, numită în rusește «umilenie». Divinul Copil privește cu iubire la Mama Lui, stă strîns de Ea, cu obrazul lipit de al Ei. Mama, din partea Ei, ține Pruncul strîns la Ea, și privește înainte, către fața pictorului.

De la Moscova.

În această expoziție, s-au putut vedea multe exemplare frumoase din secolele XIII, XIV și din secolele de mai târziu, inclusiv «Adormirea Maicii Domnului», din secolul XIV (atribuită Constantinopolului), de la Muzeul de arte frumoase din Moscova, o «Bună Vestire» și «Fecioara cu Pruncul», de la Colecția macedoniană de stat. O altă pictură cu același subiect și din același period, «Fecioara lui Pimen», a fost împrumutată expoziției de către Galeria Trețiacov din Moscova. Printre picturile de după secolul XIV, se află mai multe icoane ale sfinților: Cosma și Damian, Ioan Botezătorul și Gheorghe, — un sfînt mult venerat în Biserica Ortodoxă de Răsărit.

De asemenea, în această expoziție au fost văzute multe lucrări de artă, executate de mulți pictori de icoane, cu nuanțe constantinopolitane și grecești, din Răsărit și din Rusia, care — cu toții — au contribuit în trecut la succesul picturii icoanelor și artei bizantine.

Glasul Biserici Ortodoxe a vorbit anglicanilor prin arta răsăriteană ortodoxă, căci, cum s-a spus mai sus, «arta nu cunoaște granițe».

Acest interes pentru icoanele ortodoxe, împreună cu hotărîrile Conferinței de la Lambeth 1958, de introducere a sfinților în calendar, de folosire a ungerii cu untdelemn sfințit a bolnavilor, de mărturisire individuală, de revizuire a Cărții de rugăciune și de alcătuire a unei liturghii mai apropiată de aceea a Sfîntului Ioan Gură de Aur, ne face să nădăjduim că, cu timpul, Biserica Angliei se va apropia tot mai mult de credința și practica Bisericii creștine nedivizate dinainte de 1054.

Bisericile Ortodoxe sînt gata să ajute la o cunoaștere cît mai temeinică a practicilor, așa cum a făcut acum Biserica Ortodoxe Rusă, fără ajutorul căreia, poate că această expoziție nu s-ar fi putut ține.

Diac. Prof. VINTILĂ POPSECU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

REDESCHIDEREA BISERICII PAROHIEI ȘTEFAN VODĂ RAIONUL CĂLĂRAȘI, ÎN ZIUA DE 14 DECEMBRIE 1958

În ziua de 14 decembrie 1958, în cadrul unei solemnități religioase deosebite, a fost dată cultului biserica parohiei Ștefan Vodă, căreia i s-au făcut în cursul anului 1958 restaurarea întregii picturi. Lucrarea, în valoare de 25.000 lei, s-a efectuat prin sîrguința C. Preot paroh Aristide Stănescu și a preotului Nicolae Bănică, ajutați de Consiliul parohiei și de bunii creștini.

Slujba redeschiderii a fost săvîrșită de P.C. Preot Leonida Mateescu, Protoiereul raionului Călărași, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, înconjurat de un sobor de preoți.

Rînduiala slujbei a început cu serviciul Utreniei, în continuare cu sfințirea apei, cu înconjurul sfîntului lăcaș și stropirea cu aghiazmă, întonîndu-se apoi Polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru conducătorii Statului și pentru binecredincioșii creștini, urmînd oficierea Sfintei Liturghii.

Explicarea Sfintei Evanghelii a zilei o face P.C. Preot Gh. Pătrașcu în cuvinte alese și pline de simțire, sădînd evlavie în sufletul credincioșilor de lașă. După încheierea Sfintei Liturghii, a vorbit C. Preot Aristide Stănescu, înfățișînd aportul strădaniei ostentitorilor, la lucrarea săvîrșită. Aduce omagii Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru îndrumările și sprijinul dat totdeauna, iar pentru conducerea de Stat, rostește cuvinte de prețuire și devotament.

A luat apoi cuvîntul P.C. Părinte Protoiereu Leonida Mateescu, rostind o amplă și vibrantă cuvîntare. Incepe transmițînd tuturor celor de lașă, preoți și credincioși, înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Aduce apoi laude preoților și enoriașilor parohiei pentru încununarea strălucită a eforturilor ce au dus la solemnitatea prezentă a redeschiderii bisericii. În continuare, îndeamnă pe credincioși a se desfăta pururea de harul sfîntelor slujbe și a cînsi după cuviința creștină Biserica, această corabie a mîntuirii preînchîpuită prin scara lui Iacov, pe care îngerii și oamenii coboară și urcă spre cer. În încheiere, îndeamnă credincioșii a frecventa regulat biserica alît de frumos reinnoită, spre a putea învăța aici cum să sporească, alît în virtuțile creștinești, cît și în virluțile cetățenești, precum și a cere lui Dumnezeu grabnică înfăptuire a păcii între popoarele lumii.

ASISTENT

SFINȚIREA BISERICII PAROHIEI ROSETI I, RAIONUL CĂLĂRAȘI

În viața religioasă a parohiilor se desprind adesea momente de înaltă și reconfortantă trăire duhovnicească.

Astfel, obștea credincioșilor parohiei Roseti I, raionul Călărași, așezată la 8 km. de orașul Călărași, pe malul brațului Borcea, a trăit asemenea clipe de aleasă bucurie sufletească, în ziua de 21 decembrie 1958. În această zi a avut loc deschiderea bisericii parohiale, căreia i s-au făcut reparații generale la zidărie, i s-a renovat pictura — lucrare executată de d-na pictoriță Florica Budiș din București, — s-au refăcut: clopotnița, gardul și s-a vopsit mobilierul din interior.

Slujba a fost oficiată de către P.C. Pr. Leonida Maleescu, Protoiereul raionului Călărași, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, — înconjurat de un sobor de preoți.

După oficierea slujbei de dimineață, s-a făcut sfințirea apei, după care, toți cei prezenți au făcut înconjurul sfântului lăcaș, stropindu-se biserica cu aghiazmă. S-au citit moliftele cuvenite, apoi a început oficierea Sfintei Liturghii. Slujba religioasă a decurs după rânduială, răspunsurile liturgice au fost date de credincioșii din biserică, dimpreună cu cântăreții prezenți, iar predica zilei a fost rostită de Pr. Gh. Pătrașcu din Călărași. S-a oficiat un Polihroniu cu rugăciuni pentru Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian, pentru conducătorii Statului și pentru bunul spor al dreptcredincioșilor enoriași.

După aceea, a luat cuvîntul preotul paroh Mihail Vădana, care a prezentat o succintă dare de seamă asupra mersului lucrărilor și a exprimat bucuria ce o simte pentru această împlinire. A adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru încrederea acordată și îndrumările date, P.C. Părintelui Protoiereu pentru osteneala depusă la redeschiderea bisericii, cucernicilor Părinți care au luat parte la slujba resfințirii și a arătat recunoștință față de organele parohiale și credincioșii pentru sprijinul lor material și moral rostind cuvinte de prețuire față de conducerea de Stat, pentru înțelegerea acordată în procurarea de materiale.

A luat apoi cuvîntul P.C. Protoiereu Leonida Mateescu, care de la început a transmis celor de față — preoți și credincioși — părinteasca și arhierasca binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, arătînd în cuvinte pline de mireasmă duhovnicească, rostul Bisericii în viața religioasă a creștinilor ortodocși, îndemnînd pe credincioși să sporească în virtuțile creștinești și cetățenești, cu credință în Dumnezeu și supunere față de autoritățile de Stat; să-și îmbunătățească viața prin muncă cinstită și pașnică; să lupte pentru liniștită conviețuire între oameni și popoare. P.C. Părinte Protoiereu aduce mulțumiri preotului paroh pentru opera realizată și pentru lucrarea preotească ce o desfășoară în parohie. De asemenea, aduce mulțumiri organelor parohiale și tuturor credincioșilor parohiei, care prin strădania și obolul lor, au realizat această lucrare bisericească.

ASISTENT

DECESE DE PREOȚI ȘI CINTĂERȚI

† PREOTUL CONSTANTIN BOBULESCU

În seara zilei de 1 decembrie 1958, a adormit întru Domnul, preotul pensionar Constantin Bobulescu, de la biserica Sf. Nicolae-Tabacu din Capitală, în vîrstă de 77 ani.

S-a născut la 8 mai 1882, în comuna Bucium, satul Vlădiceni, Iași, obîrșia neamului său fiind preoțească și de răzeș, din jumătatea secolului XVIII, din părțile Moldovei, după cum însuși defunctul mărlurisește în memoriile sale.

După terminarea cursului primar, tînărul Constantin Bobulescu, — rămas orfan pe cînd era numai de 5 ani —, este adus de mama sa la București, în toamna anului 1894, și este înscris la Seminarul Central, cu gîndul de a deveni un vrednic urmaș al tatălui său.

Absolvind Seminarul Central în anul 1903, se înscrie la Facultatea de Teologie din București și obține diploma de licențiat în anul 1908. Un glas lăuntric al străbunilor săi, nostalgia meleagurilor unde își trăise copilăria, îl cheamă în mod tainic, astfel că tînărul Bobulescu se retrage la Iași, unde se hirotonește ca diacon și apoi preot, pe seama catedralei mitropolitane a Moldovei, unde slujește pînă în anul 1920.

Concomitent cu slujirea preoțească, Constantin Bobulescu a desfășurat o largă activitate didactică, în calitate de spiritual și profesor la Seminarul Veniamin Costache din Iași, unde timp de 8 ani și-a dăruit fără precupețire, întreaga sa ființă, pentru luminarea și îndrumarea viitorilor păstori sufletești.

În anul 1920, rămînînd văduv prin moartea soției sale, cu doi copii mici, vine la București ca preot paroh al bisericii Sf. Ecaterina, iar în anul 1924, se transferă la biserica Sf. Nicolae-Tabacu, pe care o păstorește timp de 34 ani.

Preotul Constantin Bobulescu nu a fost numai un slujitor al sfințului altar, ci s-a impus în special ca un pasionat istoriograf. Intelectual distins, fire de minuțios cercetător, el dă la lumină numeroase lucrări și articole și lasă un bogat arsenal de inscripții și documente, nepublicate, care, prin valoarea lor, vor sta alături de munca celor mai distinși cercetători ai trecutului nostru străbun.

Modest pînă la extrem, preotul Constantin Bobulescu a fost de o integritate morală, cum rar pot scoate la iveală vremurile.

Părintele Bobulescu și-a purtat sarcina văduviei cu demnitate, crescîndu-și singur cei doi copii ai săi. Singurul refugiu și singura satisfacție i-au fost slova cărții pe care a iubit-o ca pe cel mai scump copil, pînă în ultima clipă a vieții.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 3 decembrie 1958, de un sobor de preoți.

P.C. Preot Gh. Popescu, parohul bisericii Sf. Nicolae-Tabacu, în numele preoților din Protoieria I Capitală și a consiliului parohial, prin cuvinte alese, a zugrăvit minunat portretul și activitatea celui ce a fost preotul Constantin Bobulescu.

În sunetele de jale ale clopotelor, sicriul a fost purtat pe umeri, în jurul bisericii, și transportat apoi la cimitirul Ghencea-militar.

Veșnică să-i fie pomenirea!

REDACȚIA

† Pr. ȘTEFAN TOMA DE LA PAROHIA HAGIENI-FETEȘTI

În ziua de 11 decembrie 1958 a încelat din viață Pr. Ștefan Toma, paroh al parohiei Hagieni, raionul Fetești. La înmormântarea care a avut loc în ziua de 13 decembrie 1958, a slujit un sobor de preoți. Protoieria Fetești a fost reprezentată prin Pr. G. Frangu, secretar al Protoieriei și paroh la parohia Vasile Roaită, — care a adus ultimul omagiu din partea Protoieriei și a colegilor preoți din raion, celui dispărut. A luat apoi cuvântul Pr. Stan Dumitru de la parohia Platonești, care a arătat de asemenea meritele defunctului.

PREOTUL TEODOR DRĂGHICESCU DE LA PAROHIA BRĂNEȘTI

În dimineața zilei de 25 decembrie 1958, a răposat întru Domnul, preolul pensionar Teodor Drăghicescu de la parohia Brănești, Protoieria raionului Brănești.

Născut la 11 octombrie 1876 în comuna Turbați, din fostul județ Ilfov, din părinți plugari, după absolvirea Seminarului Central din București, se căsătorește cu fiica preotului Marin Popescu-Sachelarie din Brănești și este hirotonit preot pe seama parohiei Brănești, în anul 1900, pe care o păstorește cu deosebită destoinicie pînă în anul 1946, cînd este pensionat.

În timpul preoției sale s-a bucurat de încrederea autorităților superioare bisericesti. Pentru activități deosebite este răsplătit cu rangul de sachelar și briu albastru.

Fire activă prin excelență, pensionar și apoi ajuns la vîrsta psalmistului, nu-și întrerupe legătura duhovnicească cu foștii săi enoriași, care își vor aduce aminte totdeauna de «moșu popa», cel ce i-a crescut și înduhovnicit peste o jumătate de veac.

Iată de ce, credincioșii au ținut să-l conducă pînă la sfînta biserică, în sunet de clopote și cu făclii aprinse. Prohodirea a avut loc sîmbătă 27 decembrie. Soborul de 12 preoți a avut în frunte pe P.C. Pr. Gheorghe Dinescu, protoiereul raionului Brănești.

Despre viața și activitatea adormitului, au vorbit CC. Preoți Constantin Stănescu-Brănești și Ioan Băltăreșu-Fundulea, precum și P.C. Protoiereu Gheorghe Dinescu. Cortegiul, după ocolirea sfîntei Biserici pe care a slujit-o și îngrijit-o, l-a condus apoi la locul de veci. Au fost clipe mai mult decît emoționante pentru cei care au însoțit cu lacrimi și rugăciuni pe păstorul lor pe drumul cel din urmă.

Dumnezeu să-l odihnească în pace !

† Pr. PETRE GAVRILĂ DE LA PAROHIA FRUNZĂNEȘTI-BRĂNEȘTI

În dimineața zilei de 24 ianuarie 1959 a adormit întru Domnul, în vîrstă de 56 ani, Pr. Petre Gavrilă, paroh al parohiei Frunzănești, protoieria raionului Brănești.

În anul 1928 este hirotonit preot pe seama parohiei Frunzănești, pe care o păstorește cu multă blîndețe și înțelegere, pînă cînd o boală nemiloasă îl răpește familiei și enoriașilor.

Prohodirea a avut loc luni 25 ianuarie.

Despre viața și activitatea adormitului au vorbit C. Pr. Dumitru Nițulescu-Fundeni și P.C. Protoiereu Gh. Dinescu.

În sunet de clopote și urmat de credincioși, a fost condus apoi la locul de veci. Domnul să-l odihnească în pace!

† Pr. NICOLAE NIȚESCU DE LA PAROHIA BOTENI-MUSCEL

În ziua de 28 ianuarie a.c., a încetat din viață vrednicul preot Nicolae Nițescu din comuna Boteni, raionul Muscel, în vîrstă de 76 ani și după o slujire de 53 de ani în ogrorul Domnului.

Cînd vestea decesului s-a răspîndit, cei ce l-au cunoscut îndeaproape au simțit durere ca după o pierdere familiară. În ziua de 31 ianuarie a.c. a avut loc slujba de înmormîntare în biserica Boteni.

Soborul înmormîntării, avînd în frunte pe P.C. Pr. Nicolae Chirca, Protoiereul raionului Muscel, a făcut ca sfînta slujbă să devină un moment înălțător și duios. Viața și activitatea repausatului preot au fost evidențiate în necrologul Părintelui Protopop Nicolae Chirca, în mod strălucit. Fără laude deșarte, bazat numai pe strădaniile în toate direcțiile, i-a conturat personalitatea și i-a elogiât viața.

Purtat pe umeri de preoți, care au avut ce învăța de la repausatul preot Nicolae Nițescu, se face înconjurul sfîntului lăcaș, apoi în fața cavoului familiar, dîndu-se ultima moliftă, se coboară în mormînt sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui dispărut. Cînd în văzduh se cernea o pudră fină de zăpadă, am plecat cu un gol în suflet că cel ce a fost bunul preot Nițescu nu mai este printre cei vii.

Dumnezeu să-l odihnească cu dreptii, iar pomenirea să-i fie neștearsă printre cunoscuții săi.

† **VASILE MIHALACHE (1910-1959)**

În ziua de 4 februarie 1959, cîntăreții bisericești din Capitală au condus la locul de veșnică odihnă, pe unul din cîntăreții bisericești de frunte din București, pe Vasile Mihalache, fost cîntăreț al bisericii Sfinții Voevozi-Grivița, timp de 20 ani.

Vasile Mihalache s-a născut în comuna Richițele, fostul județ Argeș. După terminarea cursului primar, a urmat școala de cîntăreți de la Curtea de Argeș, pe care a absolvit-o ca premiant. Ocupă un post de cîntăreț în Pitești și se înscrie la Academia de muzică bisericească, pe care a absolvit-o cu succes, făcînd parte din prima promoție a acestei Academii. În ianuarie 1931 este transferat în postul de cîntăreț I la biserica Sfinții Voevozi din București, la care a slujit cu devotament și punctualitate pînă în ziua morții sale.

Miercuri 4 februarie 1959, la orele 14, un sobor de preoți a oficiat slujba înmormîntării. După slujbă, a luat cuvîntul Ioan Gogan, fost coleg al defunctului la aceeași biserică. Ultimul omagiu a fost adus de P.C. Pr. Constantin Hașcău, parohul bisericii Sfinții Voevozi, care a arătat calitățile deosebite ale defunctului: colaborator în slujbă, membru în Consiliul parohial, dirijor al corului, precum și golul produs de pierderea lui în sinul parohiei.

La orele 16, cortegiul a pornit la cîmîntirul Belu, unde sicriul cu corpul nefnșu flejit a fost depus în cavou, în timp ce corul intona imnul: «Sfinte Dumnezeule».

ASISTENT

† **PRESVITERA SILVIA HAȘCAU**

În seara zilei de 26 martie 1959, după o lungă și grea suferință, a încetat din viață, în vîrstă de 54 de ani, aleasa creștină, respectata mamă și buna soție a Preotului Constantin Hașcău de la biserica Sfinții Voevozi din București.

Fică de preot de pe plaiurile sibiene, dotată cu o aleasă voce, a împodobit frumusețea muzicii bisericești și a Sfintei Liturghii, cîntînd în corurile bisericești.

Slujba înmormîntării s-a oficiat sîmbătă 28 martie 1959 în biserica Sfinții Voevozi din București, de către un sobor de preoți.

Pe undele cernite ale înmîurilor pogrebaniei, o parte din colegii săi din Corală Catedralei Sfintei Patriarhii, care au dat răspunsurile la slujbă, i-au adus ultimele lor mărturisiri de simpatie și dragoste creștină.

În cuvinte alese, s-a scos în lumină chipul dispărutei, sub razele Ortodoxiei și a nădejzii învierii.

Într-o atmosferă pioasă, îndurerată și tristă, cînd soarele primăverii cobora spre asfințit, presvitera Silvia Hașcău părăsea pentru totdeauna plaiurile noastre, îndreptîndu-se spre căsuța ei de veci.

Pr. D. P.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

TIPARUL RUSESC ȘI ROMINESC DIN SECOLELE XVI-XVII

G. I. KOLIADA (*Ivan Feodorov și tiparul în unele țări din răsăritul Europei*, p. 32-54), în *Probleme de istorie*, 3, 1958, București, articol reprodus din «Vestnik istorii mirovoii culturii», nr. 1/1958, Moscova, consideră pe *Ivan Feodorov* — care a trăit la jumătatea sec. XVI — nu numai un artist tipograf, autor și editor, dar chiar «un savant, cu o cultură umanistă». A tipărit o «gramatică», primul manual al limbii literare a slavilor de răsărit, precum și al poporului român.

În 1563-1564, tipărește *Apostolul*, care are un frontispiciu împodobit și aproape 50 de vignete. Ornamentele cărților sale au servit secole de-a rândul ca modele pentru împodobirea cărților est-europene. Deși cunoștea stilul ornamental apusean, el a subordonat modelele străine, artei naționale ruse. În *Evanghelia cu învățătură* (1569) de la Zabłudov, în edițiile ulterioare de la Lvov, el introduce vigneta finală, iar în edițiile de la Ostrog, pagina de titlu. *Biblia* de la Ostrog (1581), la editarea căreia a participat și Feodorov, și care va fi retipărită la Moscova după 82 de ani, cuprinde un număr imens de inițiale, aproximativ 1400. În secolele XVI-XVII, grafica lui Feodorov rămâne un model pentru tiparul moscovit.

Amintind de activitatea tipografică a lui Macarie la Cetinje, descrie, în continuare, activitatea acestuia în Țara Românească. Macarie «pune bazele tiparului românesc». Cărțile sale, *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510), *Evangheliarul* (1512), ajung și la ruși. «România este cea de a treia țară a tiparului cirilic slav. Caracterile din cărțile tipărite în România produc o impresie impunătoare; deși cu același desen, sînt mai mari, ceea ce le face mai solemne». Macarie, în locul inițialelor în chenar, redă inițialele împletite, reproducînd stilul ornamentelor din manuscrisele sîrbești. Feodorov pleacă în România învecinată, înainte de 1581. «Primul nostru tipăritor», — spune G. I. Koliada —, a căutat în România oameni de cultură și texte corecte ale cărților biblice. El era un oaspe binevenit în această țară vecină. Rezultatul convorbirilor sale de aici a fost editarea «Evangheliei cu învățătură». Judele Brașovului, Hrăjilă Lucaci, a căutat mult timp această carte și a găsit-o la Tirgoviște, la mitropolitul Serafim. Koliada afirmă că originalul Evangheliei cu învățătură, tipărită de Coresi la Brașov (1580-1581), nu a fost un manuscris rus (aceasta era opinia lui Iașimirski), ci *Evanghelia cu învățătură* de la Zabłudov (1569), tipărită de Feodorov. Se presupune că Feodorov a avut relații de cultură cu Serafim, șeful Bisericii Țării Românești. În România «începuse tipărirea cărților cu 70 de ani înainte». În tipărirea lui Coresi s-a luat ca model de ornamentare grafica lui Feodorov. Deși *Evanghelia cu învățătură* de la Zabłudov este «una din cele mai sărace în ornamente», între xilografia cu stemă din cele două *Evangheli* există o legătură.

«Artistul român (Coresi) a luat xilografia din *Evanghelia* de la Zabłudov ca model pentru stema lui Hrăjilă și n-a făcut modificări esențiale în chenar.

După 1588, tiparul românesc se întrerupe aproape 50 de ani, din cauza secătuirii economice a Țării Românești, provocată de turci. Ucraina contribuie la reînnoirea tipa-

rului românesc. În fruntea Lavrei Pecerskaia din Kiev se găsea Petru Movilă. Lui Matei Basarab, ca și lui Vasile Lupu, i se trimite tipografiile complete. Din tiparnița de la Streatin și Krilos au ieșit patru cărți (1603-1606). Vignetele și desenele acestor cărți, care apar sub îngrijirea lui Balaban, nepotul episcopului Lvovului, de asemenea au influențat «parțial» cărțile românești din veacul XVII. Chenarele cărților Lavrei Pecerskaia din Kiev sînt suprîncărcate cu ornamente, reprezentări ale sfinților, formînd un întreg iconostas care ne uimește prin bogăția lor decorativă.

Din cartea ucraineană, ele trec în tipografia Moldovei și Munteniei, devenind un element nelipsit al cărții românești. Moltvelnicul (1635) tipărit de Timotei Alexandrovici la Cîmpulung, din porunca lui Matei Basarab, e tras pe aceleași plăci care au fost folosite anterior de Timotei la tipărirea Ceasloavelor kievene (1625-1626).

Cartea de învățătură de la Iași (1643) are xilografiile lucrate de Ilie, cel mai bun gravor ucrainean. Pe filele 250, verso, și 333 întîlnim o copie excelentă a vignetei «Apostolului» moscovit. Meșterii romîni prelucrează în mod creator modelele rusești. *Antologhionul* de la Cîmpulung (1643), ca și *Octoiul* de la Buzău (1700), reproduc vigneta lui Feodorov, însă modificată în chip artistic. Ea trece în *Triodionul* (Penticostarul slăvonesc) de la Tîrgoviște (1649) și în *Indreptarea legii* (Tîrgoviște 1652). A treia vignetă a lui Feodorov se recunoaște în *Octoih* (Buzău 1700). Ea reunește tiparul moscovit, bielorus, ucrainean și romîn. G. I. Koliada găsește în *Bibliografia romînească veche*, de I. Bianu și Nerva Hodoș, reproducerea unei vignete care provine din Biblia de la Ostrog (1581). Artiștii romîni au cunoscut acest izvor atît de bogat prin eleganța ornamentelor sale. Spre deosebire de cărțile lui Feodorov, vigneta finală are o întrebuintare obișnuită în ornamentarea tipărilor romînești din sec. XVII. Inițialele care predomină în tipărișurile ucrainiene sînt de proveniență lvoviană. În deceniile 6 și 7 ale sec.XVII, unele inițiale romînești provin din Biblia de la Ostrog. «Captați de marea eleganță a inițialelor de la Ostrog, diferiți artiști iau inițialele ca exemplu și creează, pe baza lor, inițiale proprii, asemănătoare în esență și deosebite în detaliu». Măiestria grafică a lui Feodorov se reflectă și în cartea protestantă și catolică din Polonia și Lituania. Grafica lui Feodorov n-a pătruns în tiparul din țările slave de sud, deoarece în Balcani, ca și în Veneția, activitatea tipografică dispăre la finele secolului XVI.

Prin dezvoltarea producției tipografice de la Moscova, din Bielorusia, Ucraina, unde Ivan Feodorov pune bazele trainice ale tiparului, sînt sprijiniți și slavii din sud. Cartea a devenit «armă spirituală», ajutîndu-i pe aceștia din urmă în lupta împotriva turcilor, salvîndu-i de la desnaționalizare. «Apostolul» și «Biblia» lui Feodorov au fost găsite acum 100 de ani în Muntele Athos. În tipărișurile mitropolitului Dosoftei se subliniază constant că ele sînt scoase în tipografia obținută de la Moscova. Pe pagina de titlu a primului volum din «Viața sfinților» (1682-1686), ediția lui Dosoftei, se spune că ele au fost tipărite în tipografia «Sfintei Mitropolii în Iași, la care tiparnița mi-au ajutat de la Mosc, Sfînția Sa Părintele nostru Patriarhul Ioachim» (B.R.V., 73). În *Parimiile*, Iași 1683, pe filele 129 verso și 130, sînt tipărite versurile romînești ale mitropolitului Dosoftei: «Că și dela Moscova luciaște lăcoare, / Intinzînd lungi raze și bun nume supt soare...» (B.R.V., 79). Cărțile lui I. Feodorov, prin înaltele lor calități poligrafice, prin eleganța și «podoabele lor neîntrecute», au exercitat o mare influență asupra dezvoltării tiparului în țările vecine cu Rusia.

Studiul semnat de G. I. Koliada aduce o nouă lumină în cercetarea mijloacelor tipografice ale tipărișurilor din sec. XVI-XVII, reliefind spiritul tradițional de colaborare culturală care a stăpînit și a condus pe cei mai buni reprezentanți ai culturii și artei celor două popoare vecine — romîn și rus.

Nu mai cercetătorii burghezi călău au ca, prin ignoranță și eronate interpretări, să diminueze rolul de importanță primordială pe care l-a exercitat cultura veche rusă asupra dezvoltării culturale din Moldova și Țara Romînească.

D. B.

UN MANUSCRIS LITURGIC DIN SECOLUL XI

În «Dumbarton Oaks Papers», nr. 8, 1954, «Harvard University Press», Cambridge, Massachusetts, André Grabar (*Un rouleau liturgique constantinopolitain et ses peintures*, p. 164-199) ne prezintă cel mai frumos manuscris liturgic, cunoscut pînă acum. El aparține Bibliotecii Patriarhatului grec al Ierusalimului. Scris cu o mare grijă, el e împodobit cu mici și numeroase imagini iconografice, cu un chenar pictat, care încadrează textul.

Manuscrisul figurează în catalogul lui A. Papadopoulos-Kerameus, 1897, Petersburg, și e citat de asemenea de B. V. Farmakovski pe lista sularilor liturgice grecești, publicată acum mai bine de o jumătate de secol. Amîndoi îl datează în sec. XI. E o operă sigură din Constantinopol.

Picturile din el par excepțional de importante pentru istorici.

Sulul e o bucată de pergament, 8,50×0,19 m. E compus din două bucăți de lungime neegală: o bucată foarte scurtă pe care manuscrisul începe și cealaltă, principala, care constituie corpul manuscrisului.

Textul inițial, cel care singur ne interesează, se găsește întreg pe bucata principală. Cea mică a fost probabil adăugată în secolul următor, cînd pe spatele ei s-a scris un alt text.

Pe fața principală a sulului e scrisă Liturgia Sfîntului Ioan Chrisostom, iar pe verso Liturgia Sfîntului Vasile cel Mare.

Titlurile și rubricile sînt scrise cu litere capitale, în culorile aurului, cu unele prescurtări. Ele sînt închise în încadramente speciale. Rugăciunile tainice ale preotului care slujește sînt în cursive și cu cerneală neagră.

Încadrarea ornamentală precedată de o vigneta, e completată cu ilustrații, chipuri iconografice, pictate pe cele două margini ale sulului, mai ales pe marginile din stînga.

Inițialele-imagini marchează începutul fiecărei rugăciuni a preotului care slujește.

Se pare că o doamnă bizantină, Kali, ar fi comandat acest manuscris și el ar fi fost destinat unui episcop, al cărui nume nu se cunoaște.

Intr-adevăr, de două ori, un episcop anonim e reprezentat pe manuscris și în aceeași poziție, rugîndu-se. Manuscrisul a fost confecționat la Constantinopol. O pictură ne arată biserica dedicată Sfîntului Gheorghe. În secolul XI exista o biserică Sf. Gheorghe, clădită de Constantin IV Monomahul († 1055), celebră. Cea mai mare parte din sularile liturgice cunoscute pînă acum sînt lipsite de picturi.

Sulul de față reflectă o concepție grandioasă a hieratismului oriental care, pentru a fi conturată mai precis, amintim de alte sulari. Grabar reproduce lista ilustrațiilor celor trei sulari: 1. Manuscrisul Institutului arheologic rus, scris la sfîrșitul sec. XI și începutul sec. XII, pentru Mînăstirea Sf. Ioan Prodromul din Constantinopol. 2. Manuscrisul de la Muntele Athos, lavra nr. 2, de la începutul sec. XIV, conținînd Liturgia

Sf. Vasile. 3. Manuscrisul nr. 101, de la Muntele Athos, din sec. XIII. 4. Manuscrisul nr. 707, conținând Liturghia Sf. Vasile, datind din secolul XIII.

Nici unul din acestea nu prezintă o coerență iconografică atât de vizibilă ca manuscrisul de față. Amplasarea ilustrațiilor în manuscrisul acesta, totalizind aproape un număr de 24, constituie o deosebită valoare iconografică și se încadrează într-un simbolism liturgic profund.

Vigneta care deschide textul reprezintă pe Mîntuitorul sub un mare arc.

A doua pictură reprezintă pe Maica Domnului rugîndu-se, a treia: serafimi, heruvimi, Sfîntul Ioan Hrisostom.

O altă pictură înfățișează pe Mîntuitorul slujind Sfînta Liturghie înconjurat de îngeri-diaconi, în prezența celor 12 Apostoli. Învierea lui Lazăr, de asemenea e înfățișată.

Iconografia Botezului își găsește un loc important împreună cu figura Sfîntului Ioan Botezătorul. Sfîntul Gheorghe apare rugîndu-se înaintea Mîntuitorului. Sfîntii Constantin și maica sa Elena sînt de asemenea prezenți în micile reprezentări iconografice de pe manuscris. Adormirea Maicii Domnului, rugăciunea din Grădina Ghetsimani, Schimbarea la Față, Răstignirea, sînt ultimele picturi din manuscris. Picturile formează un ansamblu unitar, împotriva caracterului variabil al subiectelor. Marele arc, ce deschide seria iconografică, evocă zidul iconostasului. Unele din picturile de pe marginea sulului sînt concepute în funcție de aceeași idee ca și a liturghiei în sine.

Acest frontispiciu cu cadru arhitectural (marele arc) îți dă impresia că intri pe ușa bisericii. Apoi imaginația artistului continuă în același sens. În interiorul clădirii bisericii, găsești preotul care slujește Sfînta Liturghie.

Sfîntul Ioan Hrisostom e reprezentat de mai multe ori, fie ținînd manuscrisul operei sale înainte lui Hristos, fie slujind în fața altarului. De asemenea, grupul de trei oameni care se roagă e identificat de Grabar, ca fiind vorba de un grup de preoți, îndeplinind, ca și episcopul anonim, funcția celebrării Sfîntei Liturghii. Juxtapunerea unora și a altora nu e deloc anacronică, deoarece sub aspectul lor sacramental, evenimentele Evangheliei nu mai aparțin singurului moment în care ele au loc, ci tuturor momentelor în care Liturghia îi chiamă la viață adevărată. Fiecare credincios care asistă la Liturghie devine martor ocular al evenimentelor evanghelice și el e foarte aproape de reprezentările iconografice.

Se pare că Botezul a fost ales pentru o astfel de demonstrație iconografică, ca element de preferință, față de alte scene ale Noului Testament, deoarece Botezul e reprezentat alături de rugăciunile Epiclesei și Anamnezei, care marchează momentul decisiv al sfîntei jertfe.

Este inutil să se adauge că Botezul se preta mai mult decît alte scene, evenimente evanghelice, la acest gen de interpretare, deoarece el e înnoirea reală a fiecărui creștin.

Ilustratorul textului liturgic putea găsi mai multe soluții iconografice, putea alege din mai multe imagini echivalente. Această arată că el a fost executat într-un excelent atelier al capitalei bizantine.

Libertatea relativă de alegere nu diminuează valoarea teologică și simbolică a ciclului de imagini. Aceasta explică absența printre operele bizantine a unor cicluri absolut identice, chiar dacă sînt scurte. Există o «zonă de probabilitate» iconografică, în care pictorul își putea alege subiectul. Grabar constată apropierea strînsă care există între ciclul sulului nostru liturgic și acelea ale pictorilor din bisericile bizantine din sec. XI-XII.

Scenele ciclului iconografic nu-s deloc prezentate în ordinea lor cronologică, ci apar direct legate de textul Liturghiei.

Dacă Liturghia e o repelare sacramentală a istoriei mîntuirii prin Întrupare, ea e totodată demonstrația cea mai evidentă a realității acestei Întrupări și a binefacerilor sale esențiale, însemnînd întoarcerea tuturor oamenilor la starea anterioară păcatului originar. Pe planul pietății, aceasta semnifică mai ales întoarcerea la adorarea, la slăvirea lui Dumnezeu, așa cum de todeauna o practică îngerii.

Rugăciunile Liturghiei proclamă, repelă, iar miniaturile manuscrisului pe de o parte relevă această temă esențială a simbolicei liturgice.

Singura miniatură care e introdusă în coloana textului, ocupînd un loc important, e aceea a Mîntuitorului, ca Mare arhieru Pantocrator, înconjurat de îngeri îmbrăcați ca diaconi, oficiînd în jurul Său.

Din punct de vedere sacramental, Liturghia reflectă totdeauna opera istorică a mîntuirii și celebrarea ei de către Iisus Hristos, împreună cu îngerii, în ceruri. Egal esențiale, aceste două gânduri ale liturghiștilor, sînt de asemenea în centrul preocupărilor ilustratorului manuscrisului bizantin.

După cum se știe, Intruparea Logosului nu e numai înțelegerea unei lumi noi. Ori locul cultului, — biserica — e o reproducere în mic a acestui univers creștin, un microcosm creștin. Simbolica arhitecturală explică edificiul bisericii cu cupolă, fiind o imagine a lumii.¹

Îndeosebi, Dumnezeu care mîntuiește omenirea și îngerii care participă la aceasta, sînt înfățișați în părțile clădirii, care corespund înălțimilor invizibile ale universului, adică în cupolă și bolți.

În măsura în care pictorii reproduc în manuscrisele liturgice ciclul iconografic al mozaicurilor și frescelor bisericilor, ele nu fac altceva decît să arate aceleași imagini cerești. Hristos, îngerii care-L înconjoară, imaginile Sfintei Euharistii, păstrează o amintire a figurilor și scenelor care se reprezentau în cupolă. Constatăm o prioritate a picturilor din biserică în ansamblul ilustrativ al manuscrisului liturgic.

Scena Liturghiei cerești săvîrșită de Iisus cu îngerii-diaconi și aceea a Adormirii Maicii Domnului, nu-s întîlnite alt de dezvoltat decît în decorația murală a sec. XIII și XIV.²

Monumentele păstrate din sec. XI și în unele cazuri mozaicurile murale ne îngăduie să presupunem că din această epocă existau biserici cu iconografie în genul miniaturilor din acest manuscris.

Noua biserică din Toqale în Capadocia, construită probabil în sec. X, cît și mozaicul absidei Sfintei Sofia din Kiev (construită puțin timp după 1037) prezintă deja pe Hristos, oficiînd cu îngerii-diaconi. De astfel de reprezentări poate fi apropiată și fresca din sec. XI, din Sfînta Sofia în Ochrida Macedoniei.

În afară de îngerii diaconi cu ripide, comuni manuscrisului și Kievului, se văd pe manuscris îngerii și arhangheli cu cădelnița, iar un înger poartă, ca preotul în timpul intrării celei mari, potirul într-o mînuă, iar discul pus pe cap și reținut cu cealaltă mînă.

În aceste două cazuri nu e vorba de anacronisme, ci de versiuni iconografice foarte aproape de unele opere comune din aceeași epocă, puțin evaluate.

Nimic nu se împotrivesc ideii că aceste două imagini ar fi fost reprezentate, în acea epocă, pe zidurile bisericilor. Acestor două scene li se poate adăuga Botezul lui Hristos. El are două detalii interesante: în timp ce al doilea înger întinde mîna goală spre Hristos, primul ține în amîndouă mîinile o bucată de stofă roșie. Ca și preotul oficiînd în timpul Epiclesei, Ioan Botezătorul privește spre cer și spre porumbel.

Astfel, toate imaginile Botezului Mîntuitorului se pare că reflectă ritul Epiclesei euharistice. Însăși figura Mîntuitorului, avînd talia Mică, te face să te gîndești la un copil, aluzie la Hristos adus ca jertfă, tînăr și blind ca mielul pascal.

Porumbelul Duhului Sfînt, amplasat lângă rugăciunile Epiclesei, pune pe primul plan motivul central al imaginii: există o apropiere directă între coborîrea Duhului Sfînt la Botez și Epiclesa liturgică.

1. André Grabar. *Sybolisme cosmique et monuments religieux*. Juillet 1953. Exposition au Musée Guimet, Paris, Catalogue, p. 65-72. de asemenea *Cahiers archéologique* II (1945), p. 54-64, Paris. Distribuirea imaginilor iconografice în vastitatea registrelor specificate de erminii sînt rodul dogmei hristologice. Funcția iconografică ortodoxă e ascetică și purificatorie, iar nu o delectare impresionistă, ca în unele interpretări apusene.

2. Cu privire la imaginile Liturghiei cerești, din sec. XIII-XIV, vezi G. Millet, „*Monuments byzantins de Mistra*“, Paris 1910; Vlad R. Petkovic, „*La peinture serbe au Moyen Age*“, II, Belgrad, 1939.

Nu e exclus ca porumbelul care poartă în cioc o mică ramură, să reflecte o intenție teologică mai precisă, apropiind de exemplu speranța mântuirii pe care acesta o anunța lui Noe, de certitudinea mântuirii prin Botez și de Sfânta Euharistie.

Această ilustrare relevă, pe de o parte reînnoirea sacrală a Întrupării mîntuitoare, iar pe de altă parte reflectă Liturghia permanentă a îngerilor în cer, în legătură cu opera sfințitoare a lui Iisus Hristos.

Pentru a sublinia mai bine ideile directe ale gândirii care a prezidat creația picturilor din manuscris, Grabar compară aceste picturi cu ilustrările sulului liturgic de la lavra din Muntele Athos, publicate de Louis Bréhier.³ Din punct de vedere tehnic și estetic, ilustrarea sulului liturgic nr. 2 e mediocră. Cele 15 ilustrații conținute de sulul liturgic nr. 2, evocă celebrarea Liturghiei în biserică.

În locul picturii servese să formeze inițialele începutului rugăciunilor. În locul episcopului care oficiază, apare înaintea altarului un preot și un diacon. Aceste miniaturi par să reprezinte săvîrșirea efectivă a Liturghiei într-o biserică. Pictorul manuscrisului de la Ierusalim nu cunoaște în aceeași măsură această notă realistă. Desigur, orice ilustrare nu e decît o reflectare a textului, însă în timp ce pictorul manuscrisului Muntelui Athos se mulțumește cu trimiterea la cuvintele care evocă personajele și evenimentele Scripturii, manuscrisul de la Ierusalim caută să le substituie echivalente iconografice.

E o metodă mai «liberă», care prin imaginile sale caută să intre mai adînc în sensul tainic al Liturghiei. În manuscrisul din Muntele Athos, picturile iconografice sînt foarte mici, minuscule, aproape, aranjate în așa fel încît să formeze inițiale, ceea ce duce uneori la o forțare a schemei iconografice obișnuite și a asemănării imaginilor.

Modul acesta de tratare iconografică a manuscriselor se regăsește într-un grup bine definit de manuscrise bizantine, toate din sec. XI-XII, care provin din atelierele Constantinopolului⁴

Pictura acestor suluri e la nivelul celor mai bune exemple de acest gen puțin prețios, cu tendință spre manierism. Ele contează printre cele mai vechi, ca manuscrisul grec nr. 64 din Biblioteca Națională din Paris.⁵ Din cercetarea grupului de manuscrise din aceste secole, reiese că exista un mic număr de ateliere, unde se repetau aceleași subiecte și motive. De exemplu:

Botezul Domnului, cu porumbelul purtînd o ramură, sau Arie, condamnat la primul sinod ecumenic. Inițialele sulurilor cuprinzînd scene evanghelice sînt cele mai îndrăznețe și complicate, din grupul de manuscrise bizantine.

În opoziție cu inițialele occidentale de acest gen, literele bizantine sînt formate aproape exclusiv cu ajutorul figurilor omenești și unele accesorii, făcînd apel foarte rar la motivele pur decorative.

E o metodă specific bizantină, care are rădăcinile în picturile murale ale evului mediu, contrar obiceiului bisericilor romane din Occident. Decoratorii bizantini nu au recurs deloc la ordonări cu caracter geometric, la cadre și ornamente de umplură.

Figurile omenești sînt destinate să formeze ele însele osatura decorației. Din cauza funcției sale liturgice, pictorul a restrîns mult repertoriul său ornamental, eliminînd din inițialele sale toate motivele zoomorfe și chiar vegetale. El se distinge mult de alte manuscrise, în care factorul decorativ preponderază. Cu multă eleganță și spirit inventiv, pictorul manuscrisului nostru închide textul într-un cadru adecvat. Motivul desenului e foarte rar în decorația manuscriselor constantinopolitane.

Cadrul împletit al sulului e extrem de fin. Fire foarte subțiri separă textul de marginile manuscrisului și rugăciunile, unele de altele.

3. Louis Bréhier, *Les peintures du rouleau liturgique No. 2 du monastère de Lavra, in Annales de l'Institut Kondakov*, Seminarium Kondakovianum, XI (1940), p. 1-19, cu numeroase reproduceri. ●

4. M. M. Lazarev, *Istoria vizantijskoi živopisi*, 1-2, Moscova, 1947, p. 106-115, 318-320. planșele 124-127, 129-130, 132, 134-137, 149, 155, 159. E o bună expunere asupra genului de pictură microscopică, de origină constantinopolitană, sec. XI și XII.

5. H. Omont, *Miniatures des plus anciens manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale du VI-e au XIV-e siècle*. Paris, 1929, pl. LXXXV-VI (grec 64), manuscrisul Theol. grec 154 de la Viena și Ms. 639, New York.

Acest gen de împletituri nu pare tipic pentru miniaturile sec. XI-XII, ieșite din scriptoriile Constantinopolului. Tresele foarte fine formează un fel de rețea de ochiuri, de forme diferite, pătrate, dreptunghice, toate legate unele de altele. Alte ornamente se înscriu în interiorul ochiurilor de împletitură. Ori, acest gen de ordonări decorative, cu toată originea sa veche, nu s-a desfășurat cu adevărat într-un sistem bogat și suplu, decît în atelierele musulmane abbaside.

În sec. X, plăfoanele pictate, din marea moscheie din Cordova, oferă excelente exemple de acest sistem de cadre reunite într-o compoziție unică. El se găsește în decorurile musulmane din Spania și mai tîrziu în moscheia El-Aqsa din Cordova, care oferă cea mai mare asemănare cu ordonarea cadrelor din manuscrisul nostru.

Fără îndoială că pictorii manuscriselor din Constantinopol, către sfîrșitul sec. X, s-au lăsat inspirați de modelele musulmane contemporane sau poate anterioare. Forma deosebită a manuscrisului nostru va favoriza, probabil, aplicarea uneia din aceste rețele de încadrare ornamentală.

Sulul manuscrisului de la Ierusalim ne procură exemplul cel mai remarcabil al ordonării constantinopolitane, de origină orientală.

Studiul lui A. Grabar subliniază finețea artistică a decorării manuscrisului, tradiția bizantină în acest sens, cît și spiritul profund teologic care emană din micile picturi.

DANIELA BRATU

UN NOU MONUMENT AL CULTURII VECHI RUSEȘTI

Sub acest titlu, N. Holostenko ne prezintă în *Искриво*, 9, 1958, p. 62-65, Moscova, descrierea unei cupe de argint aurit, descoperită de curînd în U.R.S.S. Avînd un diametru de 26 cm. și înălțimea de 14 cm., vasul de argint din Cernigov e tipic pentru Rusia veche. După tematica ornamentală, vasul prezintă medalioane cu scene din viața războinică, vînătorească, diferite figuri heraldice, împletite cu ornamente. Compoziția medalioanelor formînd cîte o stea cu opt colțuri, cuprinde figuri de călăreți, păsări, sălbăticiuni, un leu și un vultur. Tematica de aici e înrudită cu cunoscutele desene din catedrala Sfîntei Sofii din Kiev, unde scenele de vînătoare sînt similare. Călărețul e reprezentat în armura tipică vechii Rusii. Călărețul cu arc era un polovțian, după caracteristicile arcului și fizionomiei. Dacă partea exterioară e împodobită cu scene de război și vînătoare, partea interioară arată o scenă obișnuită de dans. Sînt frumos trasate, figura unui guslar și a unei dansatoare. Împrejurul lor se află vulpea, leul, vulturul. La picioarele guslarului e un ciine. Figurile de aici amintesc mijloacele compoziționale ale soborului Dimitrovsk din Vladimir, cu capul cam lat, specific artei din secolul al XI-lea. În sec. XII, figurile din monumentele artei erau mult mai suple și mai alungate. Scena prezintă un mare interes. Un guslar cîntă din alăută, la spatele lui se află o femeie și în jurul lor păsări și animale. La baza tematicii a stat *Psalmul* 148, 10. («Lăudați pe Domnul... fiare și toate animalele, tîrtoare și păsări înaripate...»).

În legătură cu marea popularitate a figurilor Psaltirei în arta vechei Rusii, se amintește de contribuția eminenților specialiști în arta veche rusească, V. Lazarev și M. V.

Alpatov. Ei consideră această popularitate ca provenind din faptul că temele naturii, cîntate de Psaltire, în mare măsură se împletesc cu temele obișnuite din folclor. Ultimele s-au sedimentat în creația populară, încă, din perioada preceștiină. Se poate presupune că figura guslarului reprezintă pe Regele David. O compoziție analogă se găsește în biserica Pocrov și biserica Dimitrovsk din Vladimir. Dacă în reprezentarea din biserica Pocrov avem de aface cu Regele David, care cîntă și e ascultat de sălbătăciuni pasări, aici, în schimb, nu mai întîlnim figura tipică a canonului bisericesc, nici îmbrăcămintea deosebită și nimbul din jurul capului. Relieful și modalitatea artistică în care e tratat guslarul, sînt lipsite de atributele canonice. Cîntărețul e o figură ce s-a format în conștiința poporului în perioada preceștiină și e legată de reprezentările magice ale aceluia timp. În reliefurile cupei din Cernigov, subiectele biblice au servit ca motiv pentru reprezentarea păgînă a Rusaliiilor și a altor sărbători, cu specific de simbolică magică. Elementele compoziției și tehnice ne permit să fie datată în secolul XII și chiar anterior. Pe partea inferioară a inelului de susținere, s-a descoperit o însemnare, Naum, probabil numele meșterului care a confecționat cupa. Însemnarea denotă caracteristici caligrafice aparținînd secolului XI și începutul secolului XII. Ținînd seama de ansamblul datelor, ce le putem identifica, datarea se situează la jumătatea secolului XII. În afară de cupa din Cernigov, mai există cupa de la Vladimir Davidovici și două în colecția Ermitaj. Unii cercetători se îndoiau de autenticitatea acestora din urmă, atribuind-o meșterilor din Caucaz. Cupa din Cernigov arată, cu prisosință, că ne aflăm în fața unor realizări ale meșterilor ruși.

LUMEA MINUNILOR ȘI A SFINȚILOR

Sub acest titlu (*Welt der Wunder und der Heiligen*), săptămînalul est-german *Neue Zeit*, din 21 dec. 1958, publică un comentariu semnat de Christian Helm asupra unei culegeri de vechi legende germane: «*Alle deutsche Legenden*». *Zusammenstellung besorgt v. Richard Benz*. Berlin. Union Verlag, Leipzig, VEB Offizin Andersen Nexö, 1958, 112 p.

Culese din manuscrise, cărți populare și de pietate, altădată mult apreciate în mediul oamenilor simpli din landurile dintre Rin, Oder, Alpi, Dunăre și mările Nordului, aceste remarcabile alcătuirii uneori naive, dar niciodată lipsite de însușirile literare pe care li-l dau stilul și limba savuroasă a vechilor cronici, — readuc cititorului modern nult din atmosfera arhaică a unei lumi în care îngerii, sfinții, duhurile sau diavolul erau, în concepția vremii, elemente ale vieții de toate zilele. Reproduseri, cu pricepere alese, de vechi miniaturi în care aurul, carminul, negrul de fum, se amestecă în combinații vii, sugestive, gravuri în lemn, gloria artiștilor medievali germani, vignete cu remarcabile motive zoomorfe sau florale, împodobesc și ajută imaginația în reinvierea acestei lumi, extrasă din *Legenda aurea* a lui Iacob de Varagine (sec. XIII), din vechile culegeri de *Vieți de sfinți* sau *Minuni ale Maicii Domnului*. Omul modern găsește o reală încîntare în astfel de mărturii ale încrederii în atosposibil, cum numește comentatorul german, relația dintre cititorul de acum cîteva veacuri și scrierile a căror culegere e publicată în Republica Democrată Germană. Cititorului modern i se furnizează, pe lîngă o alegere din literatura autentică ce a făcut gloria Evului Mediu, pe lîngă sursele adevărate ale onora din creațiile unui viguros scriitor ca Thomas Mann (romanul său «*Der Erwählte*»), — prilejul de a prinde ceva din sufletul și psihologia compatrioților săi de altădată. Cititorul ortodox va întîlni în culegerea publicată, frînturi din textele familiare sbornicelor răsăritene, care au izvorul în bogata literatură a orientului creștin.

RAPORTURI BIZANTINO-ROMINE

În *Byzantinostlavica*, 2 1958, Praga, A. Elian (Les Rapports byzantino-roumains, p. 212-225) analizând relațiile între Bizanț și Țara Românească, Moldova, arată că arta bisericească, arhitectura Evului nostru Mediu, cultura noastră veche se află în zona de influență a Bizanțului. Domnitorii români se adevăriră urmașii alți ai basileilor, cîț și ai țării sau despoților sîrbi în patronajul Atosului, exercitat în secolele XV și XVI. Patriarhii orientali găsiră ajutor și sprijin în aceste principate, înainte chiar de a merge să le găsească mai tîrziu la pulernicii țari ruși din secolul XVII. Dacă *diaspora* post-bizantină din Italia aduse eminente servicii culturii neo-grecești, ideea bizantină nu poate fi păstrată decît în aceste principate dunărene, unde alianțele cu marile familii ale țării, comunitatea de religie și protecția otomană asigurată, de exemplu, descendenților Cantacuzinilor, tronul Valahiei, începînd din secolul XVII... Pentru oricare altă țară, relațiile cu Bizanțul ar fi încetat în chip firesc, odată cu dispariția Imperiului. În ceea ce privește țările romînești, după excelenta expresie a lui Nicolae Iorga, Bizanțul după Bizanț, trebuie să-l căutăm mai ales în nordul Dunării, în aceste principate, unde civilizația bizantină nu încetează să se afirme mult timp după catastrofa din 1453. Moștenirea Paleologilor, primită de biserica din Constantinopol și de marile familii bizantine, care supraviețuiră ruinii Imperiului, găsî un teren favorabil păstrării sale în aceste țări romînești, care din mai multe puncte de vedere au fost singurele în stare să continue opera Bizanțului. Astăzi numeroase studii despre istoria artei romînești, unde se-nfîlșește des problema influenței bizantine, sînt publicate în țară, iar cataloage de manuscrise grecești vor continua să apară, mărind considerabil numărul lucrărilor cu privire la relațiile bizantino-slave.

FONDUL ARHIVISTIC VORONTOV DIN MOSCOVA

Al. Andronic (Documente referitoare la Principatele romîne aflate în fondul Voronțov, păstrat în Arhiva centrală de stat a actelor vechi din Moscova, p. 222-226) în *Revista arhivelor*, seria nouă, 1, 1958, București, atrage atenția asupra documentelor de arhivă din Moscova și Leningrad, rămase mult timp necunoscute istoricilor noștri. În ultimul timp, din U.R.S.S., au fost date la iveală relații, note, lucrări cu caracter istoric, geografic, economic, administrativ din perioadele 1806-1812, 1828-1829. Deja Academicianul A. Oștea și conf. A. Vianu au studiat documentele răscoalei lui Tudor Vladimirescu, în lumina arhivelor sovietice (Vezi Studii, X, 1957, nr. 1). Între 1870 și 1897 s-au publicat 40 de volume în colecția Arhiva Cneazului Voronțov. Fondul 1261 din Arhiva centrală de stat mai conține numeroase documente încă nepublicate și nestudiate. În 1950-1951, V. Z. Djincearadze a prezentat liste de materialele provenind din fondul Voronțov. În ele se găsesc documente cu privire la Poarta Otomană, cuprinzînd aproape un secol (1732-1830). Cel mai vechi dosar, datînd din 1732, cuprinde jurnalul lui Antioh Cantemir, reflectînd aspecte din viața diplomatică de la Londra. Printre documentele de la mijlocul secolului XVIII, aflăm o descriere a Imperiului Otoman, care n-ar exclude posibilitatea existenței unei sumare descrieri a țărilor romîne, însemnări despre relațiile ruso-otomane, lista mărfurilor exportate din Rusia în diferite țări și în Principatele Romîne. În actele referitoare la războaiele ruso-turce, duse în mare parte pe teritoriul Principatelor, pot fi găsite descrierea bătăliilor de la Focșani, Cahul, date privind încălcarea de către turci a tratatului de la Kuciuk-Kainargi, însemnări despre relațiile ruso-turce, comerțul pe Dunăre, Marea Neagră, scrisori și rapoarte ale generalului Suvorov, Potemkin, Kamenski, M. S. Voronțov, Kutuzov, dislocarea armatei ruse în Moldova, Valahia, jurnalul operațiunilor lui Kutuzov în Valahia și Oltenia, relatarea unor evenimente din 1811 în Oltenia, jurnalul operațiunilor armatei a 2-a în războiul ruso-turc din 1828-1829.

Extragerea și selectarea materialelor privilegiate la romîni va constitui un aport prețios la îmbogățirea istoriografiei romîne din perioada respectivă.

OFICIALE, ADMINISTRATIVE

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

MIȘCAREA PERSONALULUI

I. TRANSFERARI

Preoți

1. Potrivit temeiului nr. 314/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preotul Petre M. Pandele, de la parohia Rîncezi, raionul Teleajen se transferă în postul de preot paroh la parohia Strejnicu, raionul Ploești, pe data de 1 ianuarie 1959.

2. Potrivit temeiului nr. 797-1206/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preotul Dumitru Pop, de la parohia Iernuț, raionul Luduș, Regiunea Cluj, se transferă în postul II de preot la parohia Ioan Creangă, raionul I Mai din Capitală, pe data de 1 februarie 1959.

3. Potrivit temeiului nr. 1814/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preoții Niță Geantă, de la parohia Bran și Aurel Rădulescu, de la parohia Voevoda, ambele din raionul Alexandria, se transferă reciproc, pe data de 1 februarie 1959.

4. Potrivit temeiului nr. 22219/958—3711/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preotul Popa V. Stelian, de la parohia Albești, raionul Negru Vodă, regiunea Constanța, se transferă în postul de preot paroh la parohia Zimbru, raionul Lehliu, pe data de 1 martie 1959.

5. Potrivit temeiului nr. 20818/958—3498/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, se transferă reciproc, pe data de 1 martie 1959, următorii preoți:

— Preot Const. T. C. Popescu, de la parohia Rălești, raionul Giurgiu, la parohia Bilciurești, raionul Ploești;

— Preotul Const. St. Popescu, de la parohia Bilciurești, raionul Ploești, la parohia Gratia, raionul Videle;

— Preotul Dumitru Iliescu, de la parohia Gratia, raionul Videle, la parohia Rălești, raionul Giurgiu.

6. Potrivit temeiului nr. 4177/959, al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, ieromonahul Simion Tatu, se transferă, de la Mănăstirea Antim, la Catedrala Patriarhiei, pe data de 1 martie 1959 și ieromonahul Grațian Gliga, funcționar principal la Atelierul Institutului Biblic se transferă la Mănăstirea Antim, tot pe data de 1 martie 1959.

7. Potrivit temeiului nr. 5093-5847/959, al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preotul Titus Tifu, de la parohia Sf. Ioan Moși din Capitală se transferă în postul de preot paroh la parohia Zlătari, raionul T. Vladimirescu din Capitală, pe data de 1 aprilie 1959.

Cîntăreți

1. Potrivit temeiului nr. 1895/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, cîntărețul Grigore N. Constantin, de la parohia Odăile, raionul Ploești, se transferă la parohia Puchenii Mari, același raion, pe data de 1 ianuarie 1959.

Personal administrativ

1. Potrivit temeiului nr. 2649/959, al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, D-1 Mircea Ștefan Ionescu, șef serviciu Contabilitate, se transferă de la Centrul Eparhiei Bucureștilor, la Administrația Patriarhală, pe data de 1 februarie 1959.

II. NUMIRI ȘI INCADRARI

1. Potrivit temeiului nr. 21959/958—2553/959, al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preotul Ruse Beceanu, se încadrează în post de preot la filiala Tunari din parohia Tîrnava, raionul Drăgănești-Vlașca, pe data de 1 februarie 1959.

2. Potrivit temeiului nr. 20438/958—3141/959, al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, licențiatul în teologie Mateescu I. Gheorghe, se numește în postul de preot paroh la parohia Posești, raionul Teleajen, pe data de 1 februarie 1959.

3. Potrivit temeiului nr. 3121/959, al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preotul Ioan Mihuț, de la parohia Sf. Ioan Botezătorul din Capitală, trece pe data de 1 ianuarie 1959, din postul III de preot, în postul II vacant la această parohie.

4. Potrivit temeiului nr. 1865-3713/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, preotul Țepordei Vasile se încadrează în postul de preot paroh la parohia Islaz, raionul Brănești, pe data de 1 februarie 1959.

5. Potrivit temeiului nr. 4772/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, cîntărețul Costea Ștefan se numește în postul de cîntăreț la parohia Tudor Vladimirescu-Canal din Capitală, pe data de 1 martie 1959.

6. Potrivit temeiului nr. 2398/959—5443/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, Constantinescu Marin se numește în postul de cîntăreț la parohia Mitropolia din Tîrgoviște, pe data de 1 aprilie 1959.

III. SCHIMBARI IN CONDUCEREA OFICIULUI PAROHIAL

1. Potrivit temeiului nr. 3391/959 al Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, oficiul parohial al parohiei Brănești din raionul Brănești, se încredințează preotului Gh. Dinescu, pe data de 1 martie 1959.

IV. HIROTESII

1. Temei nr. 21196/958. Preotul Ioan Niculescu, de la parohia Picior de Munte, raionul Găești a fost hirotosit în duhovnic, în ziua de 20 ianuarie 1959.

2. Temei nr. 3665/959. Preotul Ioan Dușeanu, de la parohia Bădeni Ungureni, raionul Muscel a fost hirotosit în duhovnic în ziua de 8 aprilie 1959.

3. Temei nr. 4102/959. Preotul Gheorghe Florea, de la parohia Pietroșani, raionul Ploești, a fost hirotosit în duhovnic, în ziua de 1 aprilie 1959.

4. Temei nr. 4166/959. Preotul Anton Uncu, de la parohia Sf. Treime-Ghencea, a fost hirotosit în duhovnic în ziua de 26 martie 1959.

5. Temei nr. 5360/959. Preotul Virgil Popescu, de la parohia Juguri, raionul Muscel a fost hirotosit din duhovnic, în ziua de 31 martie 1959.

6. Temei nr. 5641/959. Preotul Ioan Ceaușu, de la parohia Produlești, raionul Titu, a fost hirotosit în duhovnic, în ziua de 10 aprilie 1959.

V. DECESE

1. Temei nr. 415/959. Preotul Gheorghe Vintilescu, de la parohia Zlătari din Capitală a încetat din viață la 7 ianuarie 1959.

2. Temei nr. 1444/959. Preotul Gheorghe Popescu-Gornet, de la parohia Sf. Vasile-Ploești a încetat din viață la 19 ianuarie 1959.

3. Temei nr. 1713/959. Preotul Petre Găvrilă, de la parohia Frunzănești, raionul Brănești, a încetat din viață la 24 ianuarie 1959.

4. Temei nr. 2049/959. Preot Nicolae Nițescu, de la parohia Boteni, raionul Muscel, a încetat din viață la 29 ianuarie 1959.

5. Temei nr. 3000/959. Cîntărețul Vasile Mihalache, de la parohia Sf. Voevozi din Capitală a încetat din viață la 2 februarie 1959.

6. Temei nr. 4850/959. Preotul Nicolae Proca, de la parohia Sf. Nicolae-Popa Savu, Cîmpulung, raionul Muscel, a încetat din viață la 4 martie 1959.

PAROHII VACANTE

Se publică pentru cunoștința preoților din Arhiepiscopia Bucureștilor, spre a fi ocupat cu noi titulari, următoarele posturi de preot, cu termen pentru depunerea cererilor și actelor, 30 zile, de la data apariției numărului prezent al revistei «Glasul Bisericii»:

1. Postul — bugetar — de preot II de la parohia Sf. Apostoli din orașul Alexandria, raionul Alexandria; parohie de categoria I-a cu 759 familii și două posturi de preot.

2. Postul — extrabugetar — de preot paroh de la parohia Domnița Bălașa, comuna Crovu, raionul Titu; parohie de categoria III-a cu 364 familii și un singur post de preot.

3. Postul — bugetar — de preot paroh de la parohia Schei din Cîmpulung, raionul Muscel; parohie de categoria I-a, cu 331 familii și un singur post de preot.

4. Postul — extrabugetar — de preot paroh de la parohia Apa Sărată din Cîmpulung, raionul Muscel; parohie de categoria I-a, cu 305 familii și un singur post de preot.

5. Postul — extrabugetar — de preot II de la parohia Sf. Nicolae-Popa Savu din orașul Cîmpulung, raionul Muscel; parohie de categoria I-a, cu 543 familii și două posturi de preot.

6. Postul bugetar de preot II de la parohia Vărăști, raionul Vidra; parohie de categoria II-a cu 844 familii și două posturi de preot.

Cererile și actele se vor depune în termen la protoieria raionului respectiv.

Cererile depuse cu acte lipsă, cum și cele nedepuse în termen, nu vor fi luate în considerație. .

Pe lângă actele cerute cu circulara nr. 8512/954, candidații vor depune procesul verbal tip de inspecție pe anii 1957, 1958 și memoriul de activitate pe aceșit ani.

